TINERE, CUNOAȘTE-ȚI ȚARA

S 57

I. SIMIONESCU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI

TINERE, CUNOAŞTE-ŢI ŢARA

230276K

FOND DOCUMENTAR
1955
BIBLIOTECA
No. 45
ŞERBAN OPREANU
230276

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI

LĂMURIRE

Ceteşte cu bună sănătate şi primeşte a noastră cu dragoste osteneală.

Miron Costin

„Ţara noastră" apărută acum un an, represintă cea dintăi lucrare mai largă de sinteză asupra României [1]). Ea cuprinde un bogat material documentar şi bibliografic, pus la îndămâna celor care s'ar interesa mai îndeaproape de cunoaşterea ţării. M'am silit să-o îmbrac într'o formă cât mai atractivă, spre a nu înnegura dorinţa de a fi citită, printr'un pedantism nelalocul lui.

Primirea făcută cărţii, a cărei primă ediţie este aproape isprăvită, dovedeşte că am împlinit, cum am putut, o lipsă simţită.

Din diferite părţi, mai ales din lumea învăţătorilor, cu buget restrâns, dar cu râvnă de a se instrui, mi s'a adresat rugămintea de a tipări o carte asupra României, care să poată avea mai întinsă răspândire.

Dorinţa exprimată a fost îndeplinită prin această lucrare, datorită bunăvoinţii editurii „Cartea Românească", cu program iniţial de a contribui la tot ce poate întări cultura generală în mulţime.

Cartea de faţă nu e o prescurtare a lucrării „Ţara noastră"; e alcătuită mai mult ca o pregătire pentru folosirea acesteia. Mai de grabă am înţeles'o ca o lărgire a unei cărţulii scoasă [2]) în „Biblioteca pentru popularizarea ştiinţii", întemeiată la Casa Şcoalelor din iniţiativa vrednicului administrator *Mihai Popescu*, ca îndeplinirea unui gând bun al lui *Sp. Haret*. Tipărită în trei ediţii, s'a răspândit în vre-o 20.000 exemplare, dovada nevoii ce se simţea, aceiaşi azi însă ca şi acum zece ani.

---

1. **I. Simionescu**. *Ţara noastră*. 514 pag. 249 fig. 22 tabele (una colorată), şi 5 hărţi. Biblioteca „Enciclopedică" din Editura „Fundaţia pentru literatură şi artă Regele Carol al II-lea". Bucureşti. 1937. Lei 200.

2. **I. Simionescu**. *Ţara românească*. Casa Şcoalelor. Biblioteca de popularizarea ştiinţii. Ed. III. 110 pag. cu 35 fig. Bucureşti. 1925.

Am adresat această carte mai mult *tineretului*, care se pregăteşte pentru munca din viitor.

Sborul entusiasmului nu poate fi dus în necunoscut, căci e irosit. Cei care au dorul de îndreptare, nu pot păşi în dibuire, nesocotind ceia ce este şi ce s'a săvârşit. Clădirea viitorului, ca să fie trainică, trebuie înălţată pe temelia sănătoasă a pământului şi sufletului etnic. Numai aşa putem ajunge la o manifestare a energiei noastre productive.

S'a săvârşit mult în trecut; sunt atâtea rămase în sama vremii de mâne!

Faptele cu chibzuială realizate, ieşite din cunoaşterea sigură a izvorului ce le veşniceşte, trebue să ieie locul vorbelor care se perd, iar năzuinţele de perfecţionare să se bizuie pe ceiace e al nostru, material şi suflet.

Şi în cartea de faţă m'am silit să pot deştepta curiozitatea pentru o mai temeinică documentare. Aş fi mulţumit dacă ea ar trezi în inima indiferentă, măcar simpla bănuială că pământul şi oamenii din România, merită atenţie.

I. Simionescu.

I

CÂT E DE MARE ROMÂNIA

Dela Nistru pân' la Tisa
. . . . . .
Din Hotin şi pân'la Mare.

M. Eminescu.

Pentru ca să faci înconjurul ţării, dragă tinere, ţ'ar trebui peste 24 ore cu aeroplanul, 45 de ore cu trenul accelerat, iar cu piciorul, mergând voinicește, vre-o 2 luni şi jumătate, căci lungimea graniţelor trase în urma războiului, e ceva peste jumătate din raza pământului (cam 3700 km.). Din ele aproape ¾ sunt graniţi naturale, creste de munţi ori râuri; ¼ e de multe ori o cărăruie printre ogoare, printre sate sau chiar tăind în două proprietatea aceleaşi familii.

Este lungă graniţa pentru că şi ţara e întinsă; şi în această privinţă suntem favorizaţi faţă de alte ţări. Pământul României având cam forma de roată, graniţele sunt mai restrânse, mai uşor de apărat, nu ca la vecina noastră Cehoslovacia, lungită şi subţiată la un capăt.

Ca întindere Ţara Românească nu mai este, în Europa, printre codaşe ca înainte de război. Cu cei peste 295.000 km.², a săltat printre fruntaşe. Nu ne întrec decât Franţa, Germania, Polonia dintre ţările Europei Centrale; dacă Suedia ori Spania sunt cam o dată şi jumătate mai mari decât România, cea dintâi are aproape 38.000 km.², Moldova întreagă, numai lacuri, în afara terenurilor pietroase ce nu se pot folosi. Nici Anglia, de când s'a despărţit statul liber irlandez, nu e mai întinsă de cât România. In urma noastră, ca întindere, se înşiră nu mai puţin de 25 state europene.

Belgia, bunăoară, ar întra cam de vre-o 10 ori în România, iar Danemarca întrece numai cu vre-o 2000 km.² întinderea Bucovinei, cea mai mică dintre provinciile noastre. Olanda e ceva-

ceva mai mare decât Moldaa dintre Carpaţi şi Prut, Austria nu este cu mult mai întinsă decât Basarabia şi Moldova la un loc, iar Elveţia abea cât $^2/_3$ din Tarnsilvania.

De cât... ; este şi un de cât. Tăria unui stat nu stă numai în întinderea pământului lui, ci se bizuie şi pe numărul locuitorilor, pe valoarea lor individuală, pe sănătatea şi priceperea lor, pe puterea de muncă şi mai ales pe cultura fiecăruia, ceiace dă preţ muncii.

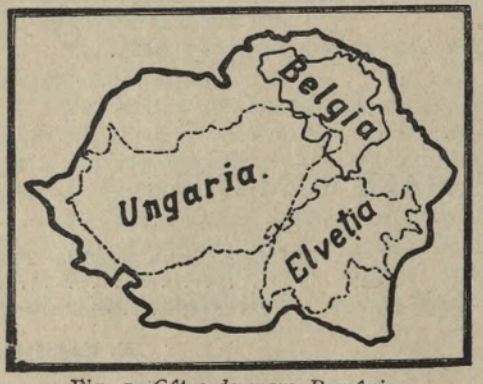

Fig. 1. *Cât e de mare România.*

Cu cele peste 19 milioane de locuitori din 1935, cât îi are România, abea vin cam câte 65 locuitori pe kilometru patrat ; asta însamnă că nu avem o populaţie prea deasă, dacă vrem să ştim că în mica Belgie stau oamenii îngrămădiţi ca sardelele (262 pe km²) sau în Anglia câte 180. Avem populaţie mai rară de cât Polonia (70), mult mai rară de cât Cehoslovacia (97), mai deasă de cât Bulgaria (53) ori Jugoslavia (48).

Această răsfirare de oameni e şi un bine, dar şi un rău. E un bine pentrucă fiecărui locuitor îi vine îndeajuns pământ ca să poată trăi cum se cade. E un rău pentru apărarea ţării, dar şi pentru bogăţia ei. Omul având pământ îndeajuns, să mai lasă pe tânjală ; îl lucrază cum dă Dumnezeu. Când treci însă prin Cehoslovacia, câmpul este numai straturi, grânele ca peria de dese fără un fir de boz printre ele. Nu mai vorbesc de Danemarca ori Olanda, unde pământul de cultură pare o grădină, întinsă dintr'un capăt la altul al ţării.

Numărul locuitorilor la noi, faţă de cât pământ avem, nu este mare. Ar mai încăpea măcar jumătate pe atâta, ca să ajungem la desimea din Elveţia ori Cehoslovacia.

Nu trebue să ne sperie mulţimea norodului, căci îţi zici : dacă prin numărul restrâns de oameni câţi îi avem, şi cu munca lor nu întotdauna prea bine orânduită, pământul dă atâta încât avem şi de exportat, ce raiu ar fi dacă pe acelaş pământ ar munci mai mulţi şi după cerinţele ştiinţei? Am avea mai mult.

II

CU CINE NE ÎNVECINĂM

Priveşte la Miazăzi, la Miază-noapte, popoarele îşi ridică capul... Gândirea se iveşte, luminoasă pe deasupra întunerecului... Gândirea ce zideşte şi credinţa ce dă viaţă.

A. Russo.

Inainte de război România nu se atingea de cât cu 4 state, dintre care cele două mari împărăţii, de la răsărit şi apus, aproape o înconjurau.

Cât a suferit biata ţară de pe urma lor, sunt pline paginile ei de istorie. Era socotită ca a nimănui. Am existat atâta vreme despărţiţi, numai datorită duşmăniei dintre cele două împărăţii şi năzuinţelor deosebite de mărire. Una căuta să se întindă tot mai către răsărit şi dădea de noi; alta către apus şi tot peste noi dădea. Ambele ne pândeau. Dacă nu ne-au înghiţit dintr'o dată, piedica e de căutat mai înspre apus, la alte state care nu permiteau ca Austria să ajungă prin noi la Peninsula Balcanică, ori Rusia stăpână deplină pe Marea Neagră. Deaceia am rămas ca un stat-tampon, cum e bunăoară azi Afganistanul între Rusia şi India Engleză.

Dar câte am păţit, numai Dumnezeu ştie. Războaiele toate aproape se dădeau pe spinarea noastră. De multe ori şi împăcarea se făcea tot pe sama noastră. Aşa a stat câţiva zeci de ani Oltenia sub stăpânire austriacă; aşa am perdut Bucovina, aşa Basarabia. Nu puteam fi înghiţiţi dintr'o dată; eram sfârticaţi bucăţică, cu bucăţică.

Una din vecinele noastre puternice s'a prăbuşit. Cealaltă a rămas, dar pentru moment se svârcoleşte în tulburări lăuntrice în căutarea unei noui forme de conducere a noroadelor.

Războiul ne-a mărit numărul vecinilor la 6. Mai toţi sunt de acelaş sânge, măcar că şi între fraţi, la o cumpănă, poate isbucni neînţelegeri şi lupte. Totuşi această împrejurare nu trebue să ne iasă din minte. Suntem ca o insulă etnică, în mijlocul unei ape de acelaş neam, căci toţi vecinii noştri, afară de Ungaria, sunt slavi.

Ori care ar fi vremelnic interesele deosebite ale statelor vecine, sângele apă nu se face. Dovada o dă înainte de toate manifestaţiile culturale.

La Praga, în frumosul muzeu etnografic, sunt cuprinse şi modele din Jugoslavia, din Bulgaria ori Macedonia. Apar reviste

care n'au alt scop de cât să ţină socoteală şi să refere asupra manifestaţiunilor slave ori de unde ar veni. La sărbarea Sokolilor, ţinută când în Praga când în Belgrad, iau parte până şi reprezentanţii slavilor din America. „Panslavia" este icoana în faţa căreia se apleacă cu evlavie toate stindardele slave, măcar că au culori şi embleme deosebite.

Dacă împrejurările momentane politice au dat naştere Triplei Inţelegeri, fiecare stat îşi caută drumul cel mai favorabil ei; reciprocitatea nu este prea strict păzită. Românilor din Timoc nu li se îngăduie şcoli, deşi la noi, în Torontal, nu este sat cu sârbi fără şcoală în limba lor.

Fig. 2. *Cu cine ne învecinăm.*
Negru = neam slav.
(d. *I. Simionescu*, „Ţara noastră").

Vecina noastră dinspre sud, Bulgaria, se poartă duşmănos cu noi aproape pe faţă, ocrotind sau susţinând chiar mişcarea iredentă, cu năzuinţi asupra Dobrogei, deşi acest pământ a fost sub stăpânire română încă de pe vremea lui *Mircea* care se intitula: „mare Voevod şi Domn stăpânind şi domnind... de amândouă părţile de peste toată Dunărea până în Marea cea mare şi cetăţii Dârstorului stăpânitor".

Dinspre Ungaria iarăşi ne vin priviri neprietenoase, lămurite până la oare care punct, prin rana prea proaspătă a războiului, deşi schimbarea adusă pentru noi e dreptatea visată de un mileniu.

Izolarea noastră etnică trebue să tragă greu în cumpăna preocupărilor noastre zilnice şi chiar individuale; patriotismul nostru şi naţionalismul fiecăruia, nu trebue să se rezume la simplă vorbărie ameţitoare. Cimentarea deplină sufletească a tuturor Românilor se impune, pentru ori ce eventualitate, măcar faţă de prefacerile repezi politice care ameninţă într'una echilibrul nestabil de azi.

Călirea internă cere cunoaşterea realităţilor, căci luntrea pornită la larg pe vreme liniştită, poate fi surprinsă de sbuciumul valurilor adus de vre-o furtună stârnită ca din senin.

III

ÎNFĂȚIȘAREA PAMÂNTULUI ROMÂNESC

Frunză verde grâu de vară
Ce frumoasă-i a mea țară!

A. Mateevici

Frământările variate, îndelungi, din trecutul geologic se oglindesc în caleidescopul de forme ce alcătuesc pământul țării noastre.

Dacă s'ar căta pe harta Europii întregi, nu s-ar găsi alta mai minunat alcătuită pentru așezarea aceluiaș neam.

Mai rar așa împărechere, pe o suprafață ca o elipsă dar apropiată de forma cercului, de ținuturi bune de locuit, bune de sămănat, nici prea înalte spre a fi piedică ca în Elveția, nici numai șes ca'n palmă, cu o monotonie adormitoare, ca în Ungaria. Strânși grămadă, munții vin alături de câmpii netede, vârfurile pietroase de plaiuri înverzite. Nu există nici pusderia lacurilor din Finlanda, nici pământ numai stânci ca'n Suedia.

Unde te întorci, pământ și cer, plante și ape, nasc tablouri ademenitoare, pline de armonie, cu chemări spre închinare, reculegere ori muncă.

De privești de pe Stârmina, lângă Tn. Severin, Dunărea se încolăcește pare că ar sta pe loc, șerpuind printre ostroave numai sălcii, la picioarele zidului de munți pe care l'a străbătut, ori a dealurilor trăgănate, numai vii și livezi.

De urci Negoiul, panorama e grandioasă, întinsă. Șesul din Țara Făgărașului e ca'n palmă, mărginit de dealurile Târnavelor ca valuri împietrite, iar mai încolo piscurile albe dinspre Alba-Iulia cu vârfuri de marmoră străbătând poclada de păduri și fânețe.

Când soarele, ca para focului, asfințește îndărătul cortinei de ceață, de pe piramida dealului Denis-Tepe prinzi reflexul auriu al lacurilor întinse și umbra prelungă a cetății genoveze de la Enisala.

Totul este al tău, fericit muritor de pe plaiurile românești. E România, patria noastră, mormântul strămoșilor, sălașul generațiilor ce ne vor urma.

* * *

In întregime luat, pământul României este ca un con trunchiat, cu bază largă. Margenele vârfului retezat închipuie cununa munților care înconjoară partea centrală, cu vre-o 500 m. mai joasă decât coama mijlocie a conului; în afară vin dealurile, iar baza lățită corespunde șesurilor.

Infăţişarea generală a mai fost asămănată cu o cetate, aşa cum erau cele din evul mediu. Istoricul plin de însufleţire pentru neam şi ţară, *N. Bălcescu*, mort atât de tânăr şi departe de ai săi, a exprimat cel dintâi această asămănare, minunată dacă se socoate şi desfăşurarea istorică a poporului românesc.

Cununa de munţi ar fi zidurile cetăţii; lăuntrul ei cuibul neamului din Ardeal. Şanţurile cu apă ce încing cuprinsul cetăţii, sunt represintate prin: Tisa, Nistru, Dunărea şi Marea. In afara zidurilor se întind trepte largi care scoboară dela munte, în ţinutul dealurilor şi apoi în şes.

Fig. 3. *Secţiune simplificată în pământul românesc.*

Poporul însuşi a făcut deosebirea dintre regiunile reliefului: munte, podgorie (deal) şi câmpie.

Rezistenţa neamului nostru, menţinerea curăţeniei lui măcar că a trecut prin atâtea cumpene grozave, în mare parte se datoreşte şi reliefului; a putut servi drept apărare ori refugiu în vremuri grele, dar a dat şi belşugul de roade, care a ţinut poporul lipit de pământul drag.

Şira munţilor, înţepenită în inima pământului românesc, a fost asămănată cu şira spinării din scheletul omului. Cum de aceasta se sprijină şi se încheie toate oasele corpului, aşa şi de Carpaţi se leagă toate celelalte forme de relief, alcătuind o mare unitate, căreia îi corespunde unitatea neamului întreg.

Pământ şi oameni formează un trup şi suflet.

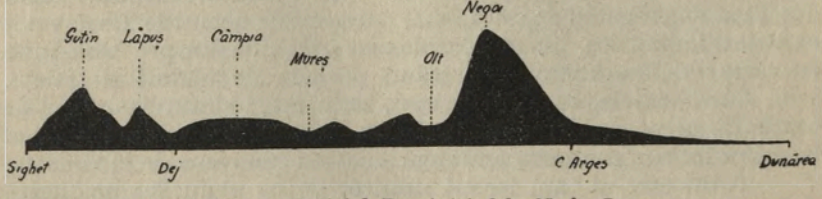

Fig. 4. *Relieful României dela N. la S.*

Dar înfăţişarea generală a pământului ţării, ţinând samă şi de varietăţile amănuntelor, ne-a adus şi un alt mare folos, prin întărirea şi unirea neamului întreg.

Din prea plinul cetăţii s'au răsfrânt binefăcătoare revărsări de oameni, îndreptate în toate părţile ca spiţele de la roată.

Cotropiţi de străinii veniţi dinspre apus, Românii s'au îngrămădit mai mult spre văile tăinuite ale munţilor sau în depresiunile din preajma lor. Muntele nu dă decât minerale, păduri

sau păşuni. Pentru folosirea mineralelor se cere ştiinţă şi bani; pădurile dau lemn de construcţie, iar păşunele bogată hrană pentru turme de oi şi vite. Şi azi păstoritul este o îndeletnicire principală a oamenilor dela munte. Pe vremuri era însă în toiu. Plaiurile munţilor, din afara pădurilor, netezişuri acoperite cu păşuni grase, adăposteau numai stâne.

Iarna e aspră. Munţii sunt cu zăpadă. Fânul cosit nu ajunge pentru iernatul turmelor numeroase. Şi atunci, către toamnă, pe la Ziua Crucii, începea scoborâşul oilor pe costişa conului, către ţinuturile cu climă domoală.

„Drumul oilor" e urmărit azi în amănunţime, datorită unor tineri cercetători dela Cluj. Mocanii dela Bran, Mărginenii de pela Sălişte, Poenarii dinspre Sibiu, Breţcanii din răsărit, împânzeau Moldova până prin Dorohoi, Basarabia până'n Bugeac, Muntenia şi Oltenia până'n lunca Dunării. Alţii treceau în Torontal ori Dobrogea, se duceau peste Nistru până'n Crimea, în Bulgaria până pela Varna. De altfel şi azi mai întâlneşti către toamnă turme de oi; cu lâna fumurie, însemnate cu roş pe spate, îţi par de departe, pe imaşurile de prin Dolj ori Vlaşca, un câmp cu flori târzii. Ciobanul cu pălăriuţa ca un ceaun, cu cămeşa scurtă, încins cu chimir de piele, cu iţari strâmţi şi opinci de porc, apare străin prin port de locuitorii şesului.

Fig. 5. *Munte* (negru), *deal* (linii) *şi câmpii* (puncte).

Mulţi dintre stăpânii de oi s'au oprit în drum, au cumpărat locuri, au chemat familia lor de „dincolo" şi au întemeiat sate noui.

Când te abaţi prin Novacii din Gorj socoţi că te găseşti la Sălişte ori Răşinari, nu numai prin gospodăriile bine întemeiate, prin portul păstrat mai ales al femeilor, dar şi prin graiu. Alteori satul e împărţit în două: Cepari-pământeni şi ungureni de pe apa Topologului, ori e locuit numai de mocani, ca în Dobrogea. Unde cei rămaşi în drum erau mai puţintei, încetul cu încetul s'au topit cu cei băştinaşi; amintirea originei lor s'a păstrat fie prin porecle: „cojeni" şi „perjari", fie prin obiceiuri ori vorbe care n'ar avea altfel înţeles, cum e aceia auzită prin Ţinutul Tutovei: „Pute valea a brânză".

S'au amestecat cei veniţi din Ardeal cu localnicii; s'a primenit sângele; s'a menţinut curat graiul. Nu s'ar fi întâmplat acest important fenomen etnic, dacă pământul românesc n'ar fi avut forma unui con trunchiat ce uşura scoborâşul şi urcuşul, ce apropia hrana oilor din vară, cu înlesnirea iernatului.

IV

ŢINUTUL MUNŢILOR

Iar rugăciunea ce 'nalţ, rămâne la toţi închinare
Fie blagoslovit, — pământul în care ne am scris
Truda trecută, sfinţească înfrăţirea în noi, ca 'n grâne.

Adrian Maniu

Munţii României fac parte din sistemul alpin. Legaţi prin structură direct cu Alpii de răsărit, îi desparte numai curmătura Dunărei la Viena.

Prin Carpaţi România face parte din Europa Centrală, trunchiul principal al continentului.

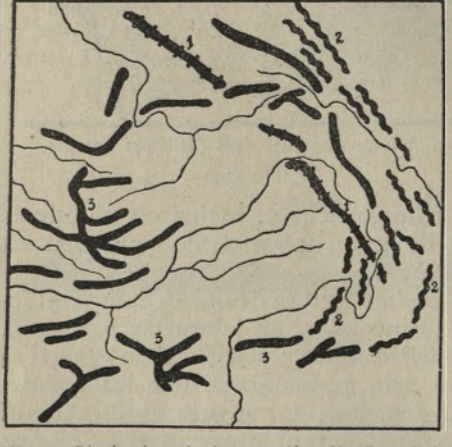

Fig. 6. *Şirele şi variaţia munţilor din România*
1 = Munţii vulcanici; 2 = M-ţii moldoveneşti; 3 = M-ţi din şisturi cristaline.
(Din *I. Simionescu.* „Ţara noastră").

Dela Ceremuş până la Porţile-de-Fer unde tot Dunărea îi desparte de Balcani, din Siret ce-i mărgineşte la răsărit şi până'n Munţii Apuseni, înfăţişarea lor nu este aceiaşi.

Intr'aceasta constă tocmai farmecul lor. Unde urci, alte peisajii priveşti; jocul forţelor geologice le au dat înfăţişări deosebite, adesa pe distanţe restrânse.

a) Munţii cei mai bătrâni, ridicaţi mai din vreme, sunt şi cei mai impunători; formaţi din roci metamorfice în bună parte, asupra lor s'au exercitat mai îndelungă vreme acţiunea agenţilor exteriori.

Din această categorie fac parte Munţii Rodnei. Inăul şi

Petrosul, cu vârfuri peste 2000 m., străjerii Maramureşului, impun prin formele lor alpine, masive.

Fraţi cu ei, după naştere şi alcătuire, sunt munţii care încep din Dâmboviţa şi ţin, şir, până'n Dunăre. Aduc aminte de Pirinei, dar şi de Alpi. Deaceia li se mai zice şi Alpii translvanici. Vârful Negoiului trece de 2500 m. Masive puternice despărţite prin văi adânci, se ţin unul după altul: Părângul cu Mândra, Retezatul, Godeanul, muşuroaie uriaşe cu ramificaţii până'n Mureş

Fig. 7. *Din Munţii Făgăraşului.* (După fotografie, des. *C. Molăş*).

la nord. Spre Banat au fost îmbucătăţiţi şi afundaţi din ce în ce mai adânc. Semenicul din Munţii Banatului abea îşi aburcă spinarea până la 1447 m. De altfel şi insula muntoasă din apusul ţării (Munţii Apuseni) este mai joasă, mai frământată. Pe marginea ei au fost golfuri adânci, adevărate fiorduri, umplute cu roci mai noui. Vârful cel mai înalt se ridică numai la 1849 m.

Odată temelia munţilor vechi se ţinea una peste tot. Munţii Rodnei se uneau cu cei Apuseni. S'a întâmplat scufundarea

Ardealului, care i-a despărţit. Dovada că erau uniţi ne-o dau şirele mai mărunte, creste ce abea răsar din învălişul nou, care unesc Munţii Apuseni cu ai Rodnei, la nord, în ţinutul Someşului (Munţii Sălajului, Lăpuşnei).

Aceşti munţi mai vechi, insule în tot lungul vremii când ţara era acoperită de mare, au anumite însuşiri comune, care le dau un farmec propriu şi o cătare importantă economică. Roşi mai îndelung de către ape, care căutau să le netezască vârfurile, s'au păstrat pe spinarea lor, la înălţimi deosebite, mărturiile acestei lupte, p l a i u r i l e netede, unele mai întinse, altele mai înguste, dar îndeajuns ca păşunea ce le acoperă să dea prilej stabilirei stânelor numeroase. Pe aceşti munţi au fost şi au mai rămas stânele cele mai multe şi mai bine întemeiate. Aici se urcau ciobanii, cu baci şi băciţe; de aice coborau spre ţinuturile de iernat.

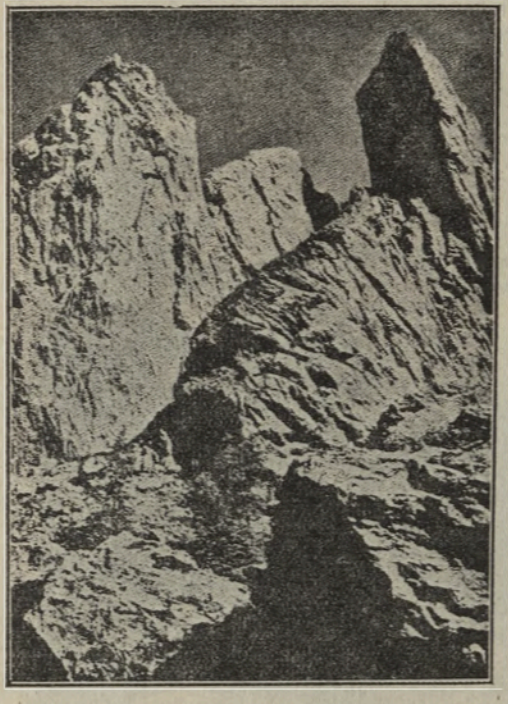

Fig. 8. *Pietrele Doamnei din Rarău.* (Din *Touring-clubul României*).

Acolo unde plaiurile nu sunt prea înalte, ca în Munţii Apuseni, pe netezişul munţilor, la faţa bătută mai îndelung de soare, stau resfirate gospodăriile Moţilor.

De aice pornesc şi ei în pribegie, care cu ciubere, care cu cercuri ori buţi, lucrul lor din iarnă, ca să se întoarcă îndărăt, spre toamnă, cu sacii plini de mălaiu. Pe înălţimile unde trăesc, cu restrânse câmpuri de agricultură, cu greu îşi pot agonisi pânea zilnică.

Mai au însă ceva deosebit munţii noştri vechi. Sunt z ă n o a g e l e, căldările sau circurile din jurul vârfurilor semeţe, atracţia turistică, prin asprimea lor, prin contrastele cu plaiurile netede ce le despart. Nici în Alpi nu sunt atât de multe; doar în Pirinei se mai găsesc la fel. Sunt opera gheţarilor din vremea cuaternară. Pereţii ca şi fundul lor sunt numai pietre, E un haos de stânci, care şlifuite ca oglinda, care colţuroase, rămase din proaspăta luptă dintre ghiaţă şi munte. Tufe de muşchi, de flori oacheşe

Vedere asupra Carpaților sudici.

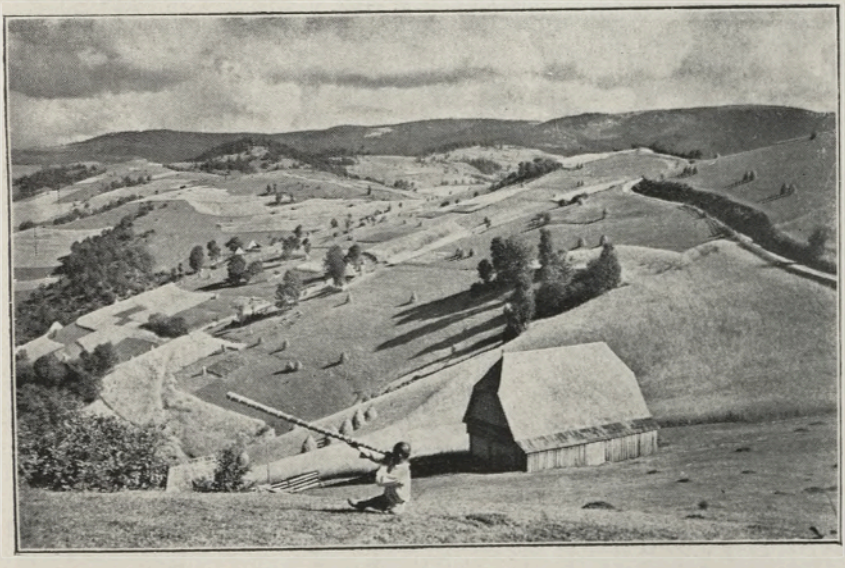

Din Munții Apuseni.

prind a acoperi năruiturile, mărind farmecul. Iar când pe fundul lor sclipesc şi ochiuri de apă limpede, înalbăstrite de reflexul cerului, farmecul e neîntrecut. Nu-l găseşti prea des în întreaga Europă. Zănoage se găsesc în Godeanu, multe în Părâng, în Retezat, în Alpii Făgăraşului, ca şi pe Inău din Munţii Rodnei.

E păcat ca tinereţa, cu umblet uşor, să nu se închine măcar odată la altarul acestor ademenitoare frumuseţi naturale, cum nu prea se întâlnesc aiurea.

Munţii vechi mai au însă atracţii, afară de văile adânci, tăinuite şi umbroase, în lungul cărora e cărarea urcuşului. In cuprinsul lor se află roci felurite, care prin gradul de rezistenţă, dau aspecte deosebite, forme variate, cărora poporul le dă numiri plastice: Stogu, Moşul şi Baba etc. In şisturile cristaline, sunt încleştate calcaruri albe, ori ca solzi alunecaţi pe spinarea lor. Calcarurile sunt sălaşul palatelor fermecate subpământene, cu podoaba strălucitoare a stalactitelor şi stalagmitelor. Peşterile s'au năruit în unele locuri, prilejuind apelor să taie chei adânci. Solzii de calcar, prin acţiunea apei, iau înfăţişări fantastice de turnuri, de stoguri, de pereţi năruiţi, ce măresc ademenirile drumurilor prin munţi. Pietrele-Doamnei din Rarău, sunt din calcar. Hasmaşul de la obârşia Oltului, calcarului datoreşte aspectul de ziduri ruinate. Cheile Bicazului, vestite, în calcar sunt săpate. Peşterile Dâmbovicioara, Bistriţa, Polovraci, acele mai adânci, mai pline de frumuseţi, din jurul Vaşcăului, din Ţinutul Caraşului (Banat) aşteaptă tineri isteţi şi întreprinzători, curajoşi, pentru a le destăinui podoabele ascunse din lăuntrul lor, cum s'a făcut în Cehoslovacia, în Nordul Italiei, în sudul Franţei, de vine lume de pe lume să le viziteze.

Fig. 9. *Stânci din Negoi* (des. *C. Motăş*).

b) Cu totul deosebiţi ca înfăţişare, ca origină, ca bogăţii, sunt Carpaţii ce se ţin una de la Ceremuş şi până'n Prahova. Mai tineri, mai de curând înălţaţi, nu sunt formaţi din şisturi cristaline, roci metamorfozate prin căldura şi apăsarea născută din repetate şi intense încreţiri, ci sunt alcătuiţi din pietre mai moi, aşezate în stive: grezii din care se fac pietrele de tocilă, argile în foi subţiri de se fărâmă lesne, marne tot moi, iarăşi fărămicioase. Încreţiţi regulat, aceşti munţi au rămas ca nişte valuri împietrite. Obcinele bucovinene sunt regulate spinări de munţi ce ţin dela

Ceremuş la Câmpulung. Rar câte un vârf mai semeţ se ridică pe spinarea valurilor. Aşa e Ceahlăul, farul Moldovei, ce se vede din această pricină şi depe tapşanul Copoului dela Iaşi, cu Toaca şi Panaghia într'un capăt, cu Oculaşul neted în alta, de are înfăţişarea unui acoperiş de biserică cu turnuri. „Dacă ar fi fost cunoscut în fabulele celor vechi, n'ar fi fost mai puţin vestit decât Olimpul, Pindul sau Pelias" (*D. Cantemir*).

La fel este Ciucaşul dela obârşia Teleajenului, oglinda Ceahlăului. Nici ei însă nu ajung până la 2000 m. înălţime. Incolo unde şi unde câte un vârf mai răsărit: Tărhăuşul, Namira, Penteleul, Şiriu. Ceilalţi aproape sunt la fel, muşuroaie cu vârful rotunjit, înşirate în şiraguri regulate.

Fig. 10. *Piatra-Mare* (Bucegi).

Fiind formaţi din roci sfărămicioase, uşor se adâncesc rădăcinele arborilor în trupul lor, în grohotişurile adunate din sfărâmarea lor la faţă. Sunt aproape peste tot împăduriţi, jos cu fag, sus cu brădet. Păşuni întinse ca în ceilalţi munţi lipsesc; rar se întâlnesc poeni mai largi. Deaceia şi stânele nu prea sunt dese; nu-s mari, cu mii de oi.

In schimb apele curgătoare lesne au tăiat văi în lung şi lat de au dat prilej omului să se adâncească până'n inima munţilor, ceiace nu se vede în Munţii din sud. Pe valea Trotuşului satele se ţin lanţ din Adjud până'n Ardeal. Dela Mălini în Valea Moldovei, treci prin Suha, la Borca şi Broşteni în Valea Bistriţei şi apoi spre Dorna. Ţinutul munţilor e presărat cu sate, pe când în cei sudici satele se opresc la poalele lor, împrejmuind o insulă locuită rar, numai vara, de oamenii dela stâne.

c) Dar munţii din cuprinsul României sunt şi mai variaţi decât pe aiurea. Cele două ramuri principale, una sudică şi alta răsăriteană, cu aspecte deosebite, cu pitoresc variat, cu condiţiuni de trai deasemenea, se complectează cu a treia, de natură vulcanică.

Ţara românească este una din ţările cu mulţi vulcani, stânşi e dreptul, dar a căror răsuflare înceată nu a contenit cu totul. In această privinţă aduce aminte de regiunile vulcanice din America mijlocie, cu deosebire că vulcanii au adormit.

Dela munţii ce despart Maramureşul de ţara Oaşului şi până la obârşia Oltului din Ardeal, se întinde un lanţ muntos,

alcătuit din lavă, din boambe şi cenuşe vulcanice întărite. E întrerupt numai în dreptul Munţilor Rodnii. Incolo e una, prin Tibleş, Gutin, Călimani, Archita pe o distanţă de peste 300 km. S'au păstrat până şi craterele, enorme guri rotunde, cu buzele abea despicate de ape, dând impresia că sunt gata-gata din nou să asvârle din ele lavă topită, sau furtuni de boambe. Unul din aceste cratere, lângă Tuşnad, ca şi în regiunea renană din Germania, e umplut cu apă limpede, liniştită, de se oglindesc în ea şi rândunelele care sbor deasupra-i. E lacul Sf. Ana, cu cadru de codri deşi, izolat, sfânt loc de reculegere şi pelerinaj al credincioşilor, care simt sfinţenia locului.

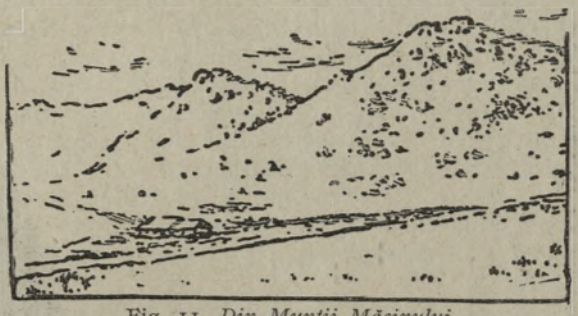

Fig. 11. *Din Munţii Măcinului.*

In Munţii vechi de şisturi cristaline, frământaţi, au ajuns spre faţă, în apropierea omului, minerale şi metale deosebite. In cuprinsul lor e fierul dela Călan, cromul din Banat, mica din Gorj, marmora albă de la Ruşchiţa; prin plaiurile lor cheamă îngrămădiri de stâne. Munţii de răsărit, din potrivă n'au multe minerale metalifere dar în schimb cuprind petrol, chihlimbar, gaz metan, iar pe ei sunt cele mai întinse păduri de brad. Munţii vulcanici, acoperiţi şi ei cu păduri, dau prin natura lor ţinutul cu cele mai multe ape minerale, iar acolo unde lava a străbătut alte roci, s'a format zăcăminte de aur, argint, plumb ş. a.

α) In sfârşit pe lângă munţii tineri, înălţaţi în răstimpuri diferite până 'n era terţiară, ca şi Alpii, în cuprinsul ţării noastre se întâlnesc şi cioturile munţilor mai vechi, asemenea celor din Bohemia, din Vosgi, din Platoul central al Franţei.

Au păstrat înfăţişarea de munţi, cu piscuri ascuţite, cu forme variate. Când îi priveşti dela Brăila în asfinţit de soare, crezi că ai înainte şira Alpilor Făgăraşului, văzuţi din depărtare. Dar Munţii Măcinului, înălţaţi pe vremea când broaştele şi reptilele representau domnia animalelor cu vertebre, au fost retezaţi, tăiaţi, micşoraţi, aşa încât cel mai înalt vârf, abea ajunge înălţimea dealului Tudora din stânga Siretului.

Fiindcă ramura cea mai înaltă de munţi este încovrigată în mijlocul pământului românesc, ar putea naşte bănuiala că au format zid de despărţire între fraţi. Pe această aparenţă s'au ţesut, de către unguri, multe păreri, care să influenţeze pe necunoscători şi să-i facă să creadă că în adevăr Carpaţii formează hotarul natural apusan al României.

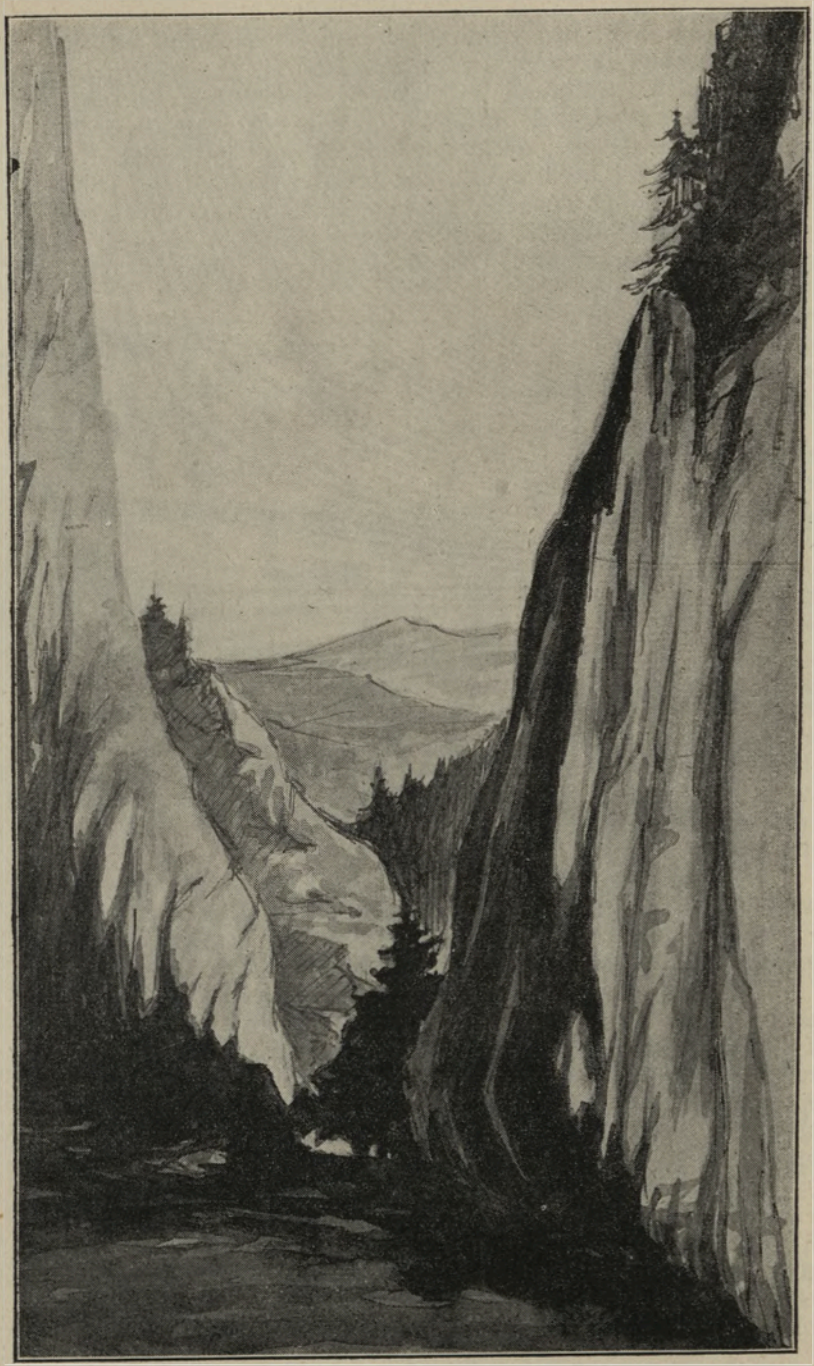

Cheile Jelomitei în Bucegi. Des. *I. Ernest.*

Realitatea e cu totul alta. Departe de a fi, cum au fost multă vreme Alpii, o stânjenire în circulaţia omenească formând o „insulă pustie" în mijlocul Europei centrale, Carpaţii dimpotrivă, din vremurile depărtate, au înlesnit nu numai trecerea puhoailor omeneşti pe vremea năvălirilor, dar uşură legătura între Românii din o parte şi altă a lor. Prin văile care îi taie în curmeziş, prin acele care se adâncesc în inima lor, prin plaiurile dinspre vârf sau prin şelele lesnicioase de trecut dintre vârfuri, într'una a uşurat un du-te vin-o omenesc.

Armatele romane au urcat către nord, spre cuibul vajnicilor Daci, pela Porţile-de-fer, prin valea unui afluent al Cernei, prin aşa numita Poarta-orientală dintre Mehadia şi Caransebeş. Prin Poarta-de-fer dintre Caransebeş şi Haţeg au pătruns până la cetăţile dace, de le-au dat foc, construind apoi capitala lor la Grădiştea de azi, Sarmisagetuza de atunci. Prin valea Oltului au trecut munţii, lăsând urme în castrele şi opidele care se urmăresc din Dunăre până la Sibiu. Valea strâmtă a Jiului, cu toane, nu le-a convenit. S'au urcat pela Bumbeşti peste culmile Vulcanului, drum ce s'a folosit şi mai târziu, rămânându-i numele de „drumul nemţilor".

Intre Munţii Făgăraşului şi masivul Bucegilor, multă vreme drumul dela Bran, înaintea celui dela Predeal, a înlesnit transportul industriilor braşovene spre Câmpulungul muscelean. Pe Bratocea şi azi se mai găsesc lespezile drumului roman. Valea Oituzului şi a Trotuşului este scoborâre lesnicioasă. Pe ea năvăleau barbarii, de au silit pe Romani să facă o cetate de observare şi apărare în faţa Adjudului, pe malul stâng al Siretului, la Poiana lângă Tecuci.

Munţii n'au împiedicat pe Tătari să pătrundă până la Năsăud, după cum n'a oprit mai târziu pe străbunii lui *Creangă* să vie din Ardeal şi să se aşeze la Pipirig. Pretutindeni se află măcar cărări de înceată strecurare omenească.

Sunt trecători la capetele râurilor; sunt altele la 1400 m. înălţime cum e peste Prislop, folosit după legende de *Dragoş-Vodă*, în vânătorile lui de zimbri

In amănunt pitorescul neîntrecut al munţilor noştri este un adevărat mozaic, cu bucăţi ce aduc aminte de regiuni caracteristice străine, adese mai căutate de Români decât propriile meleaguri.

Masivitatea impunătoare a Alpilor centrali, orientali, se oglindesc în munţii Rodnii, cu Inăul şi Pietrosul; vârfuri ascuţite, greu de urcat, ca şi în Alpii de Vest, nu lipsesc din Alpii Făgăraşului. Frumoasele regiuni din nordul Tirolului, le afli în Bucegii calcaroşi, după cum Ceahlăul cu turnurile şi turnuleţele din jur, cu Stogul lui Albu, Dochia şi oiţele ei împietrite, poate fi comparat ca aspect cu unii din munţii dolomitici ampezzani. Când

Suhardul năruit, pe zi însorită, se oglindeşte în Tăul-roş, creînd un dublu peisaj, unul oglinda în apă a celuilalt, dacă nu prin măiestie, dar prin farmecul deşteptat, tabloul e acelaş ca şi reflexul stâncilor rupte, ca nişte zimţi uriaşi, din Becco di Mezzodi în Lago da Lago, înconjurat de brazi.

Fig. 12. *Frumoase podoabe din peştera Măgurei-Bihor* (Fot. *V. Puşcariu*).

Peşterile dintre Crişul-Repede şi Beiuş, la locul numit Cetăţi, de unde iesă bolborosind izbucul Ponorului, nu sunt mai prejos prin adâncime, sălbătăcie, decât acea mult vizitată dela St. Canzian, de lângă Postumia. Peştera Mezrad e una din cele mai mari din Europa. In Banat, pela Caraşova, pâlniile săpate în calcar sunt icoana celor din Karstul depe coasta Istriei, iar peşterile Comarnicului de lângă Reşiţa au bogată podoabă de ţurţuri de piatră, albi ca laptele.

Zănoagele din Părâng, îi amintesc lui *Ed. de Martonne*, cunoscătorul bun al României dar şi al Franţei, circul Gavarnie, vestit prin descrierea lui *Taine*, după cum un alt geograf francez *Ficheux*, care a cercetat Munţii Apuseni în amănunt, scrie că descopere colţuri ce-i aduc aminte de Masivul central, dar găseşte colţuri şi din Morvanul francez, Ardenii Belgieni sau Pădurea Bohemici. Profesorul polonez *L. Sawicki* compară M-ţii Apuseni cu Platoul central francez. Valea sălbatecă a Jiului dela Surduc, nu e mai prejos de cheile Adigelui dela Bozen; cheile Bicazului n'au asămănare în Europa, iar Valea Dunării la Cazane este ceiace se numeşte un „Unicum", nemai întâlnit în Europa.

Nu lipsesc nici drumuri frumoase, înalte, printre vârfuri de Munţi. Şoseaua nouă, deschisă mai acum 2 ani, dintre Novaci

(Gorj), prin vestitele sate de oieri, Jin şi Poiana, după ce urcă până la 2250 m., a 7-a ca înălţime din Europa, prin peisajii alpine, scoboară la Sibiu. Şoseaua dintre Câmpulung-Braşov peste Bran, la fiecare cotitură scoate în relief alte perspective din Piatra Craiului şi Bucegi; cea dela Predeal te scoboară în încântătoarea vale a Timişului; cea depe Trotuş te urcă în peisagii surâzătoare elveţiene, pe când drumurile înalte peste munţii Rodnei, pânăla 1418 m., te transportă în asprimea păduriilor de brad.

Sunt atât de numeroase, tinere, prilejurile pentru a străbate printre frumuseţile nebănuite, care întăresc trupul, împodobesc mintea cu cunoştinţe propii şi mai presus modelează sufletul, adâncindu-i legătura cu ţara, încât lenevirea neexplicabilă samănă mai mult cu o duşmănoasă pornire asupra celor din ţară.

Şi uşurinţa de călcat potecile care duc la adevărate raiuri de nebănuită frumuseţe, astăzi este mai mare de cât chiar acum câţi-va ani.

Turismul a luat la noi o oarecare cătare, e dreptul pornit din centrele săseşti dela Sibiu şi Braşov, dar azi desvoltat mai mult prin munca unor însufleţiţi, îndrăgostiţi de frumuseţile munţilor noştri dintre care e de numărat romanciera *Bucura Dumbravă* şi *M. Haret*, întemeietorii turismului român. In ultimul timp s'a creat şi un Oficiu naţional de turism, cu mijloace mult mai largi. Aşa încât casele de adăpost şi găzduire sunt relativ numeroase, ca şi hărţile turistice pentru principalele masive. Rătăcirile sunt înlăturate prin însemnarea cărărilor principale.

Totul e pregătit. Se aşteaptă numai armata tineretului cu umblet de căprioară, care să împânzească cărăriile de munţi, închinându-se, spre întărirea dragostei de loc şi ţară, frumuseţilor dela tot pasul, admirate şi descrise mai mult de străinii din afara ţării sau de către unii cetăţeni români minoritari, spre lauda lor.

Tineret român, munţii te aşteaptă!

V

ŢINUTUL DEALURILOR

De-aţi şti voi ce frumoasă-i Ţara mea.

(**N. Grigoreseu**)
(Către pictorii francezi)

Dacă s'ar reteza vârfurile munţilor, iar cu materialul căpătat s'ar umple locurile adâncite, pământul României ar avea o înălţime mijlocie de 350 m., ceva mai mare de cât a continentului întreg (330 m.).

Comparând însă înălţimea mijlocie a României cu a altor ţări să vede marea deosebire. Spania are 700 m.; Peninsula scandinavică 430 m.; Germania numai 215 m.

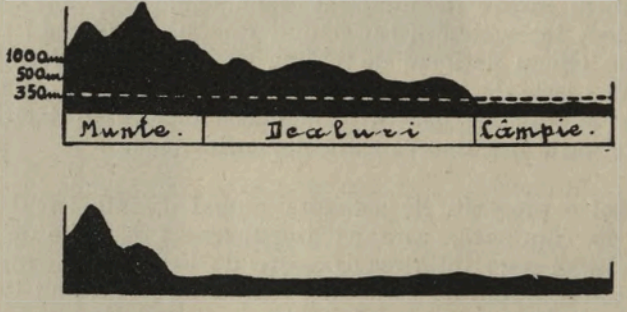

Fig. 13. *Impărţirea înălţimilor din relieful României* (sus) *în comparaţie cu ale Poloniei* (jos).

România şi din acest punct de vedere este avantajată. Caracteristica reliefului ei este predominarea dealurilor, înălţimi care nu trec de 1000 m. şi nu se scoboară sub 200 m. Numai un sfert din ţară este mai înaltă de 1000 m.; ceva mai mult de un sfert sunt câmpii şi lunci joase; aproape jumătate, sunt numai dealuri. Banatul, Crişana, mai ales Moldova şi Basarabia, au înălţimi mijlocii cuprinse între 175 m. şi 345 m. Sunt mai mult deluroase.

Dealurile României n'au aceeaşi origine, deci nici aceiaşi înfăţişare. Unele sunt mai înalte, strâns lipite de munţi. Nu poţi hotărî unde se sfârşeşte muntele, unde încep dealurile, decât dacă ţii seamă de văile care devin mai largi în ţinutul acestora.

Mare întindere au dealurile formate din tăierea prin cursuri de apă a podişurilor întinse mai de demult.

Predominarea dealurilor atrage după sine mare avantaj asupra aşezărilor omeneşti, ca şi a gospodăriei lor.

Dealurile rar, cele de lângă munţi, sunt priporoase. Coastele nu sunt atât de iuţi ca să nu se poatc aşterne drumuri, ce duc la satele aşezate pela mijlocul înălţimii lor.

Când treci cu trenul în lungul dealurilor dintre Ploeşti şi Buzău, unele ca Istriţa, sunt aşa de înalte încât fără voie le zici munţi, dar satele sunt ca nişte cuiburi sub muchea lor, iar povârnişul numai livezi şi vii.

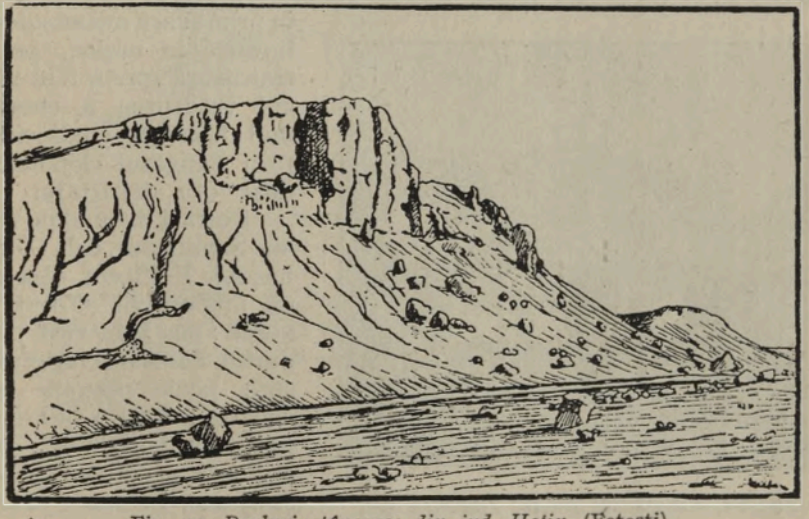

Fig. 14. *Dealuri stâncoase din jud. Hotin* (Feteşti).
(Din *I. Simionescu* : Tratat de geologie).

Mare parte din dealuri chiar dacă au o coastă mai ruptă, cealaltă e tărăgănată prelung, aşa în cât boii pot trage plugul pentru însămânţarea ogoarelor până'n spre vârful împădurit.

Dacă asprimea munţilor este restrânsă, îndulcită şi ea prin depresiunile despre care va fi vorba mai târziu, în schimb faţa României capătă o înfăţişare blândă, surâzătoare, prin întinderea dealurilor, cu labirint de văi, unele mai largi, altele mai tăinuite.

Ori unde le-ai privi, de pe o înălţime, sau din gura unei văi, dealurile sunt învăluite într'un farmec captivant, în ori ce timp al anului.

La suprafaţa lor rar se află stânci neospitaliere. Numai în Basarabia de nord şi în lungul Prutului dela Ştefăneşti (Botoşani) până pela Ripiceni, răsar colţi de piatră, ce le măresc farmecul, aducând aminte de munţi. La Corjăuţi, în Bălţi, stâncile nasc ruini ca nişte castele fantastice, prin zidul cărora şa tăiat poartă de scăpare un părăiaş cu apă puţină. Lângă Ştefăneşti,

o spinare de stânci, cu mici peşteri, cu năruituri de piatră, naşte contrast ademenitor în lunca de alături numai sălcii.

Aceasta e o excepţie.

Incolo, dealurile te atrag, te dispun prin formele lor domoale, prin îmbinarea acoperişului lor cu păduri dese, cu ogoare de grâu, cu lanuri verzi de trifoi ori luţernă, dar mai ales cu casele albe, curate, când acoperite cu stuh, când, mai în urmă, cu ţiglă de culoarea călinelor.

In regiunea dealurilor sunt satele răzeşeşti, aşezate, gospodăroase, cu pometuri în jur, cuib de verdeaţă în vară, cuib de flori în primăvară având adesa biserica în mijloc, pe o ridicătură spre a fi în văzul tuturor şi a chema mai lesne pe credincioşi prin dangătul clopotelor auzit din depărtare.

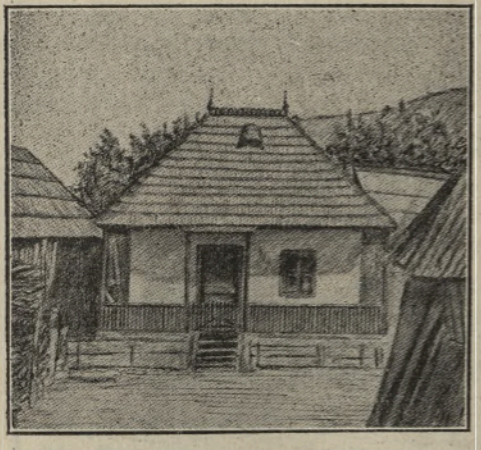

Fig. 15. *Căsuţă din ţinutul dealurilor mai dinspre munte (Bacău).*

De faci drumul pe valea Şomuzului, dela Dolhasca la Folticeni, păşeşti ca într'un vis. Totul e verde : sus spre vârf pădurile dese de fag, jos spre poale păşunile şi ogoarele. Câte o biserică pe umăr mai ridicat, în mijlocul plopilor ce o străjuesc, îţi arată satul înecat în umbra pometurilor.

De treci culmea Repedei de lângă Iaşi şi te scobori în labirintul dealurilor înalte din Vaslui şi Tutova, pădurea domină. Satele nu le vezi. Sunt sau în fundul adăpostit al văii sau la mijlocul coastei rupte, unde izvoarele ies mai gâlgâitoare.

De te nimereşti primăvara printre dealurile Lăpuşnei, spre Chişinău, surâzi la surâsul proaspăt al florilor de pruni, de meri.

Din potrivă dacă apuci, către toamnă, printre dealurile Someşene, raiul pământesc nu ţi-l poţi închipui altfel decât cum e în aceste ţinuturi. Boţuri de mărgean, stau unele lângă altele pe ramurile îndoite ale merilor. Iar dacă dela Sighişoara te abaţi printre dealurile Târnavelor, printre pometuri, păduri şi vii, te întovărăşesc turnurile masive ale bisericilor-cetăţi, cu ziduri groase în jur.

In Banat, pajiştea verde, una pe întinse suprafeţi, în jurul satelor Staierlac ori Anina, te transportă undeva în Stiria. Dealurile mai rotunjite, numai ogoare, cu văiugele însemnate prin huceaguri, din regiunea Strehaiei ori a Filiaşilor, nu te mai lasă să te saturi de privit.

Spre amurg de toamnă senină, când razele soarelui bat pieziş, trăgând umbre prelungi, nu poate fi tablou mai plin de ademenire, decât acel al satelor de pe coasta dealurilor, învăluite în lumina asfinţitului. Pereţii văruiţi par mai albi, stuful bine bătut mai auriu, sau ţiglele mai roşii. Aurul girezilor de paie de la spatele satului, glugele de porumb, grămada dovlecilor naram-

Fig. 16. *Mânăstirea Bârnovei de lângă Iaşi*
(Des. D-na *E. Saulea-Bocec*).

zii, bronzul codrului de fag, roşul rubiniu al cireşilor, cântecul greierilor mai strident, toate te opresc, te cuprind, te umplu de o tainică închinăciune şi dragoste.

E România, scumpa ta ţară, viaţa ta, câmpul tău de muncă. Ea aşteaptă braţe vânjoase, minţi isteţe şi mai ales multă, multă dragoste.

VI

ŢINUTURI DE CÂMPIE.

Din trei părţi România este înconjurată de locuri mai joase de 200 m., unele netede ca'n palmă, altele larg văluvate.

E a treia treaptă din relieful ţării : munte, podgorie, câmp.

Muntele este ecranul ce opreşte norii dar şi ţinutul de întărire al sufletului românesc. Dealurile reprezintă bogăţia variată dar şi îngrămădirea omenească. Şesurile sunt grânarele ţării, câte odată şi ale Europei.

Primăvara ele sunt acoperite cu un covor ţesut din firele plăpânde ale sămănăturilor, rar întrerupte cu pâlcuri de arbori. Vara peste ele s'a revărsat aurul topit al grâului şi argintul spicelor de porumb. Toamna e din nou aurul strujenilor uscaţi,

vrâstat cu miriştele încenuşate, pe care încă tot pasc cârduri de vite şi turme de oi sau cu brazde cafenii, răsturnate pentru noi însăminţări.

Câmpia din sudul Basarabiei se numeşte Bugeac; e ţinutul în care Tătarii au adăstat mai îndelung. Se întind colnici prelungi, mai joase, tot mai jcase până ce se confundă cu plaja de nisip a mării. In lungul lor curg ape lenevite, care se sfârşesc în limanurile lungueţe, cu cadru verde de păpurişte; stau unul după altul, dela Cetatea-Albă la Galaţi. Satele sunt rare dar cuprinse; sunt ascunse în îndoiturile de teren, unde e apa mai la îndămână. Restul e numai ogoare. Un arbore e o minune. Aişiţa verii, uneori nu cade cu lunile o picătură de ploaie, adesa arde pământ şi ogoare. Vitele numeroase tot găsesc însă ce paşte.

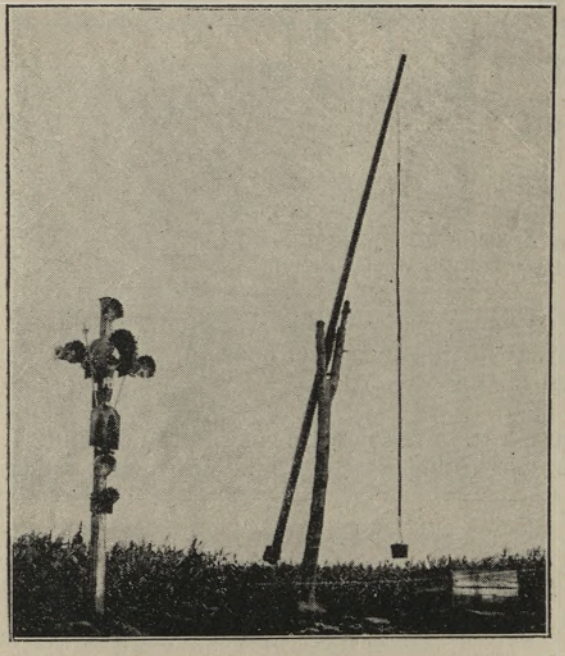

Fig. 17. *Din Câmpia Teleormanului.*

Mai întinsă e Câmpia Munteniei, dela marginea Carpaţilor până'n Dunăre, dela Brăila până'n sudul Olteniei, unde se sfârşeşte ca o pană de despicat lemnele. Spre Buzău contrastul sare'n ochi. Dealul prelung al Istriţei, cu sate, vii dar şi râpi, se înalţă ca un munte. Deodată, fără trecere, la poalele lui începe câmpia netedă, întinsă, cu marginea topită în ceaţa depărtării ce uneşte cer cu pământ. Spicele porumbului bătut de vânt se unduesc în valuri. Rar răsare câte o cumpănă de fântână, câte un stâlp de telegraf; mai rar spinarea unui coviltir de căruţă se profilează pe cerul prea adesa senin. Pâlcurile de salcâm plantat în jurul satelor, se unesc la orizont şi trag dungă întunecată, discontinuă. Aparent e desolarea; în realitate se plămădeşte rodnicia ogorului, înfrăţirea dintre cer şi pământ.

Bărăganul aice se află; nu însamnă toată Câmpia, ci numai partea dintre Buzău şi Ialomiţa. E singurul ochiu adevărat de

stepă, în care nu curge firicel de apă. Ce era mai acum 80-90 ani, ne spune *Odobescu*, în minunata-i descriere dată în cărţile de cetire. Drumurile? Urmele copitelor mărunte ale oilor duse la iernat.

Nu-i bătut de car şi boi
Ci de picioare de oi.

Popasul oilor se făcea la târle, cu câte o lungă cumpănă de fântână lângă ele. Rar câte o caravană de căruţe se avântura în desişul ierburilor înalte, de nu se vedea coviltirul din ele. Domneau dropiile şi iepurii, animale de stepe. Iarna, când giulgiul de zăpadă se lasă peste întinsul Bărăganului, sulul de fum albăstrui, ce se urcă liniştit spre cer, arăta sălaş omenesc. Lupii urlau, corbii croncăneau, născând prelung ecou în liniştea cimitirului fără margini.

Câtă deosebire e azi de tabloul de odinioară! E iccana reală a străduinţii şi muncii româneşti; o prefacere, admirată de noi când e descrisă din America, dela tot la tot. Drumurile oilor au devenit şosele petruite, ori drumuri de fer. In locul târlelor s'au îngrămădit gospodării temeinice cu silosuri pentru vânturat grâul, cu morişti mecanice pentru subt apa dela adânc. O hartă rusască de prin 1835, cercetată de către regretatul geograf *G. Vâslan*, arată câmpia pustie de sate. Incet-încet oamenii dinspre deal s'au scoborît întâi în lungul apelor răcoritoare, apoi au îndrăsnit să întemeieze sate în restul ţinutului, adăpostindu-se la umbra salcâmilor plantaţi. Faţa locurilor s'a schimbat complect, dovedind puterea muncii şi a voinţii chiar a Românului.

Mai spre apus Câmpia devine mai populată; o limbă de pădure de stejar, resturi din Codrul Vlăsiei, se coboară până'n Dunăre. In jurul Bucureştilor, aşezaţi în inima Câmpiei, ceiace e spre marele desavantaj al oraşului, resfrânt chiar asupra administraţiei ţării întregi, au rămas numai pădurile dela Comana, ori lacuri răcoritoare din cursurile Dâmboviţei, Argeşului.

In sudul Olteniei, pe locul lăsat de retragerea Dunării s'a îngrămădit nisipul formând dune paralele, rar sburătoare, mai multe fixate prin salcâmi, dar şi cu vii, cum e la Segarcea, Domeniul Coroanei. De altfel dune fixate sunt şi mai la răsărit: pe malurile Călmăţuiului, la Iveşti în jud. Tecuci, la Şaba lângă Cetatea-Albă unde s'au mai păstrat vii indigene.

Torontalul e începutul Câmpiei dela Vest. Şi în el se văd mari prefaceri datorite muncii omului. Pustiit, devastat când l'au părăsit Turcii, cu revărsări de ape în care cloceau miasmele frigurilor ucigătoare, cu cine n'a fost colonisat? Au fost aduşi şvabi din Baden, Alsacia, italieni, francezi, spanioli; dar şi Românii din Gorj, bufenii de azi, s'au strecurat pe cărările munţilor aşezându-se până la Comloş şi Sân-Nicolai.

Mai în apropiere de munţi, cu umezeală mai din belşug Torontalul ajunge o grădină, cu boschete de stejari vânjoşi, cu păşuni verzi, cu ogoare variate. Până şi orezul se cultivă spre Deta. Din satele compacte, insule de arbori, nu se zăreşte din depărtare decât turla înaltă de biserică ce sclipeste în apus de soare.

Şi de aici se poate aduce unul din exemplele cele mai bătătoare la ochi din cuprinsul ţării, cum munca omului preface natura, îndreptându-i sălbătăciile şi toanele ei, luând-o în ajutor pentru a creia un întins loc al belşugului şi al bunei stări.

La nord de Mureş, Câmpia se prelungeşie până'n Satu-Mare, când mai îngustă, când mai largă, când cu năsip acoperit de vii, ca spre Carei, când cu mocirle încă, lacuri şi păpurişte ca în spre Salonta.

VII

„ŢĂRILE"

....S'a păstrat feciorelnic, neatins în autonomia sărăciei şi a mitologiei sale....

Lucian Blaga

Ceiace dă un tipar cu totul deosebit pământului României, sunt „depresiunile", largi coveţi, înconjurate de înălţimi. Nici Franţa cu relief atât de felurit, nici Italia cu pământ destul de sbuciumat, nici o altă ţară din Europa, nu are atât de multe depresiuni; unele sunt numai de câte-va sute de Kilometri patraţi, altele mai întinse; unele sunt închise de jur împrejur cu munţi înalţi, având cel mult două porţi de comunicaţie cu exteriorul, altele cu fundul larg sunt împrejmuite de dealuri împădurite.

Cu bun cuvânt pe lângă dealuri, depresiunile formează caracteristica reliefului ţării noastre.

Pleci dela Filiaşi pe Valea Jiului. Dealurile se tot înalţă, de crezi, la D. Branului, că ai dat peste pragul Carpaţilor. O largă cotitură a drumului de fer, te scoate într'o câmpie lată în care Jiul nu poate ţinea calea dreaptă, măcar că vine năvalnic din munţi. E depresiunea dela Tg.-Jiu, oraş dinspre munte, aşezat însă în câmpie. La Bumbeşti, sat răsfirat pe terasa râului, apare marginea Munţilor, ca retezată. Păreţii de stâncă se înalţă dintr'o dată. Drumul îngust se întunecă. Abea a fost săpat cu grea casnă

în piatră, lângă râul ce curge ca un șuvoiu, aspru, mereu amenințător. Nici un loc mai larg ca să se așeze casele unui sat. Pe un umăr mai neted, s'a putut înălța Mănăstirea de la Lainici, cu câte-va chilii în jur. Și deodată, când apa este mai șuruitoare, cu valuri ca săgeata, zarea se deschide. Munții se dau la o parte.

In față e Retezatu, într'o coastă Vulcanul. Casele stau grămadă; satele se țin șir până la Lupeni. Este depresiunea dela Petroșani, centru industrial. Continuând către nord, drumul iarăși prinde a urca; e tăiat în stânci; suie în serpentine printre pajiști și păduri; drumului de fer i s'a făcut loc prin tunele.

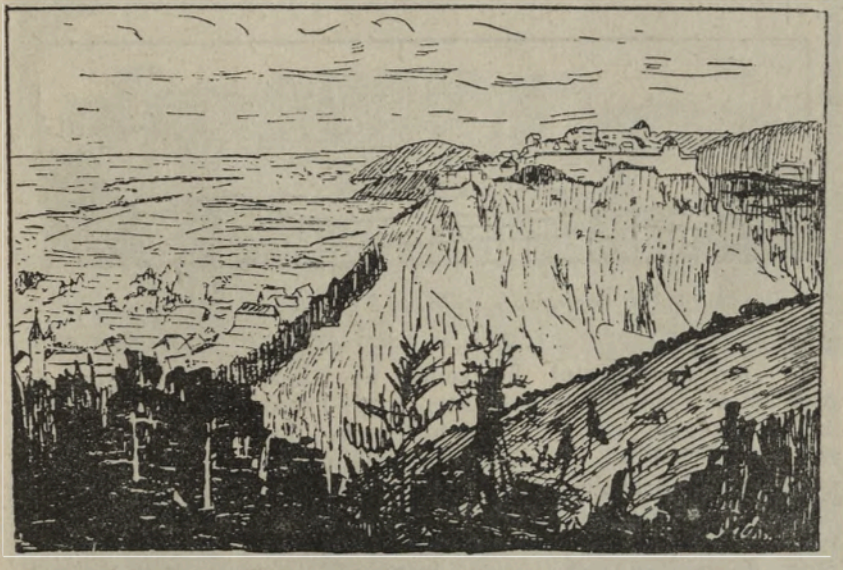

Fig. 18. *Marginea Bucegilor cu cetatea Râșnavei* (sus). *Țara Bârsei și satul Râșnov* (jos).

Pădurile te umbresc; florile acopăr cu smalț irisat pășunea necosită. Mașina gâfâie până la Merișor. Ai pășit peste o nouă despărțitură de ape. Pârâiele ce se adună din văiugi, se îndreaptă spre nord; la Petroșani curgeau spre sud. Iarăși nu faci prea mult drum, și zarea din nou se lărgește. Câmpurile de porumb se ridic pe coasta munților, îndepărtați din cale. Făcându-și loc în chei înguste, prin temelie de piatră, Streiul curge ca și Jiul de mânios, de se varsă în Mureș. Din depresiunea dela Tg.-Jiu, ai dat în cea dela Petroșani, spre a sfârși în alta, vestită, a Hațegului.

Așa e în tot cuprinsul Carpaților. Pe Olt în mijlocul munților sunt sate dese, unul spre Lotru, Brezoi, altele de-a stânga, la

Titeşti, într'o depresiune largă. Urci frumosul drum şerpuit de peste Bran. In faţă ţi se deschide întinsa şi neteda depresiune de la Braşov, Ţara Bârsei, din care se ţin lanţ alte depresiuni până'n Breţcu aproape de Trotuş; cu mici praguri despărţitoare, prin Ciucuri treci până'n Valea Mureşului, la Topliţa.

Depresiuni există pe marginea din lăuntru a Carpaţilor; altele sunt în afara lor, unde formează ca un şirag de mărgele, din Câmpulungul-Muscelului, prin Vrancea până'n şesul Rădăuţilor Bucovinei. Depresiuni sunt în Carpaţi; depresiuni ca nişte golfuri adânci, adevărate fiorduri omeneşti, se vâră la periferia Munţilor Apuseni, ca şi la marginea Munţilor Banatului.

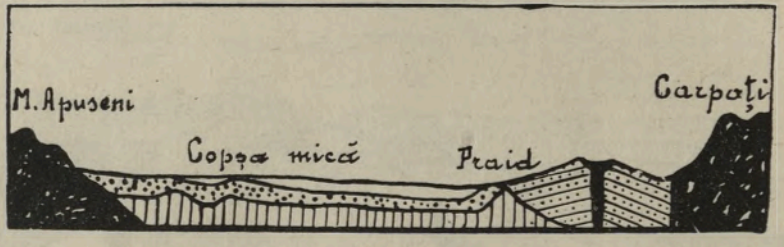

Fig. 18. *Depresiunea Ardealului, cu vulcanii Architci.*

Când sui dealul Feleacului de lângă Cluj, ai una din priveliştele cele mai captivante, largi. Privirea alunecă din dealurile someşene, până în cele târnăvene, dealuri înalte, împădurite, la rândul lor înramate în zidul munţilor Apuseni de o parte, a Alpilor Făgăraşului de alta. Ardealul întreg este o depresiune, formată din păturі abea îndoite, ca şi acele ce alcătuesc basenul parisian. Jocul mişcărilor pământeşti şi al forţelor externe, a făcut ca dealurile mai înalte, împădurite, să rămână înspre sud, între Târnave şi Olt, pe când partea nordică, între Cluj şi Bistriţa-Năsăudului, se află Câmpia ardeleană, nu doar că e loc neted, ci e numit aşa pentrucă e lipsit de păduri, este acoperit cu ogoare, ca la câmp.

Urci Repedea, straja Iaşilor. De o parte, spre apus se ridică coasta dealurilor înalte dinspre Siret. Satele se ţin lanţ dela Mogoşeşti, la Tg.-Frumos, Ruginoasa cu mormântul Domnitorului *Cuza*, Hârlău cu bisericele lui *Ştefan* şi *Petru Rareş*, Flămânzi, de unde a pornit focul revoluţiunii din 1907, până la Botoşani şi Dorohoi. Dealurile, cel dela Tudora cel mai înalt din podişul Moldovei, sunt acoperite cu păduri, iar coastele bătute de soare numai livezi şi vii (Viile dela Cotnari), după cum păduri şi vii sunt şi pe dealurile târnăvene. In faţă, spre nord, însă peisajul e schimbat. Colnice joase stau ca valurile unei mări împetrite. Drumul în curmeziş mereu suie şi scoboară până'n dealurile dinspre

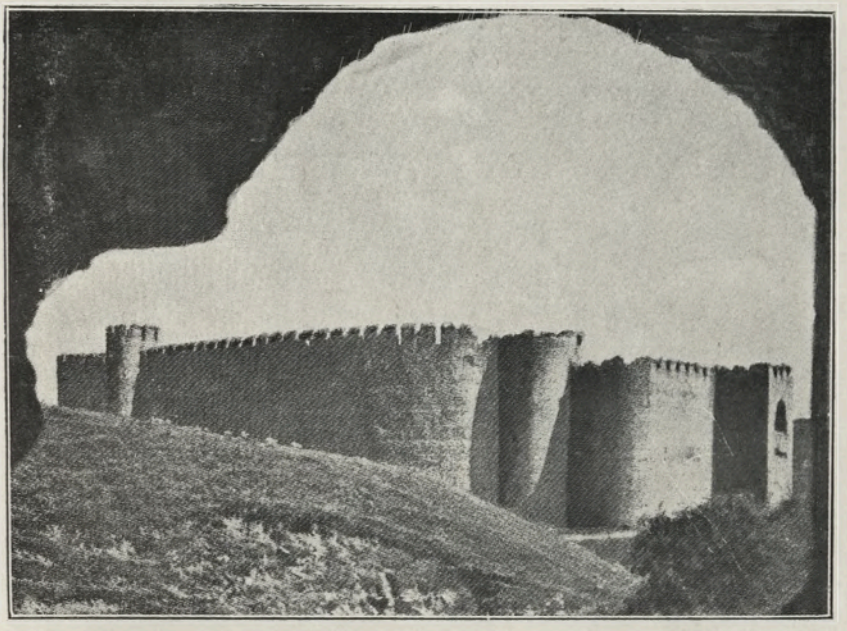

Cetatea Hotinului.

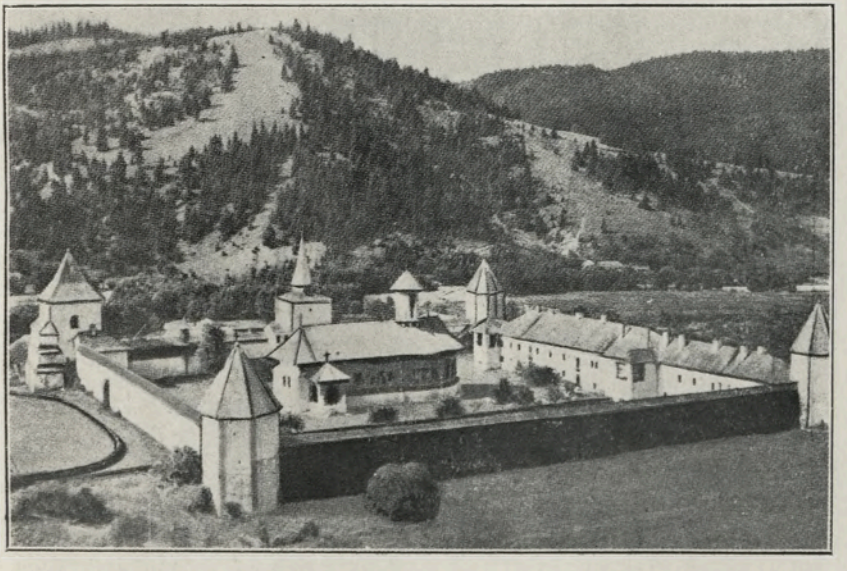

Mănăstirea Sucevița.

Nistru. Păduri? Rari rediuri de stejar, în locul fagului ce ocoleşte ţinutul. Faţa pământului, ca şi în Câmpia ardeleană, e numai ogoare şi păşuni, iar în lungul vâlcelelor iazurile se ţin lanţ, după pârâiaşele ce se scurg în Prut. E depresiunea Jijiei şi a Bălţilor. După cum în Ardeal Câmpia nu e şes ci câmpuri cu cereale, tot aşa aici nu e „pustiu", cum l'a numit *Cantemir*, decât că satele erau rare, că pădurile lipsesc, că în toiul verii coastele dealurilor sunt albe de sărurile de sodiu şi potasiu, atrase de secetă spre faţa arsă.

Depresiunile presărate pe toată faţa României, dela Beiuş la aceia a Bălţilor, dela Gura-Humorului până'n Almăjul Banatului, nu sunt numai vrâstări de relief, ce dau aspecte diferite

Fig. 19. *Stână din depresiunea Jijiei* (Des. *E. Saulea-Bocec*).

dela pas la pas. Sunt sălaşuriie românismului străbun; sunt oazele arhaismului etnic, păstrat, la adăpost de drumul mare, până azi. Aici găseşti mai des casele neolitice, cu o singură încăpere, în tindă fiind vatra ce nu e ridicată dela pământ. Obiceiuri străvechi, portul curat, în ele s'au păstrat mai temeinic. Toate fac parte din ţară, dar fiecăreia locuitorii le zic: „ţară": Ţara Almăjului, Ţara Haţegului, Ţara Loviştei, Ţara Oltului, Ţara Bârsei, Ţara Oaşului, Ţara Vrancei. Multe cnezate şi voevodate, sâmburii din care au luat naştere forma de stat a Principatelor, cu aceste „ţări" coincid. Făgărăşanul se crede în Ardeal numai după ce trece Oltul; „ţara" lui e în „Ţară", Ţara Amlaşului şi a Făgăraşului din titlurile lui *Mircea*.

Legătura strânsă dintre desvoltarea istorică a neamului nostru şi particularităţile naturale ale terenului, se prinde mai bine din aceste depresiuni.

Nu e una din ele care să nu aibă ceva particular. Insula românească din Dornele, e legată de depresiunea Dornei; Mănăstirile Neamţu, Agapia, Varatec, se găsesc la marginea depresiunii Neamţului. In Vrancea şi azi s'a păstrat un abur din independenţa răzeşilor, cu „cete devălmaşe", cu libertatea de a folosi sarea. In depresiunea Maramureşului, oamenii îşi zic între ei „Domni", iar copiilor le spun „coconi"; în depresiunea Oaşului cu cele 16 sate curat româneşti deşi se găseşte lângă Satu Mare centru puternic de maghiarizare, au rămas vii obiceiurile stânse

în Europa centrală din evul Mediu. Fetele joc hora în jurul mătrăgunei, pe lună plină, înainte de a scoate rădăcina, talismanul dragostei, cântând:

Mătrăgună, doamnă bună
Mărită-mă peste o lună
De nu 'n'asta, în cealaltă
Mărită-mă după olaltă.

Depresiunile sunt şi azi, cele mai multe, cetăţuile românismului curat, al energiei ancestrale, al vredniciei în lupta împotriva mizeriei şi a naturii aspre. E păcat însă că sunt lăsate în părăsire, când asupra lor ar trebui să fie îndreptată toată atenţia spre a preface energiile latente, în energii reale. Analfabetismul cu peste 70%, domneşte în Maramureş, ca şi în unele golfuri din Ţara Haţegului, iar tuberculoza şi alcoolismul rod încetul dar sigur ceia ce reprezintă rezerva energiei vitale a neamului. Din Ţara Almăjului se trage Generalul *Traian Doda*, ca şi preotul *Sârbu*, istoriograful lui *Mihai Viteazul*; Ţara Haţegului este origina Corvineştilor; din Ţara Oltului au trecut în „ţară" *Gh. Lazăr* şi *Ion Codru-Drăguşanu*; de aicea îşi trage obârşia *Şincai*. Din depresiunea Neamţului, dela Humuleşti, a ieşit *Creangă*; mocanii din Ţara Bârsei au dat ţării elemente viguroase în toate domeniile ş. a.

Inceputurile Istoriei Românilor, până la întemeierea Principatelor, depresiunile le spun; în ele s'au păstrat tipurile arhaice, nestudiate încă, cu caractere antropologice primitive; din ele au scos Prof. *Ovid Densuşeanu* şi *I. Candrea*, vocabularul bogat şi interesant din punct de vedere filologic.

Spre ele ar trebui să se îndrume tinereţea cercetătoare, spre a alcătui marele tezaur al limbii şi etnografiei neamului, pe an ce trece mai irosit.

VIII

VREMEA

Limpede şi senin este cerul tău.

A. Russo.

Face mult pentru gospodăria oamenilor dintr'o ţară, locul unde este aşezată pe faţa pământului.

Să dăm ca exemplu tipic în această privinţă Labradorul din Canada şi Scoţia din Anglia. Ambele se află cam la aceaşi depărtare de poli. Pe când în Scoţia iarna este molcomită, iar de

cum dă primăvara se întinde covorul pajiştei verzi, ce ţine fraged până'n toamnă, târziu, hrănind turme de oi şi vaci, dincolo pământul rămâne îngheţat afară de câte-va luni din vară. De ce? Anglia toată e învăluită în căldura atmosferii adusă la faţa Oceanului prin curentul cald dinspre golful Mexicului; aşa se îmblânzeşte clima în nordul Norvegiei, mai aproape de poli, de se poate cultiva legume fără sere. Dealungul Labradorului dimpotrivă se scoboară un curent rece dinspre poli, care mereu ţine iarna mai îndelung.

Cam la fel e cu România, dacă se pune alăturea de situaţia Franţei. In Muntenia ar trebui să fie ca la Biarritz şi Nisa, veşnică primăvară, dacă ar fi după depărtarea de poli, aceaşi. Latitudinea 45°, care înjumătăţeşte emisfera nordică a pământului, trece mai la nord ceva de Bucureşti, ca şi prin Veneţia ori Biaritz. Şi totuşi la noi nu cresc nici portocali în voie, nici lămâi ori palmieri. Pricina e aşezarea României către baza peninsulei europeneşti. Franţa este învăluită de căldura curentului din Atlantic; peste România suflă aprig Crivăţul dinspre Siberia, ce îngheaţă şi limba 'n gură. „Plesnesc pietrele de ger şi crapă ouăle de corb" spune poporul, bun observator. Până şi marginea mării la Constanţa, se schimbă în sloiuri şi ţurţuri de gheaţă.

Clima continentală, ce predomină în Rusia, căldură mare vara, frig mare iarna, se întinde, cu oarecare slăbiri, peste România întreagă. Ea formează temeiul climei noastre.

Domolirea asprimei continentale se datoreşte iarăşi aşezării pământului mai în apropiere de Marea Mediterană. Şi în Rusia e la fel. Gerul mare dela Moscova este domolit în Crimeia, atinsă de căldura venită dinspre sud. Ajunge şi până la noi ceva din clima blândă din jurul Mării Mediterane de dă putinţă să crească smochinul la Balcic şi castanul la Tismana şi chiar Baia-Mare.

Prin aşezarea ei la marginea de răsărit a Europei centrale, dar mai aproape de M. Mediterană, România a devenit un soiu de coridor climateric, în care se întâlnesc urmele diferitelor soiuri de clime din Europa.

Mai intră în cumpănă şi alcătuirea pământului. Munţii din centrul ei sunt un soiu de pavăză pentru partea apuseană a ţării împotriva crivăţului, ce suflă fără stavilă peste Basarabia, Moldova şi Muntenia. Când e oprit de munţi, furia lui se arată numai unde găseşte câte o poartă, prin care se strecoară mai năvalnic, ca şi un curent de aer rece prin fereastra spartă a unei odăi. O asemenea poartă e Valea Trotuşului şi a Oituzului, pe unde Crivăţul şuieră în şesul Trei-Scaune. I se spune Năміra, după muntele pe sub care se abate în Ardeal. Curentul rece se înfundă la Braşov, unde, la Bod, s'a înscris o temperatură de —35°, tot aşa ca şi la Giurgiu ori Pănceşti-Dragomireşti din Roman.

In totul luată, clima noastră este prielnică omului şi vegetaţiei.

E dreptul că ploile nu cad peste tot, tot una. Sunt ţinuturi

de stepă, ca în Basarabia de sud, unde trec uneori şi trei luni fără o picătură de apă, aducând jalea printre agricultori. Aşa e şi în Dobrogea ori Câmpia munteană. In centrul ţării ploaia cade îndeajunsă şi ceiace e mai preţios, cantitatea mare de ploaie se varsă în primăvară şi până prin Iunie, tocmai când trebue recoltelor, ca să prindă putere. In Oltenia şi Banat, dimpotrivă, unde influenţa climei mediterane e mai vădită, ploaia e din belşug şi către toamnă.

Geografii descriu vre-o 6 variaţii de climă în ţara întreagă, după caracterele dominante. In munţi vremea e mai ploioasă; cade atâta ploaie că dacă s'ar aduna dintr'un an, s'ar aşterne o pătură groasă aproape de un metru. In Bucovina se simte mai mult clima din Polonia, baltică. In Oltenia, Banat şi Dobrogea e o climă mai apropiată de cea din Italia, pe când peste Moldova, Basarabia şi Muntenia de răsărit e în toiu clima continentală, cu frig de —35° şi arşiţă de 42°.

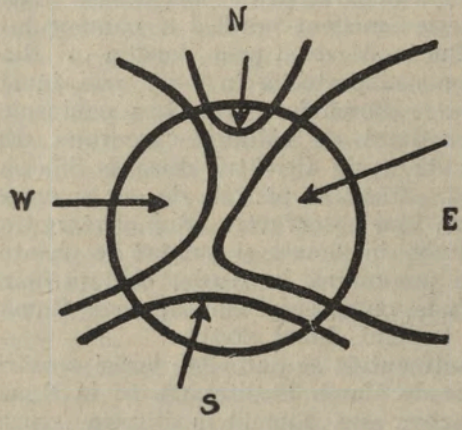

Fig. 20. *Intâlnirea în cercul ţării a climelor deosebite.*

Rezultatul îmbinării diferitelor condiţiuni climaterice pe rotocoala pământului nostru, se vede şi din durata anotimpurilor.

Primăvara la noi aproape nu adăstează, atât de scurtă ce e. Abea s'a luat spuma omătului şi căldura saltă dela o lună la alta, de la —2.3 grade, temperatura mijlocie a lunei Februar, ultima din iarnă, la 14° în Mai. La Paşti se găsesc multe ogoare nearate; în Mai totul e o grădină, înverzită, înflorită. Vara e adesa prea călduroasă. Luna lui Cuptor în adevăr îşi merită numele. Termometrul se ridică şi la 42° (Giurgiu 1896). Vine apoi cel mai constant, mai lung şi mai plăcut anotimp de la noi: Toamna. Un mare noroc, căci e vreme să se coacă porumbul târziu, să capete strugurii aroma şi dulceaţa ce dau calităţi vinurilor. Blânda lumină dinspre sară a soarelui cu drumul lăsat către orizont, aruncă tonuri aurii peste întregul peisaj, născând umbre prelungi şi netede până şi la firul de scai. Strălucesc boabele fructelor depe arbuşti; străluceşte marama ţăsută din firele argintii ale funigeilor, aninate de cel mai mic paiu.

Aduce ultima mângâiere privirii, prin variaţia de culori, înainte de a se aşterne giulgiul zăpezii, adesa una peste tot.

IX

APELE CURGĂTOARE DIN ROMÂNIA

Râurile cele frumoase şi spumegoase, pâraele cele repede şi sălbatece cântă neîncetat lauda ta.

A. Russo

Pământul ţării se mai poate asemăna cu o roată de car. Butucul roţii e cercul munţilor, acoperiţi iarna cu mari nămeţi iar peste vară căzând în cuprinsul lor, ca la Bistricioara în 1897, atâtea ploi încât s'ar aduna şi peste un metru de apă.

Cum sunt spiţele roţii aşa sunt răsfirate în toate părţile cursurile de apă, ieşite din munţi. Obezile ce unesc spiţele ar fi Dunărea; adună mai toate râurile, care brăzdează pământul românesc.

Din izvoarele munţilor se adună apă fir cu fir, pârâiaş cu pârâiaş până ce dau în râuri, apoi prin Dunăre în Marea Neagră. Rar apă, ca Vedea, Teleormanul, Bârladul, îşi are izvoarul din dealuri. Rar petec de pământ, o parte din Baragan, pe care nu se adună măcar un ochiu de apă, ce se prelinge leneş spre alt curs mai mare.

Incolo mai toate râurile îşi au izvorul în munţi, izvoare bogate, unele liniştite, limpezi, cu susur ce te încântă, altele năvalnice, ieşind dintr'odată gâlgâitoare, de pot învârti roata morilor. Acestea sunt izbucurile din Munţii Apuseni, de lângă Tismana, Polovraci, Dâmbovicioara.

Tinerescul drum al pârâiaşelor de munte, e caracterizat prin sbor ca săgeata, prin săltări peste praguri de stânci, în cascade albe ca laptele, ce se revarsă şiroi ca o trâmbă de pânză întinsă la albit (Tismana, Urlătoarea pe Ceahlău), ori se resfiră ca părul desfăcut în şuviţe ce împânzesc coasta priporoasă (Cascada Ochii Beului din Banat; Cascada Bâlei de sub Negoi).

Puterea lor în sburdălnicia copilăriei o folosesc spre a rostogoli şi rotunji bolovanii, apoi spre a tăia văi adânci, înguste, fermecătoare prin sălbătăcia lor. Argeşul înainte de a trece printre cei doi înalţi uşori, Ghiţu şi Frunţile, ce-i străjuesc eşirea, cu greu îi poţi urca valea. Bistriţa văzută depe Inău, pe fundul văii adânci şi în umbra tăinuită a brazilor, pare o şuviţă de argint.

Când au scăpat din strânsura munţilor, râurile prind a-şi lărgi valea, a-şi face pat moale de mâl, în luncile, fermecătoarele lunci cu sălcii şi arini, pe care omul cu prudenţă îşi întinde ogoarele până'n inima munţilor. Lunca Jiului se ridică până la Bumbeşi, a Prutului până'n Bucovina. Luncile sunt căi deschise ce nu se înalţă peste 100 m., în care apa curge în voie, nestingherită,

mutându-şi uneori drumul când într'o parte când în alta, revărsându-se la viiturile mari. Râurile îşi sapă albia tot mai la adânc. Din luncile vechi mai înalte, rămân în lungul văii trepte, prispe late. Sunt terasele binecuvântate, căci acolo, sus, omul e ferit de toanele apei furioase. Satele se ţin lanţ pe terasele Bistriţei de la Piatra N. ca şi pe ale Siretului. La Vălenii-de-Munte, terasele Teleajenului au făcut să se nască un cuib de populaţie deasă, cu livezi întinse de pruni. Astfel râul chiamă viaţa omenească în lungul lui, prin răcoreala atmosferei şi râvineala păstrată mai îndelung sub brazde, biruind arşiţa de vară. Luncile sunt drumurile lungi de plină verdeaţă şi viaţă gâlgâitoare cât ţine vara.

Apele curgătoare sunt în continuă mişcare; aşa e viaţa lor. Orice adâncire de teren, în calea râurilor, întâmplată prin jocul forţelor geologice, le dă puteri noui, ca să-şi adâncească valea, s'o prelungească'n susul lor. Astfel ajunge să se încingă lupte chiar între cursurile de apă. România în această privinţă este tipică. Mişcările de teren nici azi nu sunt astâmpărate. Capetele râurilor ajung în atingere. Cel mai cu putere „decapitează" pe vecinul său ce curge în direcţie opusă. Jiul a „captat" afluenţii Streiului. Cele două ramuri din depresiunea Petroşanilor, curgeau spre nord. Azi sunt unite şi curg spre Jiul muntenesc. Urmele drumului vechiu se vede în trecătoarea Merişor. Bistriţa a atras spre ea Neagra-Şarului, care curgea odinioară către Mureş. Afluenţii Prutului prin leneşul Bahlui, năzuesc să fure parte din apa Siretului. Dacă s'ar săpa, aproape de Ruginoasa, un canal lung numai de câţi-va kilometri, din albia mai ridicată a Siretului apa ar da năvală în cascade iuţi spre Bahlui. A fost visul de o viaţă întreagă a Profesorilor Dr. *Manolescu-Strunga* şi *P. Poni*, spre a înviora, economiceşte, prin electricitatea născută din căderea apei, ţinutul Iaşilor. La Huedin se poate asista la bătălia dintre afluenţii Someşului şi ai Crişului Repede. Când plouă mai îndelung apa e nehotărîtă. Apucă acum spre unul, acum spre celălalt. E o „cumpănă de ape", cum se descrie în tratatele elementare de geografie că se află la izvoarele Amazonului.

Fiecare curs de apă, ca şi o fiinţă, are în viaţa lui faze deosebite: tinereţă, maturitate şi bătrâneţă. La tinereţă adânceşte albia, la maturitate transportă materiale din belşug, la bătrâneţă, sleit de puteri, depune mai mult. In această privinţă nu samănă un râu cu altul, ca şi cele 5 degete dela mână, căci condiţiunile lor de viaţă sunt diferite, după mediu. Fiecare are toanele lui, farmecul lui. Işi schimbă haina după anotimp, dar şi după mersul soarelui. La amiază Nistrul e ca un şuvoi de fier topit, ce curge în jghiabul malurilor înalte; spre sară e ca un blând brâu purpuriu şerpuind printre pădurile ce se lasă uneori de se oglindesc arborii în apa lui.

Dai Cezarului ce e al Cezarului.

Dunărea nu numai că adună râurile toate dela noi, dar e

artera cea mai însemnată din Europa întreagă; e a noastră în întregime pe o lungă parte din drumul ei dinspre vărsare.

O călătorie dela Baziaş până la Vâlcov, încântă pe cel mai indiferent de frumuseţile naturii. Ii apare în drum tocmai acea variaţie de care spuneam mai sus, care te atrage şi te face să fii legat sufleteşte de fluviu ca şi de o fiinţă. Intre Baziaş şi Tn. Severin, e împunătoare. Liniştea ei e aparentă. Voinţa de a învinge se prinde din rotocoalele genunilor adânci din dreptul Cazanelor. A avut de tăiat în curmezişul munţilor cale de peste 140 km., ca un ferestrău ce retează butucul gros de zadă cu lemnul ca ferul. Numai la Porţile-de-fer se mai încruntă; îşi iuţeşte valurile. Când e scăzută, se vede de ce. Duşmanul ei îşi arată capul.

Fig. 21. *Dunărea în Cazane.*

Colţi de stânci negre, restul din zăvorul de piatră al Munţilor, i se pun în cale. Valurile se iuţesc, se înspumează. Locul pare un cuib de şerpi, cu solzi strălucitori, ce se târăsc cu mânie în jurul colţilor, care despicau burta vapoarelor, ca un cuţit burta peştilor. Cu ajutorul dinamitei omul a netezit o parte din drumul periculos, separând canalul prin care azi vapoarele trec încet, prudent, dar apărate de ameninţarea colţilor de piatră.

Mai în jos de Tn. Severin, Dunărea se odihneşte. De sus de pe Stârmina te bucuri de cea mai frumoasă priveliste din tot lungul Dunării, nu numai dela noi. Dunărea pare că stă pe loc, în încolăciri largi printre ostroave numai sălcii. Pare că vrea să se bucure mai îndelung de ispiava ce a săvârşit. Indărătul ei conturul vârfurilor din Balcani se uneşte cu al Carpaţilor ca un zid lung. Numai o mică despicătură, de forma unui U, arată străpungerea zidului, locul grelei lupte între apă şi munte.

Pe urmă Dunărea îşi iea încet drumul, ţinându-se tot sub malul mai înalt, bulgăresc. Lunca ei largă de câţi-va kilometri, e schimbăcioasă, ca şi cerul, ca şi marea. Pe vremea viiturilor, Dunărea se revarsă, se schimbă în lac lungăreţ; drumu-i obişnuit e arătat de coroana sălciilor ca nişte geamandure, la faţa apei. Când apele

se retrag, Dunărea se trage şi ea sub malul umbros. Lunca e numai iazuri, canale, stuf şi sălcii. Când scade şi mai mult, lunca e acoperită cu porumb, grâu, ori turme de vite şi porci. Iarna, de prin luna Ianuarie, uneori şi din Decembrie, până'n Martie, rar April, Dunărea e punte de ghiaţă. O trec oamenii cu săniile. Primăvara sloiurile se desprind; faţa Dunării e fioroasă, un balaur cu solzii sbârliţi. Sloiurile se lovesc, cu sgomot de metal, se încalecă, fac stăvilare, ce nasc inundaţii temute. Zăporul, când se porneşte, e demn să fie văzut ca una din minunăţiile naturale de la noi. După ce-şi resfiră apele în Balta Borcea, le strânge grămadă la Hârşova, surpând malul stâncos, cu sculpturi minunate 'n amănunt, (Moşul şi Baba de lângă Topal) spre a se resfira din nou în Balta Brăilei, numai ghioluri şi sălcii în plină desfăşurare. De străbaţi prin canalul Filipoi, aleie de apă deasupra căreia se unesc crengile de sălcii într'o boltă de dantelă verde, poţi admira la tot pasul nu numai extrema vitalitate a sălciilor, dar mândrul lor port, când asemenea măslinilor, când ca arborii Mangrove din ţinuturile tropicale, cu rădăcinile adventive, încâlcite într'un tufăriş des, la marginea apei.

Fig. 22. *Dunărea aproape de Cetate.*

Dela Galaţi Dunărea iarăşi se resfiră, formând Delta, o altă minunăţie din pitorescul natural al României. E domnia stufului şi al papurei; e pământul ce iea naştere sub ochii noştri din vechiul golf al Mării Negre, care ajungea până la Galaţi, cuprinzând şi domeniul lacurilor Raselm.

Enorma cantitate de material cărat de Dunărea de pe o suprafaţă din Europa Centrală cam de 3 ori mai mare de cât a României, o face să fie mereu tulbure; mâlul cărat se depune încet, se amestecă cu putreziciunile stufului, cu praful adus de vânt şi astfel înalţă delta, un triunghiu de peste 400.000 hectare întindere, un laborator imens în care se petrec nu numai fenomene geologice, dar mai ales biologice. Creşte atât de repede în cât la gura Chiliei s'a format o nouă deltă, a cărei înaintare spre sud ameninţă să închidă gura braţului Sulina şi să pericliteze astfel navigaţiunea vapoarelor mari, care nu vor mai putea intra până la Galaţi şi Brăila ca până acum. E unul din punctele negre, ameninţătoare pentru folosinţa acestei artere scumpe de comuni-

caţie, care ar lega Marea Neagră cu M. Nordului, tăind Europa'n lung, dacă s'ar îndeplini proectata lărgire a canalului dintre Rin şi Dunărea, în Germania.

Celalt fluviu al României, Nistrul, are şi el importanţă. Hotărniceşte Europa centrală de întinsele stepe ruseşti, pridvorul continentului asiatic. E o apă cu drum frumos, şghiab adânc, cu multe cotituri săpate, până la Soroca, în cele mai vechi pături geologice. E asemănat prin aceasta cu Mosela din podişul renan. Ţărmurile lui înalte sunt străjuite de mari sate moldoveneşti, iar afluenţii nefiind în stare să se ţină, în adâncirea patului, de Nistru, se varsă în frumoase repezişuri gâlgâitoare, din treaptă 'n treaptă, mărind farmecul local. De la Tighina 'n jos fluviul rătăceşte făcând coturi multe, în lunca-i largă, întovărăşit, ca şi Dunărea, de lacuri, până ce dă în liniştitul liman dela Cetatea-Albă, în care clădeşte o mică deltă.

Fig. 23. *Delta Dunării* (Din *I. Simionescu* Tratat de Geologie).

Celelalte râuri, îşi au fiecare individualitatea şi frumuseţea lor, după puterea apei, după terenuri, după vechime.

Prutul, blăstămat atâta vreme, ca despărţitor de fraţi buni, este neprietenos. Să mânie uşor; revarsă lesne apele sale. Unite cu ale Jijiei, şi mai lesne înfuriată, alimentează iazurile dela Cristeşti, adesa inundând întreg terenul până'n sus, la Herrmeziu, cu conacul familiei *Negruzzi*.

Valea cea mai încântătoare, mai blândă, mai luminată, este acea a Siretului, în întregime săpată pe pământul românesc. De o privesti de pe dealurile dela Sascut, ai înainte tot farmecul variaţiei ei. Spre răsărit o mărgineşte zidul dealurilor înalte din lungul Moldovei, cu vârfuri rotunjite, împădurite, cu cuibul satelor ce se urcă prudente mai sus de matca apei. E latura mereu năruită, căci în ea bate într'una Siretul, împins de năvala numeroşilor lui afluenţi dinspre munte. Spre apus, se întind terasele cu sate mari, gospodăroase; văile râurilor cc vin dinspre munţi taie porţi largi de intrare în inima Carpaţilor.

Lunca Siretului este largă cu zăvoaie de prundiș, cu păduri de sălcii, plopi și arini, cu ogoare mănoase, pe părțile mai ridicate, ferite de viituri, care rar sunt furioase ca ale Prutului.

Lumina cerului învăluie raiul de verdeață; jocul umbrei norilor mărește farmecul tabloului. E valea primitoare, în care *N. Grigorescu* a prins dragostea de pământul țării sale.

In încântătoarea vale a Siretului a fost conacul lui *V. Alexandri*, asupra activității căruia și a caracterului literaturii sale, blândul peisaj în care-și ducea viața a avut mare influență.

Luncă, luncă, dragă luncă, raiu frumos al țării mele
Mândră 'n soare, dulce 'n umbră, tainică la foc de stele
Ca grădinele Armidei ai un farmec răpitor
Și Siretul te încinge cu al său braț desmierdător.

Lunca Siretului a avut de asemene influență asupra seninătății, sănătății sufletești ce transpiră din fiecare nuvelă sau roman al lui *M. Sadoveanu*.

Nu numai Siretul, colectorul principal, dar fiecare afluent al său, are tipar propriu și atracție deosebită.

Pe valea Sucevei, se înșiră mănăstiri bucovinene și sfintele ruini ale cetății lui Ștefan.

Bistrița, Bistrița-de-aur îi zic nemții, e un drum al farmecului natural, alternanțe de nahlapi în care buza plutei se înfundă ca și când ar fi înghițită și genuni adânci cu aparență liniștită, dar trezind fior mai puternic de cât al repezișurilor vijelioase.

Moldova feciorelnică, cu vale încântătoare, cu apa rar tulbure, răsfirată pe pat strălucitor de prundiș curat.

Trotușul ce taie cale deschisă în curmezișul Carpaților.

Pe toate le adună Siretul.

La Mărășești, loc ce va fi pururea vestit prin biruința armatelor române, amintită printr'un mausoleu neisprăvit încă, sau prin o statuie ce se pierde, prin micimea ei, în spațiul întins, șesul are nivelul cel mai scoborât din Câmpia Română. Dacă Marea s'ar înălța numai cu 50 metri, valurile ei ar ajunge până aproape de Focșani.

In câmpul jos dela Mărășești se adună mănunchiul de ape ale Siretului inferior. Intr'acolo își îndreaptă vărsarea Bârladul ce drenează apele din Țara-de-jos,; într'acoace se îndreaptă, făcând un arc, R.-Sărat și chiar Buzăul cu vale atât de întortochiată, ceeace arată sbuciumul lui până ce ș'a croit drumul actual.

Vin apoi râurile care ieșind din Carpații sudici, apucă drumul firesc al înclinării naturale.

Ialomița, râu de munte, își molcomește cursul cât e silită să treacă pe lângă Bărăganul bătut de vânt și soare. Râul pare lac, măcar că a primit în cale Prahova năvalnică, la întrecere cu trenul.

Dâmboviţa şi ea tot din inima munţilor iesă. E limpede, iute, frumoasă cât curge în munţi. Cum dă în şes, drumul ei e şovăelnic; l-a mutat de colo-colo, până ce în sfârşit, a ajuns în Argeş. Nehotărârea drumurilor ei a avut ca resultat văile largi din preajma Bucureştilor, în care s'a adăpostit lanţ de lacuri ce umezesc terenurile şi vrăstează stepa cu păduri de sălcii şi plopi. Cât trece prin Bucureşti e murdărită de tot ce-i varsă fabricile, aşa în cât podişca sub care a fost ascunsă de curând, e bine venită.

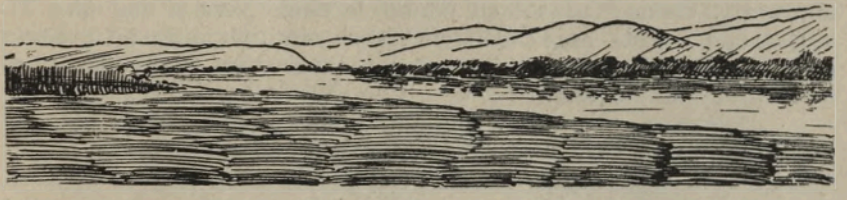

Fig. 24. *Valea Mureşului aproape de ieşirea în Câmpie* (d. fot. *V. Puşcariu*).

Oltul are un mers foarte sbuciumat. E frate de cruce cu Mureşul, cei doi feciori de împărat care au apucat drumuri deosebite ca să caute pe tatăl lor; lacrămile mamei îndurerate se scurg pe drumul apucat de ei. Aşa e povestea dată de *Silvestru Moldovanu* în uitatele sale descrieri din Ardeal. Poporul şi aici a născocit o legendă pe un adevăr observat. Nici 1 km. nu desparte izvorul Mureşului, de al unui pârâiaş din mănunchiul care se adună la Sân-Dominic spre a forma Oltul. La adânc poate apa din aceiaşi ploaie, se împarte între cele două râuri.

Sbuciumată şi variată e calea Oltului, născut prin altoiri de râuri diferite. Chiar dela obârşie e lin, cu valea numai pajişte. E îmbătrânit înainte de vreme. In Ciucuri abea curge. Se învăluresză numai când are de străbătut pragul dela Tuşnad, la Racos, dar mai ales cât străbate Carpaţii. In apele lui multe lacrămi s'au vărsat, căci curge prin Ciucurile cu Români secuizaţi, prin Ţara Bârsei, înstrăinată, prin mult îndurerata Ţară a Făgăraşului. In schimb calea lui inferioară e calea Victoriilor, e drumul numai castre şi opide romane, rămase din drumul armatelor care au cucerit Dacia.

Jiul spre deosebire de celelalte, e vijelios, cu toane. E ca un puhoiu ce abea şi-a stabilizat cursul într'un sghiab numai stânci, în care poţi prinde până şi urmele oalelor uriaşe, mijlocul de a-şi săpa albia prin care curge, cu valuri întotdeauna amenințătoare şi sgomotoase.

Mureşul e râul Ardealului, cum Siretul e al Moldovei. Ca un arc de cerc, îşi face loc pe lângă insulele muntoase. Pe valea lui

sunt înşirase multe oraşe, unele ca Alba-Iulia cu importanţă veche. Târnavele molatece îi aduc apă tulbure dinspre Carpaţi; Arieşul iute şi mereu gata să se înfurie, din Ţara Moţilor.

In sfârşit Someşul deschide poartă largă prin cadrul nordic al coveţei ardelene. Prin două braţe, ce cuprinde marginea Ardealului, strânge în acelaş trunchiu apele ce vin dinspre Rodna şi Triplex Confinium, cu acele din M-ţii Apuseni. La Dej se unesc, spre a face drum întortochiat printre pometuri, în toamnă ciucură de roade.

De pe coasta din afară a Carpaţilor, se scurg ape mai mărunte: Cerna, Caraşul cu frumoase chei, Nera şi mai ales Timişul, ca o coardă, apoi Cele trei Crişuri, unul năvalnic, altul negru şi altul alb de spuma spălătoriilor de aur. Curg toate spre periferia apuseană a ţării.

Dobrogea, secetoasă, îngustă, este aproape lipsită de ape curgătoare. Cele care sunt (Taiţa, Slava) sunt mici, cu apă puţintică. Devin însă ameninţătoare şi primejdioase când o ruptură de nori le varsă la obârşie potop de apă.

Râurile noastre, măcar că au apă multă, măcar că curg roată în jurul munţilor, nu sunt folosite pe cât ar trebui. Curg sălbătăcite cele mai multe, ameninţând cu inundarea întinse suprafeţe care altfel ar putea fi folosite mai statornic pentru agricultură. Dacă numai Bahluiul atât de des pomenit în literatură, pentru că pe malurile lui se află oraşul sfânt al Iaşilor, ar fi canalizat, zeci de mii de hectare n'ar mai fi primăvara o apă pustiitoare. Cât bine ar putea aduce chiar un râu mai mic, ne arată Bârzava din Banat, singurul curs folosit cu adevărat. Apele lui iuţi, dinspre izvor, sunt prinse în apeducte sprijinite din vârf în vârf de munte; oprite în loc în stăvilarul dela Văliug dau forţa pentru electricitatea trebuitoare fabricei dela Reşiţa; scăpată din nou la larg, înroşită de rugina vărsată în dreptul minelor de fer de la Dognacea, Bârzava e din nou domesticită, canalizată, alimentând orezăria dela Topolea lângă Deta şi crescătoriile de crapi de la Banloc.

Puterea apelor din munţi numai poporul a folosit-o în mori şi piue, sau la transportul plutelor, pe Bistriţa, Trotuş, Mureş. Rar de tot forţa lor se preface în electricitate. Râul Sadului, Tarlungul, Mureşul, Ialomiţa la Dobreşti, Begheiul la Timişoara sunt puţinele exemple care arată preţuirea apelor noastre, economisind forţele naturale de altă natură, pe zi ce merge mai secătuite.

Nici chiar ca drumuri de navigaţie, căi lesnicioase de transport, nu sunt folosite măcar ca în trecut. In afară de Dunărea, navigabilă dela Baziaş la Sulina, celelalte sunt neutilizate deşi încă Regulamentul Organic stabilea un plan de canalizare a principalelor râuri. In vremea ocupaţiei austriace, se aduceau

produsele industriale cu vasele pe Olt, dela Sibiu la Slatina. Astăzi doar luntrile săpate într'un trunchiu de arbore înlesneşte trecerea dela un mal la altul. Siretul a fost navigabil până la Mărăşeşti, astăzi plutele cât se scoboară pe el. Pe Prut se remorcau şlepuri şi de 500 tone până la Leova, iar pe Nistru puteai face plimbări cu vapoarele până mai la nord de Soroca.

Energiile dormitânde, dragă tinere, aşteaptă pe fecioru de împărat să le trezească spre obştească folosire.

Dar mai e o problemă vitală legată de favorabilul curs al râurilor noastre, mai ales cele din Muntenia. Câmpia română a fost asămănată, ca origine şi aşezare, de marele învăţat *Suess*, cel dintâi care a tras liniile principale din arhitectura generală a feţei pământului, cu Câmpia lombardică!

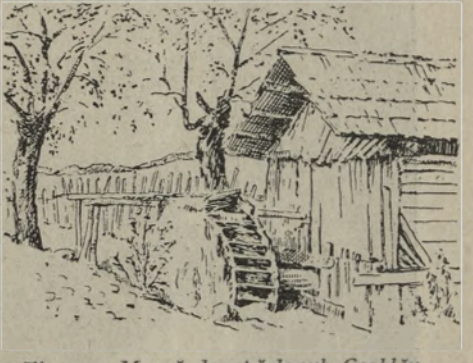

Fig. 25. *Moară de apă de sub Ceahlău* (Des. *E. Saulea-Bocec*).

Acolo, încă depe vremea lui *Leonardo da Vinci*, a început transformarea depresiunei într'un mănos câmp de cultură, prin canalizarea Padului şi irigările afluenţilor lui.

Planuri există şi la noi. Fostul profesor la politehnica din Bucureşti *A. Davidescu*, o viaţă întreagă s'a muncit să arate cum s'ar putea întrebuinţa cursurile de apă ce ne vin din munţi pentru canale de transport, pentru irigări rentabile şi chiar pentru transformarea Bucureştilor în port al Dunărei, planuri ce par visuri la noi, dar care aiurea ajung minuni înfăptuite. Că s'ar putea şi la noi folosi apele, ne arată realizările săvârşite în scurt timp de Societatea de gaz şi electricitate din Bucureşti. Destoinici conducători, ingineri plini de însufleţire, au dat viaţă mocirlelor din jurul Capitalei schimbându-le în lacuri cu apă curată, răcoritoare pentru oraşul cu climă algeriană une ori.

Iarăşi, un câmp liber, întins, pentru energia tinereţei, dacă în ea e sădită cu adevărat dorinţa de a contribui la progresul ţării.

Faptele trebue să aibă precădere asupra vorbelor, cât de frumoase ar fi acestea.

X.

LACURI; MAREA

Depe vârfurile cele mai înalte de munți, până la marginea mării; din ținuturile nordice ale Bucovinei până în Dunăre, sunt presărate lacuri unele mai mărunte, altele mai mari, unele cu apa limpede ca lacrima, altele sbuciumate de valuri, ca și marea biciuită de vânt, unele tăinuite într'o îndoitură dintre dealuri, altele înecate în pădurea de stuf, umbrite de sălcii pletoase. Există

Fig. 28. *Lacurile Bucura de pe Retezat* (Fot. *M. Haret*).

lacuri cu apă dulce, lacuri sălcii sau mai sărate decât marea. Ori unde se găsesc aduc vioiciune în tabloul naturii, prin fața lor schimbătoare după bătaia soarelui, când albastre-străvezii, când argintate ori aurite de purpuriul soarelui.

Sus în zănoagele numai bolovăniș, înviorarea o aduc lacurile glaciale, limpezi, multe, cum nici în Alpi nu se află. Lacurile Gâlcescu, Bucura, Bâlea, Lala, pe Godeanu, pe Parâng, pe Retezatu sub Negoi, pe Inău. Ce plastic nume le-a dat poporul: Ochii pământului! Privesc spre cerul albastru de se oglindesc în ele stelele; sunt străvezii de se urmărește săgeata păstrăvului și numeri pietrile pe fund. Sunt nestimate de preț, din păcate prea puțin vizitate de către tinerii sprinteni la mișcări.

Se găsesc lacuri printre dealuri. Odată, în Moldova nordică ca şi în Câmpia Ardealului, se aflau multe, mărunte, înşirate 'n lungul pârâelor ca nişte mărgele pe aţă. Erau rezervoare de peşti, fie chiar caras, lin, caracudă, dar şi crapi ori ştiuci. Lăcomia omului a distrus cele mai multe iazuri. Le-a secat ca să semene pe fundul lor. Natura s'a răsbunat. Pe locul lor, lăsat drept islaz, nu cresc decât scaeţi şi pălămidă. Lacul Aroneanului de lângă Iaşi, aşa e azi; vestitele lacuri de lângă Folticeni, numai după ploi mari arată ce farmec împrăştiau odinioară. Iezerul Dorohoiului, care a dat marca judeţului, un rac, numai în amintirea locuitorilor mai există. Şi cât de frumos împodobeau locurile, în afară de folosul ce se trăgea din ele. se vede când străbaţi în curmeziş colnicele fără pic de arbori din depresiunea Jijiei şi când privirea se opreşte în luciul iazului rămas în vâlceaua largă.

Lacul Sf. Ana, de pe fundul unei pâlnii cu pereţii negri de păduri, craterul unui vulcan stins, stă nezărit de cât dacă te apropii de el; a atras prin sfinţenia izolării şi pe acei care nu credeau într'un singur Dumnezeu. Rugăciunile credincioşilor în pelerinaj anual, arată cât de legată e natura de Dumnezeu şi de sufletul omului.

Lacul cu apă caldă dela Episcopie, lângă Oradea, cuprinde altă minune. Toamna când bruma încarcă cu broboane de diamant firicelele de iarbă, faţa apei fumegă; aburi străvezii se ridică dar se pierd repede ca norii subţiri de pe cer. In serile cu lună, din vară, luciul lacului e presărat cu stele. Sunt florile cu petale întrandafirate ale unui soi de nufăr ce se deschide în taina serii, ca şi mult cântatele flori de Lotus.

Tăul-roş, dela intrarea cheilor Bicazului, dă un alt tablou fermecător. In apa întunecată dar limpede se oglindesc străjerii rigizi ce-l păzesc, brazi cu cetinile neclintite; când soarele e în asfinţit, pe luciul lacului apare oglindirea Suhardului ca de marmură, din a cărui năruire s'a stavilit apa pârâului de a dat lacul; în apele lui stau încă trunchiurile înegrite, ca arse, ale brazilor inundaţi, contrast cu pajiştea verde de pe coastele trăgănate din jur.

La Sovata altă particularitate. Lacul sărat, născut tot prin năruire, concentrează în cuprinsul lui căldura soarelui, ca o lentilă.

D'apoi lacurile de stepă din Câmpia română. Fiecare e un tablou ademenitor, miniatura celor des citate din întinsele stepe ruseşti. Apa cu reflexe de argint viu, e încadrată de crusta albă a cristalelor diferite, în afara căreia se întinde pânza plantelor grase de sărături, cu frunze felurit colorate dela roz până la portocaliu. E un miraj neuitat, ascuns între lanurile cu cereale din jur.

Lacurile pomenite sunt mărunte. Cele din lungul Dunării, rezervoare de crapi, alimentate prin canale naturale de fluviul cu apă într'una împrospătată, au şi 100 Km^2. (Potelul). Mari sunt mai ales limanurile basarabene (Ialpugul 220 km^2.), cu pă-

dure deasă de stuf pe margine, resturi din vechiul golf al mării, îndulcite de râurile ce le alimentează.

Frumos e şi şiragul lacurilor din lungul ţărmului mării dela Razelm (310 km².) rămăşiţa vechiului golf Halmyris, până la măruntul Siutghiol de lângă Balcic, abea despărţit de mare, prin o îngustă limbă de nisip sau cel dela Şabla, vestit prin racii mari şi gustoşi, pe cale de a fi stârpiţi, tot din lăcomia vizitatorilor, care silesc un braconaj ştiut şi iertat.

Sunt mândre podoabe ale naturii lacurile din România. Sunt mai preţuite prin folosul ce-l pot aduce. Măcar răcoresc împrejurimile. Salba lacurilor curăţite de curând şi date spre folosinţă publicului bucureştean, au ajuns o binefacere. Strandul lacului Florească, mai înainte depozit de murdării, vara e furnicar de oameni, iar lacul Snagovului, cu cadrul pădurilor dese, atrage din an în an multă lume.

Folositoare sunt mai cu seamă lacurile sărate, tămăduitoare : Sovata, Lacul Miresei, L. Sărat dar mai ales Tekirghiolul cu nămolu-i făcător de minuni, ca şi Burnasul basarabean.

Lacurile din lungul Dunării sunt rezervoare naturale de peşti, iar Razelmul, cu tovarăşii lui sunt capcane atrăgătoare pentru chefalii călători, pe lângă crapii ce trăesc în ele, când apa nu e prea sărată.

Marea Neagră. — Dunărea este un însemnat dar al naturii pentru noi. Pe lângă că ea cere mare pază şi cheltuială spre a rămânea drum liber, ar însemna prea puţin fără Marea deschisă, drum slobod ori când spre lumea largă. Volga e un fluviu mai lung, mai mare de cât Dunărea. Nu are însă aceiaşi însemnătate, tocmai pentrucă se varsă într'un lac, ori cât de întins ar fi.

Marea Neagră dă valoare Dunării dar şi produselor ţării. Stindardul tricolor poate fâlfăi până departe spre coastele răsăritene ale Mediteranei, când e nevoie până'n apele Mării Nordului. Dacă ar fi puţină străduinţă ar putea fi văzut şi pe coastele americane ale Atlanticului, ca şi al Poloniei.

Deaceia ne este un dar preţios. Prin ea putem răsufla în voie, nu suntem ameninţaţi să ne înăduşim în săul nostru. Graniţele pe uscat nu sunt întotdeauna sigure. Pe vremuri Austro-Ungaria ni le-a închis, pe un motiv închipuit, de nu ştiam ce să facem cu bogăţia vitelor şi a grânelor noastre. Şi azi chiar unii vecini, apărându-şi nevoile lor, ne fac greutăţi pentru transitul vitelor noastre.

Marea Neagră, „Marea cea mare" după expresia lui *Mircea* Voevod, ne-a salvat comerţul. Constanţa a devenit prin munca noastră, al doilea port al Mării Negre, după Odessa.

Dela 200 m. adâncime Marea Neagră e un cimitir, întunecos, fără vietăţi, omorâte prin gazul hidrogen sulfurat, asfixiant. Viaţa e concentrată în pătura subţire dela faţă ; ea predomină în apropierea ţărmului nostru. Marile fluvii, Dunărea cea mai

Bulevardul I. C. Brătianu. *Foto „Cartea Românească"*

Vedere din Constanța.

mare, îi îndulcesc apa, pe când spre adânc se lasă apa grea, mai sărată, ce vine prin Dardanele, dinspre Mediterana. Condiţiunile de viaţă sunt altele, decât în celelalte mări. Ele însă nu împiedică să trăiască peştii căutaţi din neamul morunului, căutaţi pentru carne şi icrele negre, după cum dau putinţa roiurilor de chefali, de scrumbii, de scrumbii albastre, să apuce calea lor de călătorie înspre ţărmul nostru, sau să se abată, pentru lepădarea icrelor, în Dunăre.

In lungul ţărmului ei jos, dela Cetatea Albă şi până la capul Midia, ea prilejueşte pescuitul peştilor călători, cu oare care sforţare putându-se întări şi pescuitul delfinilor sglobii, a peştelui din neamul rechinilor destul de numeroşi, cu cătare tot mai mare pentru grăsimea şi chiar carnea unora. Ii lăsăm în pace să-i pescuiască alţii. Pescuitul marin, în larg, la noi e aproape inexistent. Pe când, în 1933 cantitatea de peşte pescuită în apele dulci a fost de 18,5 mil. kgr., de peşti marini a fost numai de 1.275 mii kgr.

Dela Capul Midia până la Ecrene, ţărmul Mării Negre e mai crestat. Părţi stâncoase alternă cu plaje întinse, nisip fin şi auriu.

Soarele şi el e mai mediteran. In Valea-fără-iarnă, de lângă Balcic, zăpada rar se păstrează mai îndelung, iar un brâu de smochini împodobeşte păretele rupt din spre Caliacra.

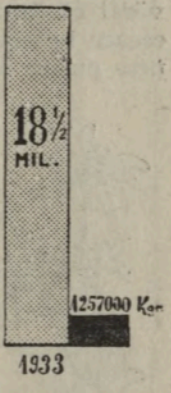

Fig. 29. *Pescuitul peştelui din apă dulce, faţă de cel din mare.* (d. *Th. Buşniţă*).

Ţărmul Mării Negre dela Mamaia, lângă Constanţa, până la Ecrene, e sanatoriu lângă sanatoriu, şirag de vile şi staţiuni climaterice ori balneare. Soarele, aerul, marea, nămolul dela Tekirghiol, dela Burnas ori Bugaz la celălalt capăt, nordic, înviorează, întăreşte, însănătoşează. Multe vieţi sunt salvate. De când, prin o slabă sforţare, la Mamaia, la Eforie, s'au clădit băi sistematice, oteluri confortabile, la Balcic vile ce-i dau un tipar oriental, ţărmul Mării Negre nu numai că opreşte pe mulţi Români de a trece graniţa, dar atrage din statele mai puţin favorizate, Cehoslovacia ori Polonia, pe fiecare an tot mai mulţi vizitatori, ce-şi caută de sănătate.

Şi din acest punct de vedere suntem favorizaţi.

XI.

VIEȚUITOARELE ALTELE DECÂT OMUL

Care alta se împodobește în zilele de vară cu flori mai frumoase, cu grâne mai bogate?

A. Russo

Plantele. — Nu e numai Bucovina, veselă grădină. E adevărat că în orice anotimp vei colinda provincia noastră nordică, ceeace te isbește și dispune este verdele așternut peste tot. Râpi prea puține se văd. Unde nu e pădure, e imaș sau lanuri cu trifoi și luțernă, în afara sămănăturilor. Chiar iarna nu lipsește înviorătoarea culoare a speranței, brădetul fiind foarte întins, temeiul „Fondului religionar" al Mitropoliei, din care cu bună chibzuială se susțin multe așezăminte obștești.

Fig. 30.
Floarea Reginei.

Veselă grădină este România toată, mai ales în luna florilor, când și în lungul drumurilor, nu numai a haturilor, sunt trase dungi cu culorile cele mai variate.

Deabia se spală spuma omătului și florile împânzesc huceagurile, miriștile, pășunele. In pădurea neînfrunzită e raiul ghioceilor, a viorelelor, a floarei-Paștilor. Marginea pădurii e ca ninsă de albul florilor de păducei ori porumbei. Tufele de toporași sinilii te atrag prin mirosul florilor nevăzute și zumzetul albinelor abia desmorțite, iar pe coastele de deal e numai o pânză subțire, argintie dimineața, când roua se prinde pe firele mătăsoase de dediței.

Soarele își lungește drumul pe cer; căldura din luna Mai, face să se deschidă sânul pământului, cu toată podoaba florilor boghioase și mirositoare. Stânjâneii galbeni, nuferii trandafirii, împodobesc apele. Pajiștile sunt smălțuite cu tot soiul de culori. Te pălește amețeala de curcubeul lor. E de ajuns să pășești în mijlocul pășunilor dela Melușoaia lângă Mălini, în poiana dela Durău sau mai târziu, mai sus, pe Retezatul ori celelalte plaiuri alpine, pentru ca să-ți înclini capul în fața frumuseților neîntrecute ale florilor din România. Sunt reslețe, împletite ca țesutul unui covor în pășuni; aiurea formează asociațiuni compacte, după teren și loc. La Montreux se fac escursii spre a admira câmpurile de zarnacadele. La noi la Predeal, la Râznov, în Făgăraș, sunt câmpuri mai întinse, dar nevizitate. Cât ține albia cu sărături a Bahluiului, lângă Podul-Iloaei, ori gropile dintre ocnele dela Dej,

flori de sică par plăci de safir. Cicoarea în Nordul Moldovei creşte ca sămănată. Albastrul florilor ei înainte de amiază, cât sunt deschise, acopere coastele cu pete rupte din cer. Stau lumânărelele ciucură de flacările lor galbene, una lângă alta, pe terenurile inculte, iar în Sudul Dobrogei macul roş aruncă jar pe întinsul ogoarelor. Cine nu l-a văzut nu ştie ce e chemarea florilor delicate cu petalele ca foile de hârtie de mătase. Până şi Smirdarul des îmbujorează coastele munţilor. Vezi de jos, din vale, la Sinaia, pâlpâirile ca de foc ce a cuprins păşunea.

Toamna, când pădurile se pregătesc spre odihna iernii, parcă sunt bătute în aramă, cu nuanţe variate, dela ruginiul fagului, la roşul de vin al cireşilor, de sânge al sângerului. Argintul filigramelor din boschetele de curpeni, e amestecat cu lampioane japoneze, fructele de hămei. Totul e stropit cu mărgeanul cerceilor de dracilă, cu rubinul fructelor de scoruş ori cu mărgăritarele fructelor de vâsc ce strălucesc, sus, în ramurile arborilor ce-l găzduesc. In preajma pădurilor de brad, păşunele sunt acoperite cu ţăsutul florilor de branduşe-de-toamnă, având petalele ca de ametist. Chiar stepele uscate mai de vreme, au podoaba lor. Fructele de colilie (nagară), clătinate de vânt formează ondulări mătăsoase; ciulinii cresc cât omul cu florile lor tăiate în rubin; scaiul-voinicesc îşi înalţă măciuca seminţelor cât poate mai sus. Rostogolul, din Baragan, atât de pitoresc descris de *Panait Istrate*, pare juvaeuri cu aburul lor violaceu, acoperite de pânza de mătasă a funigeilor; pe margenea drumurilor nemuritoarele, cu flori violacee ca de sidef, stau în şiruri dese, împestriţate de florile pintenate ale nemţişorului, ori cu câte o garofiţă ca para focului, ce creşte nestingherită la adăpostul ţepilor apărători. Toate culorile, toate formele, asociaţiuni neînchipuite fac cele peste 3000 şi mai bine de specii, mai numeroase decât în Polonia. România este ţara cea mai bogată din Europa cu flori endemice, adecă aflate numai pe teritoriul ei.

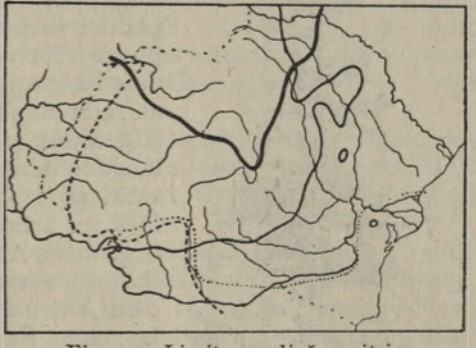

Fig. 31. *Limita nordică a viţei; limita răsăriteană a fagului (linia subţire) şi a castanului (liniuţa) Limita nordică a influenţei mediterane (puncte)*

După cum ca climă România e un coridor, tot aşa şi plantele, termometre vii, sunt adaptate la cele mai slabe nuanţe climaterice. Există plante rămase din vremea glacială, pe vârf de munte, cum e Dryas octopetala; sunt plante mediterane.

Vara stâmcele dela Cazane, par tapisate cu covoare minunat ţăsute din florile de liliac necultivat sau din garofe oacheşe, înalte ca şi acele dinspre Neapole. Caragana grandiflora, planta stepelor ruseşti, înaintează până prin Bălţi. Pădurea Letei din Deltă, reproduce în miniatură icoana pădurilor dinspre tropice. Nu lipsesc nici lianele, curpenul şi viţa salbatică, ce încâlcesc ramurile arborilor prin coardele lor ca şerpii.

Bogată e România în plante mărunte, boghioase, parfumate. Florile din Iulie şi August de pe plaiurile muntoase, după spusa specialiştilor cunoscători, sunt mai oacheşe decât acele din Alm-urile alpine.

Fig. 31.
O zadă pe Caraiman la 1250 m.
(Des. *E. Saulea-Bocec*).

Dar şi plantele lemnoase sunt numeroase, peste 220 de soiuri. Formau o dată păduri întinse, umbroase, aducătoare de ploaie. Nevoia omului la început, lăcomia de câştig repede mai apoi, nestăvilită nici azi, au redus România la o ţară subîmpădurită. Sunt ţinuturi ca pustii. Un copac lângă o fântână e o minune binecuvântată. 96% din întinderea Bărăganului e fără un arbore, în Constanţa chiar 98%, în Cetatea Albă 99,40%. Cât cuprinde zarea, nu vezi o pată umbrită. Noroc de salcâmi, cât mai sunt plantaţi în jurul satelor, ca să fie apărate de pârjol.

Din păcate pădurile sunt sleite din lăcomie, iar arborii resleţi sunt ciuntiţi din neştiinţă şi uneori răutate.

Exploatatorii taie copacii fără să puie alţii la loc; sătenii rup fără să se deprindă să sădească alt arbore. Pustiul stepei şi al puhoaielor iau locul pădurilor. Rănile pământului se întind ca pecingenea, urâcioase, răspândind chinul, sărăcia şi dezolarea.

Şi în ţinutul stepelor, lângă salcâmi, s'ar putea întinde în zonele mai umede, stejărişul sub formă de goruni, ca ciritei. Odată Pădurea Vlăsiei, înainta ca o limbă împădurită până'n Dunăre. Chiar stejarul, mândrul arbore, simbolul străduinţei din viaţă, cu coaja crăpată, cu crengile noduroase ca nişte braţe musculoase de lucrător, e aproape să se stângă. Ce a fost odată se vede din resleţitele păduri, rămase neatinse de secure. Admiri puterea stejarilor: dela Dognacea din Banat; trunchiurile groase din Pădurea Sibiului, de abea le poate prinde omul în braţe; cele ce străjuesc Mânăstirea Dintr'un lemn din Vâlcea; sau stejarul legendar dela Cobâlea (Soroca) de pe vremea lui *Ştefan*, ajuns atât de gros de abea 8 oameni îl cuprind. Asemenea stejari

erau odată la noi, în pădurile întinse. Azi au rămas numai ca niște martori din vremurile apuse.

Pădurii de stejar, pe ducă, îi urmează cea de fag, întinsă pe poalele munților, pe dealurile înalte. Hotarul răsăritean de creștere a fagului trece prin țara noastră. Au mai rămas codri de fag necălcați, pentru că lemnul lui nu se întrebuința de cât la ars. Abea acum când traversele de stejar sunt scumpe, se folosesc cele de fag împregnate cu gudron, de le face mai trainice. In pădurile de stejar și fag, sunt împestrițături de alți arbori: de tei, iarăși pe sfârșite, de ulmi pe care-i usucă o molimă rea, de frasini, carpini ș.a. Intinderea fagului e mare. In Banat crește de la 100 m. dar în Bihoria ajunge și la 1600 m. De regulă se oprește la 1200—1300 m, spre a face loc brădetului, pădure mereu verde, mohorâtă, aceași vară și iarnă, formată mai mult din molizi dar și din brad, printre care se amestecă pini, mai rar zadele mândre, cu lemn ca ferul ori tisa din ce în ce mai stârpită.

Brădetul încinge ca un brâu des, întunecat, înălțimile muntoase până pe la 1600 m. în mijlociu, mai bogat îm Munții Moldovei și ai Bucovinei, prea puțin în Banat, ceva mai mult în M-ții Apuseni.

In necunoașterea realităților se socoate că la noi e mult brădet. De fapt, România este între țările sărace în rășinoase. Dacă exploatarea pădurilor de brad ar fi continuat așa cum luase sborul după războiu, în 10 ani ar fi fost sleite, căci reîmpădurirea nu merge mână'n mână cu tăierea.

In sfârșit deasupra brădetului, nu se poate încumeta să trăiască nici un arbore înalt. Falnicii brazi, cu cetinele încovoiate iarna de zăpadă, cu săgeata vârfului înfruntând norii, ajung ca niște uriașe sperietoare de păsări, cu crengile sdrențuite în partea în care predomină bătaia vântului. La urmă se dau bătuți. Locul lor îl iau jnepenii elastici, cu crengile aproape de pământ, târâtoare, ca vântul să alunece deasupra cetinilor lucii, ca nămeții să-i apese, fără să-i rupă. Suișul cât țin ei e anevoios, ca pe nisip; cărările se perd printre tufele dese.

Dincolo de jnepeni și juniperi, ce le țin tovărășie, ajungi la spațiul liber, la adevărata frumusețe a munților, cu pășunile smălțuite în tot felul, cu luminositatea mare a atmosferii. E zona pășunelor alpine, cu plante mici, scurte, ce n'au vreme să crească prea înalte, îndeajuns însă ca să deie flori, oacheșe, mirositoare, spre a atrage cât mai de departe puținele insecte ce le ajută la fecundare. Nici pământul nu e prea prielnic. De aici se formează asociații de viață, cultuce țăsute cu roșul garoafelor, cu albastrul campanulelor.

Mai sus nici ele nu mai pot trăi. Mușchii acopăr stâncele, dar mai ales lichenii scorțoși, ce se prind și de stânca goală, îmbrăcând-o în sdrențe stacojii, violete, cenușii. E zona ce reprezintă

tundrele din spre poli; e domnia vieţii slabe ce aduce aminte de moartea şi rigiditatea polară.

Animalele. — Planta aruncă în fiecare toamnă săminţe, răspândite cât mai larg. Cad pe loc bun? Primăvara încolţesc, se prind locului. Are planta condiţiuni bune de trai? Creşte, se desvoltă. De nu, piere.

Cu animalele e altfel. Ele pot să-şi caute locul prielnic pentru trai. Se ascund, luptă, răsbesc. Dar nici ele nu pot învinge condiţiunile brusc schimbate, neprielnice vieţii lor. Şi răspândirea lor e astfel limitată. De sacă bălţile, cocostârcul nu mai găseşte ce mânca. Ocoleşte locul unde mai înainte se vedea în mare număr.

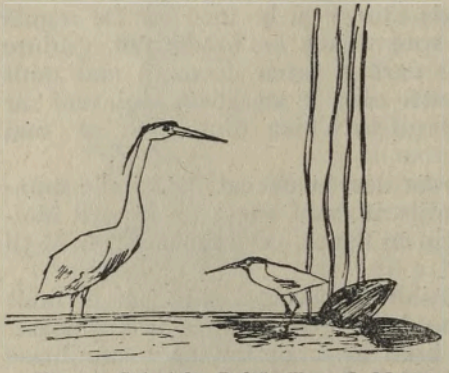

Fig. 32. *Stârci din Deltă.* (Des. *C. Motăş*).

Aşa în cât şi pentru animale ca şi pentru plante, există arii de răspândire, proprii fiecării specii sau grupe de specii. Şi din acest punct de vedere România este un ţinut de interferenţă faunistică. Pe lângă fondul animalelor comune în Europa centrală, se întâlnesc cele care înaintând dinspre sud, se opresc la noi, alăturea de altele care înaintează dinspre răsărit, ori se scoboară din spre nord. Deaceea România este bogată, variată şi în animale.

Sunt bunăoară nişte insecte, numite termite, cari-şi au locul lor de trai intens, în ţinuturile tropicale. Trăind în societăţi, ca albinele ori furnicile, clădesc cuiburi, cât arborii de înalte şi atât de trainice că nu le dobori nici cu toporul.

Ca dovadă că boarea caldă din sudul Europei ajunge până la noi, nu sunt numai Castanii dela Baia-Mare ori smochinii de la Caliacra, ci şi representantele termitelor, care au fost găsite până aproape de Chişinău. Ele însă nu mai au putere să clădească cuiburi înalte, dar rod măcar lemnul de-şi fac cotloanele în care vieţuesc. Prin Dobrogea trăesc şerpi, care sunt rude de aproape cu uriaşii Boa din pădurile tropicale. E dreptul că sunt mărunţi, n'au puterea neamurilor depărtate, dar le represintă la noi.

Cele mai mari animale s'au retras în ascunzişurile munţilor. Aci trăesc încă îndeajunşi urşi, prin văgăunele munţilor Rătezatul, dar şi în Calimani ori M-ţii Rodna. In Elveţia nu se mai găseşte picior de urs; omul i-a distrus, căci peste toate omul este duşmanul cel mai temut al animalelor.

Vânătorile de urşi, dau ocazie la noi, la inpresionante tablouri de vânătoare ce aduc aminte de cele de odinioară. Petrea Dascălul din nuvelele lui *Gane* mai trăeşte.

Vânători nobile sunt şi acele de Cerbi, căci iarăşi la noi cerbii cu coarnele bogate'n ramuri sunt îndeajuns de mulţi. Nu se mai găsesc e dreptul prin pădurile Dobrogei, unde trăiau odată, dovadă coarnele bine păstrate ce se mai întâlnesc, prin frunzişul pădurilor, dar cerbii din Bucovina au dat trofee păstrate în vestitele colecţii vânătoreşti din străinătate.

Căprioare sunt numeroase; nu cad numai în bătaia vânătorilor, dar doborâte şi de lupi, la noi mulţi, din munte până'n păpurişţea Dunării, ca şi de râşi, fiara cea mai crudă asemenea tigrului de pe aiurea. Impuţinaţi de om, se mai întâlnesc în Munţii Olteniei, ai Buzăului, ca şi în M-ţii Rodnei.

Până prin veacul al 18-lea mai dăinuiau pe la noi, prin tăinuitele văi ale Călimanilor şi zimbri. Tot omul i-a nimicit. Trăesc încă vii în legendele vânătoreşti locale.

Numeroase sunt mai ales rozătoarele, dela veveriţa sprinţară şi pârşii de pădure, până la puzderia rozătoarelor din stepă, pacostea agricultorilor, lăsate'n voie să fure cât pot din munca omului. Iepurii foiesc, dela marginea pădurilor până'n Bărăgan. Cu miile sunt vânaţi. Alte rozătoare îşi duc viaţa în cuiburi la faţa pământului (şoarecii de câmp, de baltă); cele mai multe îşi fac ascunzişuri în pământ (Popândăii, Hârciogii, Căţelul-pământului). Şobolanii şi şoarecii de casă aduc de asemenea stricăciuni.

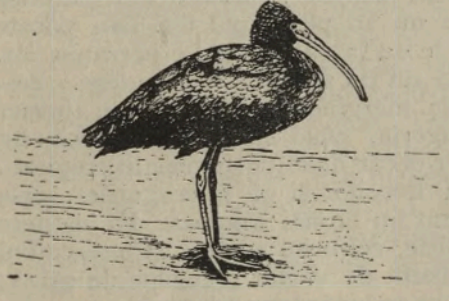

Fig. 33. *Ţigănuş* (d· *C. S. Antonescu*).

Fif.34. *Un lopătaa din deltă*

Ţara noastră e bogată mai ales în păsări, puzderie primăvara şi toamna, când la cele localnice se adaugă noianul paserilor călătoare, al căror drum de sbor e pe la noi, popas de întremare în Delta Dunării sau pe lângă lacurile de pe ţărmul Mării, cu hrană bogată.

Un cercetător al ţinuturilor celor mai depărtate, *Bernartzik* din Viena, a scos un frumos volum de îndrăsneţe fotografii, căruia

i-a dat numele de „Raiul Pasărilor". E vorba de păsările ce le-a fotografat în Balta Brăilei. Nori de păseri se ridică când te apropii de ţărmul Razelmului. Şiruri de mii şi mii de cocostârci şi cocori, împânzesc cerul albastru de toamnă, când se adună de pe aiurea spre a pleca către sudul Africei, unde iernează. Nori deşi de grauri, de sturzi, întunecă soarele. Peste 335 de specii de păsari se cunosc din România. După spusa călătorilor streini, nici delta Nilului, vestită în privinţa păsărilor, nu adăposteşte atât de multe şi felurite păsări ca Delta Dunării.

Sunt păsări mari. Cucoşul-de-munte cât un curcan, când îl apucă ferbinţelele primăvara, e ca nebun. Jocul lui, pentru ca să intre în graţiile găinuşei, ce stă liniştită mai la o parte în iarbă, este unul din tablourile pline de farmec văzute numai de vânătorii pasionaţi, răbdători, Mai mare decât Cucoşul-de-munte, este Dropia cunoscută prin pitoreasca descriere a lui *A. Odobescu.* Mai înainte vreme, trăiau în cârduri prin Bărăganul numai bălării ; azi se găsesc mai puţintele pe lângă ţărmul Mării Negre sau în Basarabia. Deşi prevăzătoare ca şi căprioarele, când poleiul le lipeşte aripele, sătenii le omoară cu bâtele, măcar că sunt neîntrecute alergătoare.

Şi frumoase ce sunt păsările noastre ! Bâtlanii albi parecă-s ninşi ; o pană de altă culoare nu au pe trupul lor. Din păcate mănunchiurile de fire fine, ce le au la subsuoară, e perzania lor. Moda îi omoară prin puşcaşii ce nu ţin samă de nici o lege. Pescăruşul-verde, cât stă atent la marginea apei, pare un juvaer tăiat în pietre scumpe, iar prigoria, când îşi întinde aripele nu e întrecută în variaţia culorilor decât doar de papagalii tropicali. Cântătoarele ce dau farmecul livezilor şi al huceagurilor, dela privighetoare până la mierlă, sunt nu numai frumoase dar meştere în clădítul cuibului. Auşelul pitic, colibriul nostru, îşi ţese cuibul ca o retortă de pâslă ce spânzură de vârful crengilor de sălcii ; grangurul, galbăn ca şofranul, ce se îngână cu mierla în şuer, clădeşte un adevărat hamac, legănat la vânt. Şi câte altele.

Mulţi sunt şi peştii apelor noastre. Sunt mulţi măcar că ar putea fi mai mulţi, dacă s'ar ţine seamă la pescuit de anumite legi protectoare. Cu sălbătăcia cu care se pescuesc, cu lăcomia de a preface iazurile în izlazuri, se împuţinează mereu până şi crapii, care la noi mai puţin sunt crescuţi în iazuri artificiale (Coţmani în Bucovina, Banloc în Banat), căci au condiţii prielnice să crească şi să se îngraşe în iazurile şi lacurile hrănitoare. Au ajuns însă scumpi, de lux,

Tot aşa e cu păstrăvii, dar mai ales cu lostriţa din apele muntoase, peşte gustos, singurul care aduce aminte la noi, de tonul scump.

Mai ales din vremea războiului, când să pustiau apele cu dinamita, păstrăvii s'au împuţinat, iar lostriţa e aproape să dispară, căci nimeni nu a avut grija să repopuleze apele pustiite, cum s'a făcut şi se face în toate ţările care folosesc datele ştiinţifice. Au rămas

în apele noastre mai mulţi peşti „proşti, osoşi" : caras, caracudă, lin, ştiucă, dar nici aceia nu sunt în aşa mare cantitate ca să mulţumească populaţia nevoiaşă.

Mai scumpi sunt neamurile morunului (cega, nisetru, păstruga) atât prin carnea lor gustoasă din care se afumă batogul, cât şi din icrele lor (icre negre), căutate şi în străinătate, de oare ce aceşti peşti nu se găsesc decât în Marea Neagră şi cea Caspică, având obiceiul să-şi lepede icrele în Dunăre, călătorind în susul apei, când se pescuesc în dreptul Deltei. S'au prins moruni ce cântăresc şi 800 kgr., grei cât şi somnul leneş din apele dulci.

Mulţi peşti sunt şi în Marea Neagră, dar nu se prind decât aceia care se vâră în lacuri sau apele curgătoare (Chefali, Scrumbii de Dunăre) sau care trec în roiuri aproape de ţărm (Scrumbiile albastre, ce dau ţârii).

Despre lumea animalelor mărunte, fără vertebre, e greu să mă opresc aici. Sunt atât de multe, atât de variate, unele atât de stricătoare agriculturii şi pomilor, fără să se iee măsuri generale asupra lor. Pagubele aduse de omizi trec pe fiecare an de sute de milioane. Belşugul nostru în toate, face ca să le lăsăm în pace. Mănâncă ele, mai lasă îndeajuns şi omului. Doar lăcustelor cât li s'a mai pus stavilă, stolurile lor devastatoare rar trecând în afară de deltă, unde sunt la ele acasă.

Felurimea animalelor mari, face ca vânătoria să fie la noi încă una dintre îndeletnicirile atractive. Sunt şi la noi făzănării, care dau deagata vânat, dar plăcerea mare e vânatul în afara locurilor îngrădite. Vânatul urşilor, al mistreţilor, al căprioarelor, al iepurilor şi vulpilor, al cocoşului-de-munte, apoi al prepeliţelor, al sitarilor, roiuri pela noi, al feluritelor raţe sălbatece, pasionează multă lume.

XII.

LOCUITORII

Ce neam! Şi ce bine e să spui că e al tău.
V. Alexandri.

Puţină istorie. — Cuprinsul României de azi a fost populat din zorii vieţii omeneşti. Nici nu se topiseră de tot gheţarii întinşi până'n Câmpiile germane şi pe pământul românesc îşi făcură apariţia oamenii vremii paleolitice, care se slujeau de cremene cioplită drept instrumente. Cercetările mai amănunţite din ultimii

ani, au arătat urmele industriale ale omului primitiv, în diferite puncte depărtate ale ţării. Mai numeroase s'au întâlnit în nordul Moldovei şi al Basarabiei, unde constituţia geologică a înlesnit chiar centre industriale, prin bogăţia cremenii uşor de căpătat. S'au găsit cremeni aşchiate în Dobrogea, lângă Hârşova, ca şi în diferite puncte din Ardeal. Coarne de ren, aflate la un loc cu cremenele cioplite, dovedesc şi existenţa acestor animale pela noi, azi restrânse în apropierea polului.

In lunga vreme a pietrii lustruite, ce caracterizează faza neolitică din viaţa omenirii, populaţia era mult mai deasă. Impânzea suprafaţa României. Muzeele noastre, din capitală ca şi din alte oraşe, sunt pline de vase întregi ori cioburi, desgropate din diferite puncte ale României, dela Lipniţi în Bucovina până în Durostor (Atmageaua tătărească), dela Petreni în Soroca până la Pecica în Arad. Vestită este staţiunea Cucuteni de lângă Iaşi, cu minunate ornamente pictate pe vase.

Şi în faza bronzului aşezările omeneşti sunt dese.

Fig. 35. *Cremeni aşchiate de la Ripiceni* (J. Botoşani).

Ce popoare trăiau atunci pe pământul României? E taina îngropată în morminte. *Herodot* pomeneşte de Geţi sau Daci, ramura principală a Thracilor împrăştiaţi şi în sudul Dunării. Ei sunt socotiţi ca băstinaşii locurilor noastre, urmele lor sigure putând fi dovedite până la 2000 ani înainte de Hristos. Precizările lui *Herodot*, sunt categorice pentru anul 512 a. Hr. *Darius*, ca să pedepsească pe Sciţi, ajunge în Dobrogea, unde dă de Geţi „cei mai viteji dintre Thraci". De altfel dealungul ţărmului dobrogean al Mării Negre, cu sute de ani înainte de Hristos, se întemeiară porturi pentru comerţul grecilor. Histria, cel mai vestit, desmormântat din învălişul gros al ţărnei de învăţatul *V. Pârvan*, arată frumuseţile artistice ce împodobeau clădirile oraşului, transformat în cetate de către Romani. Grecii făceau negoţ cu băstinaşii geţi, a căror viaţă, a fost descrisă tot de *V. Pârvan* într'o monumentală lucrare „Getica", publicată de Academia Română, tradusă şi în englezeşte.

Geţii sau Dacii ocupau teritorul întins al României de azi. Sub împăratul lor temut *Buerebista*, se întindeau din Elba, până dincolo de Nistru, ca şi în Bulgaria de azi. Prin energia şi înţelepciunea sa, *Buerebista* ajunge să facă din Daci un popor muncitor, disciplinat, viteaz, temut de Romani. Ultimul mare împărat al Dacilor, viu în legendele poporului nostru, fu *Decebal*; moare eroic ca apărător al neamului, al pământului său, când Romanii,

sub conducerea lui *Traian*, Troian al poeziilor noastre populare, îl încercueşte în cetăţile sale din Hunedoara.

Teritoriul României devine „Dacia felix". Insuşirile atât de alese ale poporului dac, se altoesc cu acele nu mai puţin importante ale Romanilor.

Intocmai precum în Franţa, din topirea Galilor cu Romanii armatelor lui *Cezar*, au luat naştere Galo-romanii, deveniţi cu timpul poporul francez, tot aşa în regiunea noastră Romanii cuceritori, n'au distrus poporul băstinaş, ci l'au ajutat să se desvolte, sub o nuanţă nouă etnică, care a rămas stăpână pe pământul muncit de strămoşi. Aşa a luat naştere un nou popor, străbunii Românilor, din fiinţe sănătoase, călite, a două diferite rase, una venită dinspre răsărit, alta dinspre Mediterana, ambele cu însuşiri trupeşti şi sufleteşti alese.

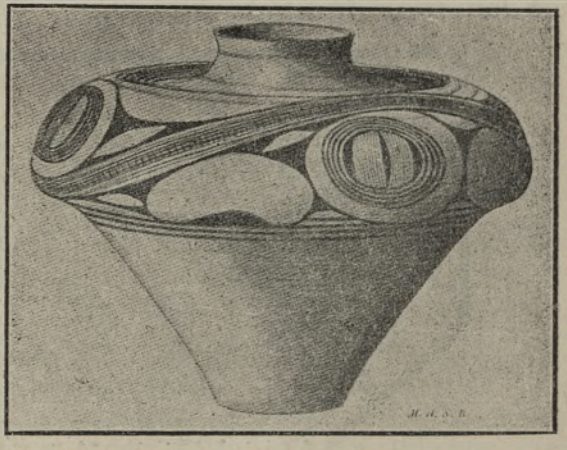

Fig. 36. *Vas, frumos încondeiat, de la Cucuteni.* (Iaşi).

Dela unii s'a moştenit adânca dragoste de vatră pe care nici moartea nu o distruge; dela alţii limba, vioiciunea minţii; dela ambii vitejia şi rezistenţa.

Situaţia geografică a Daciei, în bună parte se poate asemăna cu a Franţei. Şi una şi alta pot fi socotite ca nişte coridoare omeneşti cu vârtejuri din năvălirile, unele trecătoare, altele mai îndelungate, care nu puteau trece fără oarecare influenţă, variată ca intensitate, asupra poporului nou închegat. Mediul fizic, ca şi cel biologic, au o prea mare putere de prefacere asupra fiinţelor, fiind un factor determinant în evoluţia lor. Omul nu poate face excepţie dela această lege generală, biologică. Şi întocmai precum poporul de neam german, Francii, veniţi dinspre nord au schimbat structura intimă a galo-romanilor, tot aşa dintre noroadele cu mai îndelung traiu în părţile noastre, Slavii au înfiltrat în structura poporului daco-roman, variante noui etnice.

Ca şi poporul francez, „popor nou, cu moşteniri dela populaţiile venite fie dinspre nord, fie dinspre sud, aşezate îndelung şi succesiv în teritoriul în care el avea să se desvolte la rându-i" (*M. Hanotaux*), tot aşa un nou popor — cel român — a luat naştere pe locul numit „Dacia felix".

Câte alte neamuri n'au cutreerat ţinuturile noastre? Sciţii ori Celţii pe vremea Dacilor, Goţii pustiitori, a căror urme se pot măsura din ruinele cetăţii Histria; neamurile germanice, Vandali, Gepizi, apoi Hunii asiatici, Avarii şi câţi alţii! Ei însă nu adăstau prea mult, ca să schimbe structura trupească şi sufletească, nici chiar limba poporului daco-roman, care nu a părăsit o clipă pământul de care era legat nu numai prin pânea zilnică ci prin rădăcinele adânci, nu tocmai uşor de smuls, ale strămunilor. „Apa trece pietrile rămân", defineşte bine furtunile abătute asupra poporului român dela începutul formării lui. Noroc că năvălitorii vremelnici, năzuiau spre mirajul apusului, de a cărui strălucire au auzit şi care îi atrăgea.

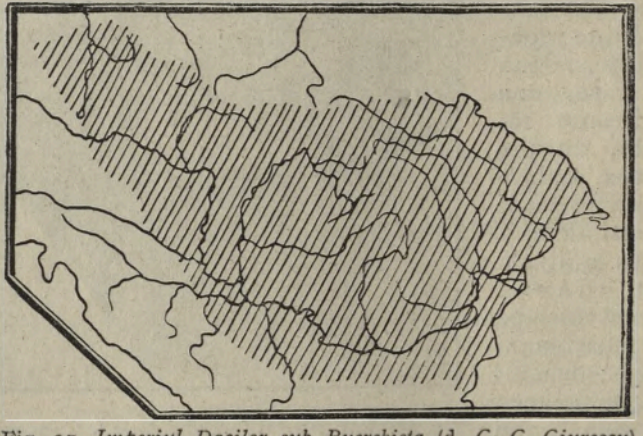

Fig. 37. *Imperiul Dacilor sub Buerebista* (d. *C. C. Giurescu*).

Numai Slavii au stat mai îndelung pentru a fi lăsat urme chiar în caracterele trupeşti. Ochii albăstrui, părul blond, ţin cumpănă la Românii de azi cu cei negri, iar fondul latin al limbii este în largă măsură împestriţat cu elemente de netăgăduită origine slavă.

„Suntem un popor daco-romanic de coloratură slavă după cum francezii, italienii, spaniolii, sunt popoare romanice de coloratură germanică" (*C. C. Giurescu*).

Slavii au dat oare care variaţie nouă limbii, dar şi caracterelor fizice. N'au alterat însă fondul daco-roman al trunchiului iniţial.

Aşezat la răscruce de invaziuni, celelalte noroade care s'au revărsat asupra teritorului nostru, au schimbat prea puţin trainicul amalgam de caractere ancestrale a noului popor care a moştenit puterea de rezistenţă împotriva influenţelor străine trecătoare, ca şi puterea de asimilare asupra elementelor noui ce s'au înfiltrat.

Aşa a luat naştere un popor unitar prin limbă, dar şi prin caracterele fizice. Nu avem nici măcar diversitate în graiu, atât

de pronunţată ca în Franţa, unde provansalul abea se poate înţelege cu bretonul. Dialectele limbii noastre sunt prea puţin diferenţiate, datorită contactului regional cu alte popoare. Dovada unităţii etnice a fost arătată după războiu, când cei care vreme milenară au stat sub stăpâniri străine, s'au simţit la ei acasă, de îndată ce s'au sters graniţele care despărţeau frate de frate.

Unitatea etnică rămâne tăria noastră, iar cimentarea sufletească prin cultură va fi paza viitorului.

Numărul. — După numărătoarea din 1930 România avea peste 18 milioane locuitori, întrecută numai de 7 state europene. La sfârşitul anului 1935, populaţia e de peste 19 milioane. Sporeşte pe fiecare an cam cu câte un sfert de milion de locuitori, număr îmbucurător dacă se menţine.

Din păcate însă şi la noi începe să se simtă o schimbare; nu este atât de adâncă spre a ne alarma, ca în Franţa, dar trebue să ne preocupe.

Puterea vitală a populaţiei săteşti este încă mare. Se nasc numeroşi copii mai ales la sate (46 la mia de loc.). Se citează cazul unei femei din plasa Tomeşti (Iaşi) care a născut 24 copii. Au fost ani (1932) cu peste 600.000 născuţi-vii. In 1935 stăteam în această privinţă în fruntea ţărilor europene, cu 35 născuţi la mia de locuitori. Nu numai că întreceam chiar pe Bulgari cei mai apropiaţi de noi (30.6 la mie), dar şi pe popoarele vestite prin creşterea populaţiei lor, cum e Japonia.

Din nenorocire mulţi din copiii născuţi, mor în drum înainte de vreme. Intr'aceasta stă îngrijorarea noastră de moment.

Stăm în frunte prin naşteri, dar păstrăm fruntea şi ca număr de morţi, ajuns mai acum vre-o şase ani chiar la 30 la mie. Prisosul celor născuţi într'un an este cu mult mai mic de cât ar putea să fie, deşi chiar aşa cum este, uneori şi peste 17 la mia de locuitori, e cu mult mai mare de cât al multor ţări din Europa. Dacă se pune alăturea bunăoară acest procent cu acela înscris în Franţa de ceva peste 1 la mie, se vede enorma diferenţă. Ingrijorător este că acest excedent scade mereu şi la noi. In ultimii cinci ani e de 12.7 la mie, faţă de 14 la mie în cei 5 ani precedenţi şi chiar 14.8 între 1921 — 1925.

Mai trist e că la noi moartea seceră mai mult fiinţele plăpânde până la un an. O treime din morţi cade pe seama lor. Cam pe jumătate din aceştia mor în prima lună, şi mulţi în prima săptămână. Nu ajung vrâsta armatei nici jumătate dintre copiii născuţi într'un an. Cauzele acestor adevărate hecatombe, care micşorează populaţia României, nu e numai slăbiciunea mamelor prin munca grea adesa până'n ziua naşterii, ci şi neştiinţa lor. In plasa Tomeşti-Iaşi, 78% dintre copiii morţi până la un an aparţin mamelor analfabete. Leheuzele adesea nu stau nici o zi în pat; buricul copilului îl taie baba satului cu foarfeci ori cuţite ruginite; ca să se lecuiască tăetura pune ţărână

muiată cu stupit, ceiace adesa aduce moartea prin microbii fălcariței. Copiii sunt subalimentați; li se dă să sugă covrigi muiați în rachiu; ca să nu țipe li se dă ceai de mac. Diareele cosesc mulți sugaci, pneumoniile pe alții. Medicii rurali sunt puțini (chiar și 1 la 119000 locuitori). De necrezut e că tinerii medici, care au sentimente naționale manifestate la cea mai mică acțiune

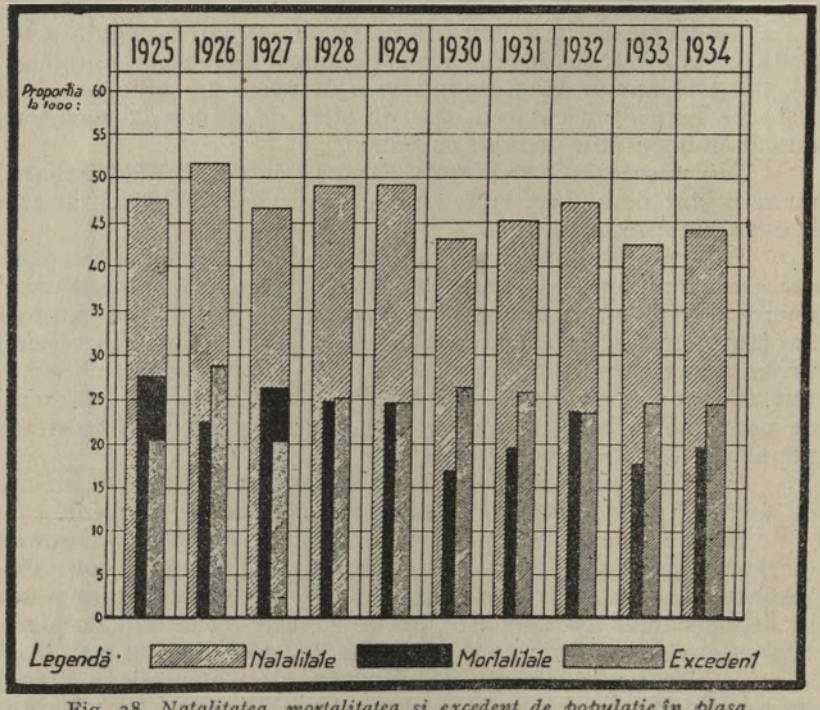

Fig. 38. *Natalitatea, mortalitatea și excedent de populație în plasa Tomești.* Iași (d. *Slătineanu, Bălteanu* și *Alexe*).

politică, nu fac jertfe, de și nu întotdeauna e jertfă, să ocupe posturi în sate. Numărul moașelor rurale e și mai redus (1 la 9000 locuitori); babele, doftoroaiele satelor, le țin locul. Cauzele sunt deci complexe, de ordin sanitar, dar și cultural ori economic.

Câtă îmbunătățire s'ar aduce prin asistența medicală sistematică, se vede dintr'o experiență de 5 ani, făcută în plasa sanitară Tomești din Iași, de către Institutul de Igienă și sănătate publică de pe lângă Universitatea din Iași. Pe când în alte părți din județ, mortalitatea a rămas tot 30 la mie, în centrul Tomești a scăzut la 19 la mie; pe când mai înainte mureau 20.5 la sută dintre copiii până la un an, prin îngrijiri deosebite mortalitatea s'a scoborît la 15%.

Copii noştri mor cu zile. Aceasta e starea actuală dureroasă.

Dar problema împuţinării populaţiunii, iea altă faţă şi prin obiceiul intrat în unele părţi din ţară, de a fugi de copii. Avorturile sunt din ce în ce mai numeroase. Sunt sate, mai cu seamă în Banat, unde nu auzi nici scâncet, nici râs de copil. In Comuna Sarbova, nici 30% din femeile însărcinate nu au născut. In judeţul Caraş populaţia este în declin, cu 20‰ naşteri. Mortalitatea este mai mare decât natalitatea. In jud. Caraş la o populaţie de aproape 200.000, abea au fost nici 3500 născuţi-vii, dar peste 4000 morţi, deci un deficit de 3.2 la mie. Aceasta se întâmplă la graniţa de vest, unde tocmai populaţia românească trebue întărită.

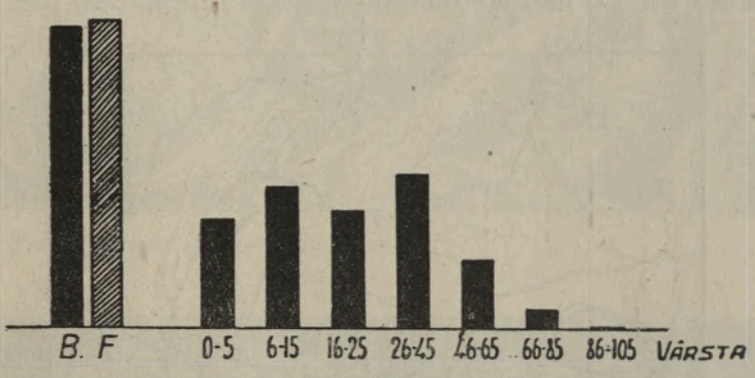

Fig. 39. *Grupe de vrâste* (d. *Slătineanu, Bălteanu şi Alexe*).

Dacă problema depopulării României nu este de actualitate, semnele ivite trebue să îngrijească, deoarece viaţa actuală, împinge pe panta nesocotinţei de a nu avea copii, nu numai pe locuitorii oraşelor dar şi pe ai satelor.

Cele 19 milioane de locuitori, dacă ar fi împrăştiaţi tot una pe suprafaţa ţării, ar veni cam 65 pe kilometru patrat, ceiace însamnă o densitate mijlocie, sub a Franţei (76) şi ea mai rar populată decât Germania ori Italia (135).

Ca şi în ori ce ţară însă, sunt zone cu populaţie mai deasă şi la noi, când o atrag bogăţiile ca şi înlesnirea de viaţă. Sunt regiuni în ţinutul podgoriilor, unde subsolul cuprinde sare şi petrol, în care se găsesc şi 375 locuitori pe km² (Valea Prahovei), după cum în ţinuturile de stepă populaţia se scoboară şi la 22 pe km²., ca în judeţul Tulcea cu delta aproape nepopulată, sau chiar 7 loc. pe Km . în Bărăgan de o parte şi alta a Mostiştei. Zone atractive sunt dealurile cu podgorii, coastele de lângă stepe, unele depresiuni şi în genere văile râurilor.

Mişcările omeneşti. — Nici azi nu s'a ajuns la un echilibru de aşezare omenească. Prin împroprietărire, prin colonizări, se menţine un du-te vin-o necontenit. Mişcare înseamnă viaţă şi

primenire. Din ţinuturile cu populaţie deasă se resfiră oameni în interiorul ţării, spre locurile mai slab populate.

Aceste mişcări au fost mai vii odinioară, când cauzele erau mai puternice, istorice mai mult decât economice. Îşi luau oamenii lumea'n cap, când focurile de pe dealuri, ori dangătul plângător al clopotelor dela biserici, anunţau pârjolul Tătarilor ori al Turcilor. Aşa s'au şters de pe faţa pământului sate din Ţara-de-jos a Moldovei, de le-au rămas numai numele. Oamenii fugeau spre munte, la adăpost.

Revoluţia lui *Horia* sau prigonirile ortodoxilor în Ardeal, au avut drept urmare pribegii spre Rucăr în Muntenia, spre Dorna în Bucovina. De răul birurilor fug oamenii care încotro pot. Din

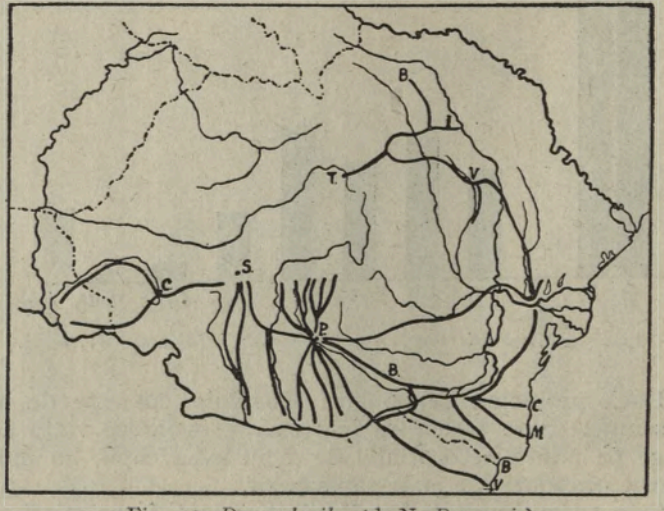

Fig. 40. *Drumul oilor* (d. N. *Dragomir*).

Principate se îndreaptă în Dobrogea, când era sub turci; din Gorj apucă drumul munţilor către Banat (Bufenii de azi), spre a trece unii în Valea Timocului; din Moldova trec Nistru.

Puternică mişcare de populaţie are loc prin păstorit. Mărginenii din Sibiu ajung până 'n Dorna, Breţcanii până 'n Jijia, ori treceau Prutul, chiar şi Nistru. Portul sătenilor din Novaci (Gorj), din Corbi (Muscel) şi azi e acelaş ca şi al celor din Jin, Poiana ori Răşinari.

Prin împroprietărire se nasc alte mişcări. In Dobrogea sunt colonizaţi sătenii din Dorohoi ori Mehedinţi, după cum mai înainte Mocanii din Ţara Bârsei au întemeiat sate puternice cum e Băltăgeşti, Caraorman. Până şi Macedoneni din Peninsula balcanică au fost împroprietăriţi în judeţele Caliacra şi Durostor.

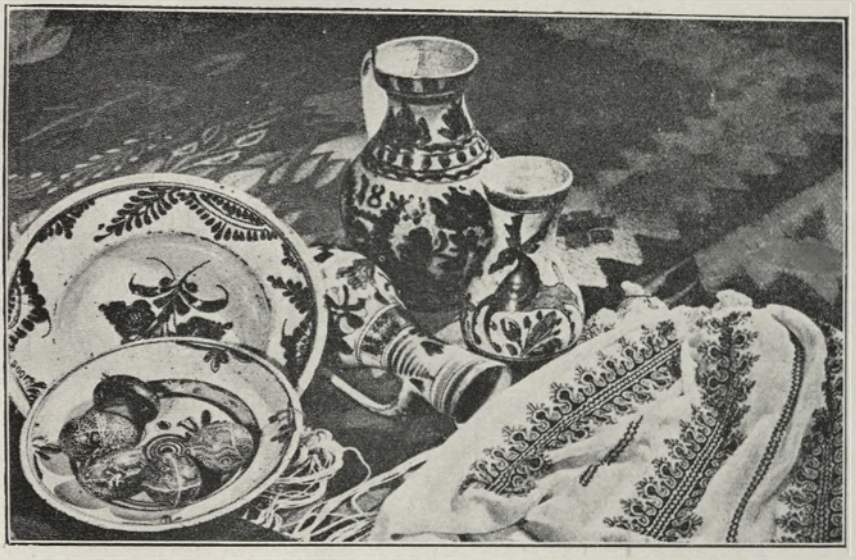

Produsele artei populare românești.

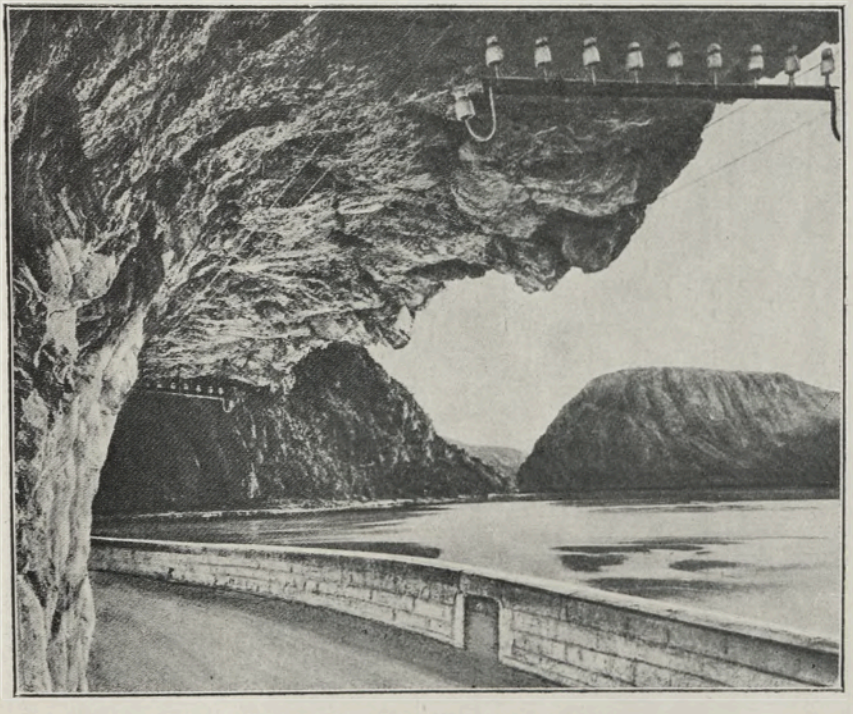

Vederea unei părți din strâmtoarea Dunării la Cazane.

Dacă aceste mişcări au avut loc în cuprinsul trupului etnic românesc, alte mişcări, datorită cauzelor exterioare, au provocat mişcări etnice diferite din afară. Nemţii din ţinutul renan, au fost colonizaţi pe vremuri în Ardeal; Şvabii din Alsacia în Banat; Ungurii au împânzit oraşele şi văile râurilor; Slovenii s'au aşezat în Maramureş ori Bucovina, iar evreii din Galiţia şi Rusia s'au înfiltrat mai mult în nordul ţării (Maramureş, Moldova).

In timpurile din urmă, când industriile iau un mare avânt ele chiamă mâna de lucru înspre centrele industriale, în mare parte lângă oraşe. Totuşi exodul rural nu este încă atât de accentuat la noi ca'n Franţa bunăoară, unde rămân în sate case pustii sau locuite numai de bătrânii care nu pot să se deslipească de pământ.

In sfârşit bogăţia ţării, locuri îndeajunse pentru o populaţie măcar pe cât este, n'a silit pe prea mulţi să emigreze peste hotare. Nici pe departe nu ne putem compara în această privinţă cu Polonii bunăoară, ori chiar cu Cehoslovacii. Au emigrat Români din Făgăraş, unde pământul de arătură e slab şi puţintel, dar în număr restrâns. S'au aşezat mai ales în Statele-Unite, pe vremea când această ţară deschidea larg porţile elementelor destoinice. Azi când se fac şi pe acolo mari greutăţi, emigrarea e aproape nulă. Doar sătenii din sudul Basarabiei, când seceta îi sleieşte, apucă drumul spre America-de-Sud. Numărul celor emigraţi însă e mic, micşorat şi prin aceia pe care dorul de ţară îi aduce îndărăt la vatra părintească. In 1935 n'au emigrat de cât 2423, marea majoritate în Palestina (1157) în Statele-Unite (310), în Canada sau în America-de-sud. In schimb au întrat în ţară peste 4000 de oameni, un sfert bulgari-grădinari.

Şi în privinţa populaţiunei, la noi problemele sunt altele de cât acele din ţările apusului. Spre rezolvarea lor trebue să le cunoaştem în amănunt; nu ne putem lua după ce se face aiurea.

Români peste hotare. —Vremurile din trecut au fost tulburi pentru neamul românesc. Pribegia era o apărare a vieţii uneori, alteori o încercare de a înlesni traiul sau o asigurare a credinţei. Fugeau oamenii din calea năvălitorilor; fugeau şi de plata fumăritului, a oieritului şi alte angarale ce-i duceau la sapă de lemn. Căutau să ocupe locuri de pământ, unde adesa li se ofereau. Gorjenii pribegesc în Banat; Moldovenii din Basarabia trec Nistru, ajung, ademeniţi, până'n Manciuria.

Dar mai este altă pricină de pribegie. Păstorii cu cârdurile de oi, se duceau departe, departe, mânaţi de înlesnirea păşunelor. A fost o perioadă de mare espansiune pastorală. Cu oile mânate ajung ciobanii până'n Crimeia, până spre Varna; Mărginenii până prin ţinuturile transcaspice udate de Amu-Daria. Impinşi de nevoi şi azi să prind asemenea pribegii depărtate, e dreptul individuale sau în număr restrâns. Intâlneşti Moţi până prin Oltenia; o dată ajungeau până la Budapesta. Păcurarii dela Moineşti pribegesc cu lunile

până prin Basarabia, după cum rogojinarii dinspre Ismail duc rogojini şi coşărci prin sudul Dobrogei.

Dar mai intervin alţi factori. Români băştinaşi nu erau numai în cuprinsul Carpaţilor; puterea lor de expansiune a fost mare dela început, aproape să acopere intinderea Dacilor sub *Buerebista.*

Şi apoi s'a întâmplat fenomenul de disolvare al celor prea rezleţiţi ca să poată rezista mediului în întregime. Atunci se topesc în noianul poporului numeros invadat peste ei, după

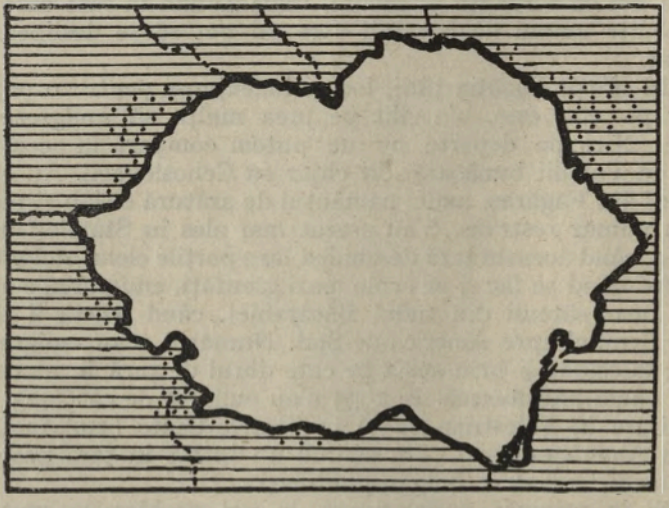

Fig. 41. *Românii de peste actualele graniţi* (puncte).

cum acelaş fenomen se întâmplă cu Bulgarii ori Sârbii veniţi în număr mic în mijlocul poporului român. Bulgarii de la Ploeşti s'au românizat, Ungurii de lângă Huşi de asemenea. Minerii străini de la Baia azi sunt români. La Rădăşeni în Jud. Baia, fetele mai poartă caţaveici cu blană de vulpe pe margini, care aduc aminte îmbrăcămintea săsoaicelor din Ardeal.

Românii depărtaţi de prea plinul etnic au ajuns până'n Bohemia, pân'n Galiţia şi spre mlaştinele Pripetului.

Nu s'au mai păstrat, ca dovada întinderii lor, decât stâlcite numiri româneşti rămase locurilor, ori aburi din obiceiurile lor, (dreptul valah).

Ce urme se mai află de la neamurile germanice care au trecut pela noi, unele stând în contact cu poporul român chiar câte-va secole? Câte-va vorbe şi acelea îndoelnice ca origină. Vremea a împotmolit chiar cuvintele dace, măcar că limba română trebue să fi avut

adânci rădăcini în ea. Aşa e prefacerea naturală, în conlucrare cu factorul timp.

In apropiere de trunchiul sănătos s'au păstrat însă ramuri mai vânjoase, întinse şi în grădina vecinului. Când la masa verde s'au tras graniţele actuale, cei care aveau creionul roş în mână, dar Banatul îl căutau în Bucovina, au tăiat adesa satul în două ; chiar gospodăriile le au împărţit între două ţări vecine. Graniţele actuale politice nu sunt şi graniţele etnice. Dincolo de acestea ori unde te întorci auzi graiul românesc. De treci graniţa Maramureşului în Cehoslovacia, dai de sate curat româneşti nu numai la Apşa-de-jos sau Apşa-de-sus cu biserici asemenea celor din Ieud, dar până departe în munţi, la Frasin pe Tisa Neagră.

Aşa e la Nord, aşa la apus. Vecinii noştri unguri persistă în ideia revizuirii graniţii, dar nesocotesc satele compacte dealungul ţării lor până la Debreţin, sate româneşti, care se sbat însă în atmosfera desnaţionalizării silite.

Dincolo de graniţa din Torontal aspectul este tot aşa de dureros. Sate româneşti compacte se pot urmări până'n Tisa, dar mai ales în colţul dintre Vârşeţ, unde a învăţat şi funcţionat *Andrei Şaguna*. Românii de acolo sărmanii, râvnesc după şcoli, după preoţi români, dar n'au voie să crâcnească, pe când în satele sârbe dela noi învăţătorii se bucură de aceeaşi libertate şi plată ca şi ai noştri. Sunt două feţe deosebite de a privi datoriile umanitare ; ori cum, practica, cu samavolnicie voită, este dureroasă pentru ai noştri, cu toate relaţiunile prietenoase politice ce aparent există între state. In Vechea Sârbie Românii sunt tot atât de compacţi până 'n valea Timocului, scoborându-se până'n Bolievat dintre Morava şi Timoc.

Satele române se urmăresc de-a dreapta Dunării până spre Vidin, dar cu o soartă şi mai precară. Românii sunt colonizaţi departe, dacă îndrăsnesc să facă sacrificiul a trimete copii la singura şcoală secundară permisă din Sofia, de şi la noi funcţionează vre-o 5-6 bulgăreşti, nestingherite de nimeni.

Ca un paradox, stau mai bine cele câteva sute de mii de Moldoveni din stânga Nistrului, mai ales cei din Republica moldovenească, unde s'a introdus alfabetul latin, unde în şcoli să predă moldoveneşte, se joacă piese de *Alexandri* şi s'a înfiripat chiar şi o literatură modernă moldovenească ; se pot citi în revistele care apar, poezii cu mai multă simţire naţională de cât multe din Ţara-mamă :

> Dormi, cu Domnul eu te las
> Dormi, şi fă-te un viteaz.
> Fii un grue-grozovan
> Să ai suflet de Roman.

Mai tragică soartă o au vechii Români aşezaţi dintr'un început pe lângă Olimpul zeilor greci, frânturi dintr'o pânză etnică

deasă, aşternută în latul şi lungul Peninsulei Balcanice. Sunt oameni vrednici, care s'au ridicat mai presus de faza agricolă, fiind temuţi întreprinzători, negustori. Din ei au ieşit personalităţi de vază, din păcate muncind pentru slava altor ţări. Chiar învăţaţi sârbi, ca *Cvijic*, recunosc puterea civilizatorie a Românilor. Azi trăesc în grupuri rezleţe în statele care s'au împărţit în Peninsula-Balcanică. Sunt Români, Aromâni li se spun, în Albania, în Grecia, în Iugoslavia, icnind de durere, cu necontenite ameninţări, unde mai directe, unde mai ascunse, de a fi schimbaţi, în Greci, Bulgari ori Sârbi.

In practica pomiculturii se întrebuinţează azi cu succes poliţia naturii. In California s'a ivit mai acum câţiva zeci de ani, un parazit, care ameninţa cu distrugerea grădinile de portocali. S'au adus din Europa alte insecte, neam cu frumosul nostru buburuz cu carapaca roşie stropită cu câte-ova puncte negre, care au stârpit paraziţii distructori. Au scăpat dela peire plantaţii întregi. Aşa s'ar fi putut proceda şi cu ameninţarea economiei noastre de invazia străină. Macedonenii, susţinuţi economic, ar fi bătut pe negustorii străini. S'au colonizat Macedoneni e dreptul în Dobrogea de sud. Din păstori au fost siliţi să devie agricultori, îndeletnicire cu care ei nu erau prea obişnuiţi în locurile muntoase de unde au venit. Nu se pot schimba peste noapte obiceiuri înrădăcinate de veacuri. Aromânii însă au dat şi mari negustori, financiari: un *Averof*, un *Sino*, un *Dumba*. Chiar dintre coloniştii actuali, unii au acaparat negustoria de lână şi brânză. Intrebuinţaţi în practica lor seculară ce le-a adus renume, am fi aplicat principiul poliţiei din natură, salvatorul sau regeneratorul naţional în anumite direcţii.

Altfel sâmburii izolaţi ai Aromânilor, împresuraţi şi mereu hărţuiţi de puteri duşmănoase, vor avea soarta Istro-românilor de lângă Triest, în care a pierit aproape cu totul simţâmântul originei depărtate, păstrând doar în limba lor stâlcită câte-va slabe urme ale trunchiului din care au ieşit.

Minoritarii. — Se vorbeşte mereu de pericolul minoritar dela noi. De fapt minoritarii sunt în prea slab număr faţă de marea mulţime a Românilor, cu putere politică încă sănătoasă, pentru ca să constitue un pericol naţional, bine înţeles dacă nu ne vom lăsa singuri.

Existenţa minoritarilor la noi, era, istoriceşte, de neînlăturat. Ea e urmarea politicei de destrămare a populaţiunii româneşti de către stăpânitorii puternici de atâta vreme. S'au colonizat Saşi în Ardeal, din Franconia de mijloc; şvabii din Banat, Satul Mare, au fost aduşi din Germania de Sud-est; nemţii din Bugeac din Prusia, Baden, Bavaria ori din coloniile dela Cherson. In Ţara Secuiască s'au aşezat secui şi ciangăi peste Românii care au dat numirile locurilor. Cât despre Unguri, numărul lor relativ

mai mare, iarăşi este logic. Au înaintat treptat-treptat pe marile văi mănoase ale râurilor, întemeind sate, oprindu-se la poalele asprilor munţi spre care au împins pe Români. Munţii Apuseni au rămas astfel o insulă curată, înconjurată din toate părţile de aşezări ungureşti.

Aşa au luat naştere minoritarii aflaţi în număr destul de mare, deşi în proporţie cu băstinaşii, restrâns. Ce înseamnă oare cei aproape 8% de Unguri, sau abea ceva peste 4% Germani, faţă de importantul număr de 72% Români din populaţia întreagă?

Fig. 42. *Proportia dintre Români şi minoritari* (Des. *D-ra A. Stănescu*).

Numeric în al treilea rând vin evreii (4%), aşezaţi de mult la noi, cei mai mulţi moşteniţi în Basarabia, Bucovina ori Maramureş sau înfiltraţi tot dinspre părţile nordice, prin nebăgarea'n samă, ori toleranţa administraţiilor de pe vremuri. Infiltraţia e mai deasă în nordul ţării, din ce în ce slăbită spre sud. Aşezarea lor e mai mare la oraşe, multe din cele nordice, în adevăr cu majoritatea formată din evrei.

Element stăruitor, muncitor, acaparator, a ajuns să aibă în mânile lui bună parte din economia şi finanţele ţării. Au început să devie mai numeroşi chiar în profesiunile libere (medici, avocaţi), ne fiindu-le închisă calea nici spre funcţiuni (profesori).

Celelalte naţionalităţi sunt şi mai puţine. Dintre ele Ru-

tenii ţin fruntea (peste 3%), fie ademeniţi în Bucovina de administraţia austriacă, ca şi în Maramureş, fie colonizaţi chiar în satele din Moldova de nord, pe vremea când, despopulate, se chemau pentru lucrul pământului spre a forma slobozii ori cine, „măcaru sârb, măcaru arbănaş, măcaru ungurean".

Incolo neamurile sunt variate, fie rămăşiţi din cele cu întinderea mai mare odinioară (Turci nici 1%, Tătari, Găgăuţi 0.6%), fie înfiltraţiuni periferice (Ruşi, Slovaci), refugiaţi de aiurea din diferite motive (Lipoveni), ori colonizaţi pe vremuri (Francezi în Banat sau Elveţieni lângă Cetatea-Albă). Bulgarii

Fig. 43. *Femeie şvabă în haine de sărbătoare.*

Fig. 44. *Femeie din secuime.*

care se găsesc în Bugeac sunt din cei ademeniţi de ruşi spre colonizarea locului. Celor care nu le-au convenit, s'au înturnat îndărăt oprindu-se în Dobrogea; aici satele bulgăreşti sunt ceva mai numeroase mai ales în cele două judeţe sudice, prin colonizări de graniţă ale statului pe vremea când ele aparţineau Bulgariei. In ori ce caz pretenţiile iredentei bulgare asupra Dobrogei nu se bizuie nici pe trecutul istoric, *Mircea* întinzându-şi domnia până la Marea cea mare, dar nici pe realitate, de oare ce numărul Bulgarilor chiar în Dobrogea nu trece de 23% din populaţie, fiind abea 2% în România întreagă.

Toate naţionalităţile, rămase cele mai multe ca moştenire a stărilor politice şi istorice trecute, abea fac însă la un loc ceva mai mult de un sfert din populaţia ţării (28%).

Dintre ţările vecine, creiate din vechile împărăţii, Cehoslovacia şi Polonia au mai mare procent de minoritari de cât noi, în alte condiţiuni de aşezare. Bunăoară Germanii din Ceho-

slovacia, aproape cât toţi minoritarii dela noi ca număr, sunt îngrămădiţi în anumite regiuni vecine Germaniei. Tot aşa în Polonia. 375.000 Germani se află în Pomerania, 350.000 în Silesia, iar alţi 325.000 rezleţiţi în restul Poloniei. Sunt sâmburi primejdioşi prin imediata vecinătate a trunchiului, ceia ce la noi nu e cazul cu nici una dintre naţionalităţi, nici chiar cu Ungurii, care nu sunt compacţi spre graniţa de apus, ci resfiraţi în lungul cursurilor de apă, pe unde au înaintat.

In raporturile noastre cu unii minoritari mai numeroşi, nu numărul trebue să ne preocupe, cât cultura şi educaţia profesională serioasă a noastră, pentru a învinge o concurenţă inevitabilă.

XIII.

CARACTERELE GENERALE ALE POPORULUI ROMÂN

Un popor cuprins de eresuri, un popor ignorant, fatalmente este expus a deveni victima instiganţilor care sub masca de voitori de bine, îi linguşesc tendintele cele proaste şi le exploatează în folosul interesului lor.

I. Ghica.

Cu greu se mai poate vorbi de un tip etnic unitar, morfologic, la ori ce naţiune din Europa. Valurile diferitelor seminţii suprapuse nu au putut rămânea fără urme somatice la moştenitori. Chiar dacă amalgamarea caracterelor s'a făcut mai deplin, tot răsar atavice resturi cu anumite caractere străbune, care diferenţiază insule în cuprinsul aceluiaş popor. Legile biologice ale moştenirii caracterelor se aplică şi omului, iar puternica influenţă a mediului, totalitatea factorilor fizici dar şi biologici, nu-l poate ocoli.

După cum bunăoară în Franţa, „din punct de vedere somatic nu poate exista şi nu există o „rasă" franceză ori un tip fizic specific francez" (*E. Granger*), tot aşa şi la noi, unde vârtejul de popoare a fost poate mai intens decât în extremul apus.

După puţinele date antropologice ce le avem asupra poporului cuprins în graniţele ţării, brachicefalia predomină, caracter meridional, ca şi culoarea închisă a părului şi a ochilor. Dar nu lipsesc nici regiuni cu capul lungueţ (dolihocefal), cu părul blond, cu ochii albaştri, caracter răsăritean. Se întâlnesc oameni cu statură înaltă, alţii cu statură mică, cu nas coroiat, unii mai blonzi

la faţă, alţii cu pielea smadă. Pe un fond brachicefal, e netăgăduit că s'a altoit tipuri dolihocefale, răsăritene.

S'a ajuns să se despartă şi un tip zis dac, în Ţara Moţilor sau a Oaşului cu statură mică, cu capul mai rotund, cu faţa smadă.

Dacă după caracterele trupeşti s'ar putea desprinde nuanţări în legătură cu influenţele locale, ceeace stabileşte o armonie trainică între toţi Românii, sunt aceleaşi caractere sufleteşti, aceiaşi limbă, aceiaşi credinţă nestrămutată, aceiaşi dragoste neţărmurită de petecul de pământ în care se găsesc mormintele strămoşeşti şi pe care ş'au trecut copilăria.

Fig. 44. *Tipul Românului răbdător.*

Existenţa acestei unităţi sufleteşti, tăria poporului român recunoscută şi de străinii care l-au cercetat mai amănunţit, formează specificul nostru naţional. Dovada a fost dată şi prin prefacerile teritoriale de după ultimul războiu. De şi părţile ardelene au stat o mie şi mai bine de ani sub stăpânire şi influenţă străină, ori Basarabia peste 100 ani sub încercările perseverente de înstrăinare şi destrămare sufletească, când s'au adunat la Iaşi, pe dealul Aroneanului, voluntarii din toate unghiurile ţării, a cuprins pe toţi acelaş fior spontan, de închinare în faţa stindardului tricolor, ce represintă simbolul românismului. S'au înţeles, căci limba era aceiaşi ; au fost cuprinşi de aceleaşi sentimente legate de naţia din care făceau parte ca şi când n'ar fi fost despărţiţi de veacuri între ei. Patria română ş'a regăsit fără mari pregătiri pe fiii ei rezleţiţi, „uniţi în cuget şi simţiri", cu acelaş foc nestâns de a o apăra până la ultima picătură de sânge.

Unitatea sufletească a poporului român formează tăria şi chezăşia viitorului pentru neam şi ţară.

Insuşi ile poporului fiind aceleaşi, manifestaţiunile lui nu sunt deosebite. Comparaţia cu alte neamuri să poate face cu toată obiectivitatea mai uşor, pentru că le avem cu noi, între noi. Iese în relief superioritatea noastră etnică în multe, mai ales când cultura îi va da valoare mai precisă.

Românul este muncitor. Ş'a menţinut viaţa ca popor numai prin muncă. De-i cere interesul, ziua pentru dânsul începe când luceafărul nu s'a stins şi se termină când roua îi umezeşte îmbrăcămintea.

Răbdarea şi rezistenţa lui în toate sunt proverbiale. Contele *d'Hauterive* din veacul al XVIII-lea le descrie minunat. In jurul unui foc, ţăranul învelit în cojoc îşi păzeşte carul, abea aţipind cât ţine noaptea lungă de iarnă, în ger şi ninsoare. Nu dă bir cu fugiţii în ceasul hotărîtor, ci cu înfruntarea morţii, întorcând arma ca o bâtă, face iuriş în duşmani, de băgă 'n groază la Mărăşeşti chiar armata de elită a bavarezilor.

Pag. 45. *O familie din Corbi-Muscel.* (d. *Mara N. Popp*).

Vitejia este una din virtuţile lui esenţiale, pe sama căreia s'a păstrat ţara. Rovine, Călugăreni, Codrul-Cosminului, Plevna, Mărăşeşti aduc aminte de episoade legendare, legate de vijelioasa însufleţire ce-l face nebiruit.

„S'au aruncat ca nişte lei turbaţi, cu mânle goale asupra tunurilor; au prins cu mâinile şi cu dinţii spiţele dela roatele tunurilor; astfel le-au ţinut în loc până au sosit alţi Moţi, care s'au aruncat în frânele cailor. Destul i-au pisat honvezii cu armele peste cap, dar ei nici morţi nu se lăsau cu mâinile de tunuri".

Povestirea soldaţilor lui *Hatvany*, care au înconjurat pe *Avram Iancu* în Munţii Apuseni, se aseamănă cu alte multe scene din toate bătăliile ce au avut loc între Români şi diferiţi duşmani.

Proverbul: „capul plecat sabia nu-l taie" nu dovedeşte o scădere, ci un mijloc firesc de a ocoli moartea, amintită repetit când se spunea: „Unde vă stau picioarele va sta şi capul".

De multe alte popoare îl deosebeşte comoara calităţilor sale, unele firești, altele căpătate prin propria-i învăţătură.

Mai întâi de toate este plin de omenie, primitor şi tolerant, calităţi care păstrate şi în conducerea statului, nu-i sunt întotdeauna spre binele lui.

In trecutul nostru nu se cunosc prigoniri religioase. Toleranţa chiar faţă de minoritarii de azi, este opusă cu totul strictetii, în aceleaşi condiţiuni, a Sârbilor şi Bulgarilor. Şi totuşi,

noi suntem pârâți la Societatea Națiunilor ca asupritori, pe când frica face să amuțească pâra înpotriva vecinilor.

Ocolit de drumurile culturii, poporul ș'a creat cultura proprie, folclorul bogat, cu câmp larg de manifestație. Obiceiurile străbune le păstrează cu stricteță. Și azi se practică în Țara Oașului jocul noaptea, în jurul mătrăgunei, obiceiuri care din Evul mediu nu se mai cunoaște în apus. Conservatorismul tradițiilor, al credințelor și obiceiurilor, bun pe vremea furtunelor care i'ar fi putut știrbi individualitatea, azi constituie o piedică greu de învins, pentru înfiltrarea acelor cunoștinți care l'ar apropia de prefacerile moderne în care trăește. Cerul dacă întârzie se deslănțuie furtuni cu tunete, îl oprește să samene anumite seminți, ceiace e spre dauna lui. „Focul viu", căpătat din frecarea lemnelor, pentru a trece oile prin fum, spre a le feri de boli, e încă practicat de ciobanii din Maramureș, Bucovina, în vremea când bolile molipsitoare se combat prin seruri preventive.

Mintea lui ageră, sufletu-i înțelegător de frumos, l'au făcut să-și creieze echivalențile preocupărilor din cultura adevărată, din citirea cărței mari a naturii, izvorul înțelepciunii omenești.

Inclinarea spre filosofie, spre observări și deduceri, este cuprinsă în proverbele adunate de *I. Golescu*, în volumele lui *I. Zanne*. Multe din ele reprezintă esența gândirii adânci, exprimată prin lapidare cuvinte.

Imaginația lui bogată se vede în variatele povești; usturătoarea ironie în snoave și strigături. Nu lovește deadreptul, ci arde cu vorbe blajine.

Alesele lui însușiri sufletești, putința de a exterioriza variat tot sbuciumul lui lăuntric, adânca lui simțire pentru ce e frumos, sămânța poeziei și a artelor, se arată prin tot ce a produs în milenarele frământări proprii, fără altă îndrumare decât a cerului înstelat, a bătăii vântului în dunga frunzei, a țăsutului neîntrecut de forme și culori din pajiștea înflorită. Așa a produs Miorița, expresiunea poetică superioară, de toți recunoscută, a valoarei lui sufletești; așa doinele și baladele, durerea, speranța și vitejia. Imbinările măestrite și gingașe, bogate și discrete de culori și forme, din scoarțe, iie, oprege ori tot soiul de cusături, sunt socotite și de străini ca neînchipuit de alese.

Fondul de sănătate și avânt sufletesc se prinde și în jocurile sale, când legănări încete ca mișcarea frunzelor prin adierea vântului, când vârtejuri amețitoare, întovărășite de chiuituri; furtuna, veselia și dragostea de viață la un loc.

Are și cusururi. Unele sunt numai încolțite pe fondul etnic; cele adânc înrădăcinate, prin desele vijelii ce s'au abătut asupra lui, sunt greu de smuls.

Cea mai periculoasă pentru adaptarea la vremurile actuale este aproape fatalismul lui. Prea adesa îi era nesigură existența, prea crude loviturile venite din senin, ca să aibă vreme să

mai reacţioneze; prea de multe ori îşi vedea nimicit într'o clipă rodul muncii, neştiind azi unde îşi va odihni trupul a doua zi. Astfel i s'a infiltrat în suflet speranţa în Dumnezeu, exprimat prin „Cum va vrea Domnul", sau „cum e dat omului", care-l stăpâneşte în toate. Aşa se lămureşte acel "lasă-mă să te las" ce-l ţine locului în progresul general. Asemenea cusururi dăunătoare, cele mai multe câştigate, pot fi însă desţelinite prin o sistematecă perseverenţă şi intensă cultură apropiată vieţii şi nevoilor lui.

Din păcate însă a fost şi este lăsat să trăiască încă în contrastul ce-l distramă, dintre credinţele şi obiceiurile moştenite, care i-au cotropit aproape fiinţa, şi realitatea care cere ştiinţă imediată, chibzuinţă bazată pe cunoaşterea cerinţelor noui din împrejurările schimbate.

Fig. 46. *Analfabetism* (linii) *total* (stânga) *şi rural* (dreapta).

Analfabetismul este încă prea răspândit la noi. Aproape ½ din populaţie (43%) nu ştie ce e putinţa de a folosi cartea. Sunt judeţe cu 62% analfabeţi (Maramureş, Vlaşca) sau chiar peste 70% (Bălţi, Hotin). Procentul femeilor e şi mai mare (84% în Basarabia şi chiar peste 90%).

Prin nesocotirea puterii ce o dă cultura, mulţi dintre cei care au trecut prin şcoală, au devenit analfabeţi. Biblioteci sătesti efective, vii, aproape nu există, cu tot numărul formal, ce se dă în statistici oficiale asupra bibliotecilor şi căminurilor culturale. Abea în timpurile din urmă prin îndemnul şi susţinerea regală, s'a început o activitate mai intensă şi mai precisă, pentru a chema mulţimea la viaţa reală de luptă şi chibzuială.

In special femeile trăesc încă, majoritatea, în mentalitatea şi credinţele începutului omenirii; se transmit din generaţie în generaţie, cu tărie, chiar azi în ceasurile de odihnă din zilele de sărbătoare, la sfatul obişnuit, grupuri-grupuri, din poarta uneia mai bătrâne. Acolo e şcoala vieţii lor; lămurirea evenimentelor zilnice se dă prin prisma credinţelor din trecutul îndepărtat.

Şi doar femeia nu e numai păstrătoarea vieţii neamului. Ea conduce gospodăria în amănunt. Ea se scoală înaintea tuturora din casă, se culcă în urma tuturora. De hărnicia, agerimea şi isteţimea ei atârnă buna pace în casă, deşi, alăturea de bărbat, dacă mai rar ară, mai totdeauna prăşeşte, coseste, seceră. Ea duce greul. Munceşte până'n ultima zi a sarcinei; lehuzia nu durează de cât o zi-două. De priceperea ei atârnă sănătatea şi viaţa copiilor, deci a neamului. Dragostea ei firească pentru copii a săvârşit minuni. Macedoromânii nu ş'au uitat limba, cu toată împotmolirea din jur, numai datorită mamelor.

In această direcţie trebue să se îndrepte lupta tineretului în special. Are câmp larg deschis, pentru ca să-şi arăte adevărata dragoste de neam. Când lumina va pătrunde în mulţime; când ea va fi în măsură să-şi puie în valoare energia-i dormitândă; când femeia nu va mai trăi în ceaţa credinţelor, atunci prin însuşirile reale şi alese ale poporului român, viaţa României va fi asigurată, iar participarea Românilor la progresul chiar al omenirei efectivă. Pentru aceasta însă faptele trebuesc să ieie locul vorbelor, aşa cum s'a început prin activitatea socială şi economică a Fundaţiei „Principele Carol" sau prin munca obştească a premilitarilor şi străjerilor.

Mişcarea trebue generalizată. Să intre în inima fiecăruia nu ca o formă de îndeplinit, ci ca o datorie sfântă către neam şi ţară.

XIV.

VALOAREA ENERGIEI ROMÂNEŞTI

Sunt oameni şi în Moldova.
M. Costin

Prea adesa ne subpreţuim, pentru că nu ţinem samă de neprielnicia îndelungatelor împrejurări istorice în care a trăit neamul nostru. Nesocotim trecutul în critica prezentului, pe care-l judecăm în lumina orbitoare a universalităţii, cu progrese uimitoare, dar la care nu ne-a fost dat dela început să luăm parte. Ne sforţăm să le ajungem, să ni le însuşim, fără să punem în socoteală că şi păserile ca să poată face drumul greu al călătoriilor depărtate, se deprind întâi să sboare în jurul cuibului.

Contrastele şi evoluţia generală, dintre noi şi apusul Europei în special, nasc îndoeli inevitabile asupra putinţei noastre de creaţiune. Deaceia mai adesa imităm, fără socoteală, în graba de a fi la fel cu alţii. Rezultatul este uneori o hibri-

ditate netrainică, care întăreşte slăbirea încrederei în noi, sau o deformare sufletească, nepotrivită cu specificul nostru etnic. Tendinţa de a ne sili să părem în totul la fel cu alţii, duce la o neegală repartizare a preocupărilor generale şi la o discontinuitate dăunătoare în legătură cu experimentări neisbutite; pare îndreptăţită uneori din această cauză vorba lui *Creangă*: „Românul e greu până începe, că de lăsat uşor se lasă".

Adevărul este însă cu totul altul. Energia poporului românesc, în total, sau a indivizilor ca representanţi ai neamului, este deplin stabilită din trecut, este evidentă actual, în toate domeniile şi în toate provinciile, încă o dovadă a unităţii noastre etnice.

In trecutul depărtat, împrejurările au dus la manifestarea însuşirilor militare şi diplomatice, vitejia legendară alăturea de iscusinţa netăgăduită. E îndeajuns a pomeni de *Ştefan-cel-Mare* în veacul al 15-lea, de *Mihai-Viteazul* în secolul al 16-lea, două tipuri proeminente, două nuanţe etnice, moldovene şi muntene, unul chibzuit şi înţelept, celalt năvalnic, ambii viteji şi cu adâncă dragoste de neam.

Mutaţi-i celui dintâi sfera de activitate mai către apus; puneţi-i la îndămână mijloacele mai perfecţionate de luptă; în locul meşterilor saşi daţi-i artişti aleşi, roadele unei culturi mai vechi, Numele lui *Ştefan* n'ar fi rămas sfânt numai pentru un popor mic, ci ar fi fost slăvit între cei a căror înţelepciune şi destoinicie, saltă evoluţia omenirii. Pârcălabii lui: *Şandru, Grumază, Hrăman, Boldur*, ar fi fost cântaţi şi apoteozaţi ca şi *Murat, Mass'na, Davout ori Lannes*, iar modesta biserică de la Hârlău şi-ar fi înălţat turnurile şi turnuleţele tot aşa de majestoase ca şi cea dela Amiens.

Mult face şi preaslăvirea eroilor de către cei care le pot descrie faptele. Numele lui *Andreas Hofer*, ţăranul tirolez, pomenit chiar în şcoalele noastre nu numai pentru faptele în sine, de importanţă regională, a devenit popular prin tablourile unui *Deffreger* iar istoricii neamului au descris cele mai amănunţite acte ale vieţii sale.

Intre eroul tirolez şi *Avram Iancu* nu e mare deosebire nici ca acţiune, nici ca vitejie. Şi totuşi numele şi faptele acestuia din urmă, nici noi nu le prea cunoaştem mai îndeaproape.

Mediul are o mare importanţă în desfăşurarea însuşirilor alese, întocmai ça şi sămânţa ce cade pe piatră seacă ori pe loc bun. Sămânţa e aceaşi; aceasta e important de ştiut.

Cu cât cultura, apa vie care schimbă puterea creatoare a omului, pătrunde mai adânc, mai larg, în veacul al 19-lea, cu atât semnele energiei româneşti se înteţesc, slăbite totuşi, schiţate mai mult, tot din pricina mediului nefavorabil, îndeajunse însă ca să dovedească însuşirile etnice, aceleaşi ca şi la popoarele apusului.

Răsar din toate colţurile românismului, din toate straturile sociale, representanţi demni, nu numai ai spiritului românesc.

Basarabia a dat un *Hasdeu*, mintea cea mai vastă din cercul culturii româneşti: poet, filolog, istoric, dramaturg, cu o vervă usturătoare, voltairiană; se poate compara prin varietatea manifestaţiunilor măcar cu *Grundtvig* al Danezilor.

Din Moldova, între mulţi alţii, *Eminescu* duce poezia la înălţimile celor mai de seamă poeţi europeni. Din Ardeal se trage *Coşbuc*, *Şincai*, *Avram Iancu*. In Muntenia se naşte *D. Golescu*, *T. Vladimirescu*, marele pictor *N. Grigorescu*, enciclopedicul economist *I. Ghica*. Din ramura macedoneană: mitropolitul *Şaguna*, marele reformator şi sprijinitor al ortodoxiei din Ardeal, dar şi un iscusit diplomat, în mantie preoţească, asemenea lui *Richelieu*.

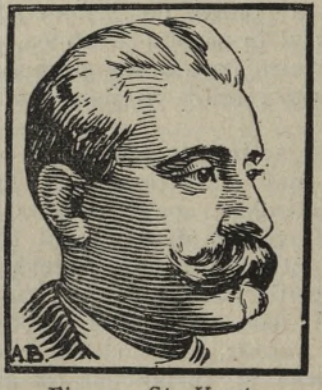

Fig. 49. *Sp. Haret.* (1851—1912).

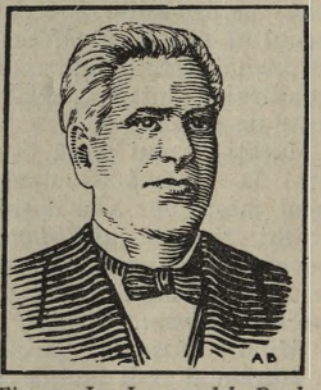

Fig. 50. *Ion Ionescu dela Brad.* (1818—1891).

In toate domeniile se ivesc spirite călăuzitoare; active în alt mediu, ar fi avut numele pomenit în dicţionarele universale. Agronomul *Ion Ionescu dela Brad*, ajunge conducător de şcoli în Turcia; *Sp. Haret* e reformatorul învăţământului şi întemeietorul cooperativelor, ca factor de întărire economică a ţării; *M. Kogălniceanu*, *I. Brătianu*, înţelepţi şi energici conducători politici şi câţi alţii.

Cu cât ne apropiem mai mult de zilele noastre, cu atât se învederează mai bine dovezile energiei naţionale. Chiar în domeniul ştiinţific, ultimul ca desvoltare, nu sunt numai oficianţi sârguincioşi ai datoriei împlinite, ci şi representanţi ai muncii de creaţie, lucrând deavalma cu cei din străinătate. In matemateci avem conducători, în medicină descoperitori. *Vuia* încearcă sborul cu aeroplanul înaintea lui *Bleriot*, iar *Vlaicu* trece Carpaţii cu avionul construit de el. Ing. *Constantinescu* a descoperit însemnate aplicări ale sonicităţii; un tânăr fizician din Iaşi *H. Hulubei* află de curând un element nou chimic (Moldavium).

Asemenea energii se văd în domeniile teoretice ca şi în cele practice. *Assan* ca şi *E. Costinescu* sunt printre îndrăsneţii întemeetori ai industriei româneşti; *E. Carada* pune solidă temelie Băncii Naţionale; schimbarea feţei ţării în tehnică se datoreşte inginerilor români.

Trebue să ne conducă încrederea în energia românească. O posedăm ca temeinică însuşire etnică, nu diferită în calităţi de a altor popoare întreprinzătoare. Există în popor, latent, izvorul celorlalte manifestaţiuni individuale, în diferite domenii: literatură, artă, ştiinţă teoretică şi practică, economie..

E doar nevoie ca acea energie să fie cât mai repede pusă în valoare prin cultură, spre a naşte o forţă de neînvins. Trebue canalizată spre necesităţile inerente desvoltării complecse a unui stat nou. Mai presus trebue relevată ori unde se iveşte, susţinută prin dragoste şi solidaritate ori de unde vine, recunoscută şi sprijinită de toţi.

Numai aşa nu se va mai putea vorbi de pericolul acapărării vieţii noastre generale de străini, cu o pregătire mai veche.

In această direcţie, tinere, ai câmp larg de desfăşurare a bunelor intenţii, nu însă numai prin vorbe ce se topesc repede, ci prin pregătirea temeinică a minţii, pentru ca faptele să tragă adâncă brazdă, în care bunele seminţi să poată creşte şi da rod.

XVI.

AŞEZĂRILE OMENEŞTI

Să iubim şi să admirăm cultura populară, dar mai presus de toate să luăm contactul, dacă se poate, cu centrul ei generator, binecuvântat şi rodnic.

Lucian Blaga.

Satele. — România este un mare sat, se spune, cu drept cuvânt. Din populaţiunea ei, peste 80% aparţine mediului rural. Din numărul total de case, aproape 90% sunt în sate. Statisticele oficiale însă nu dau adevăratul tablou; pe temeiuri electorale şi naţionale, la oraşe sunt încorporate ca suburbane unele sate din apropiere. La Cetatea-Albă sunt trei, la Târgovişte 6, la Craiova 8, la Bucureşti 12. Mahalalele multor oraşe nu se deosebesc prea mult de sate, nici ca locuinţe nici ca ocupaţiuni. Tot agricultura predomină.

Satul reprezintă vieaţa ţării; el dă caracteristica etnică.

In afara ţinuturilor cu vechi colonişti străini (Saşi, Svabi), minoritarii sunt în slabă proporţie la sate. Evreii bunăoară nu intră în populaţia rurală nici cu 2%; mai toţi sunt îngrămădiţi în oraşe. Ungurii le fel (7% rurali, 11,2% urbani).

Pretutindeni se găsesc sate. In lunca Dunării, în Deltă, deci aproape la nivelul mării, ori pe înălţimi de peste 1000 m. (Vadul Dobrii în Hunedoara la 1100 m.); în stepe, dar mai ales în regiunea dealurilor ori la poalele munţilor.

Satele sunt vechi; în ele se oglindeşte trecutul ca şi evoluţia poporului întreg. In ele s'au păstrat credinţele, obiceiurile străbune. Multe oraşe nu s'au scuturat cu totul de urma satului din care au luat naştere.

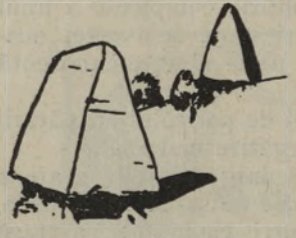

Fig. 51. *Case din M-ţii Apuseni.*

S'a încercat să se facă clasificări, stabilindu-se tipuri diferite de sate; sunt numai teoretice. Forma satului, alcătuirea lui, atârnă atât de mult de mediul fizic, configuraţia terenului, apă, în cât o grupare a lor este anevoie de fixat.

Dela satele embrionare, adăposturi resleţite, până la satele cu aspect orăşenesc (Sălişte a de lângă Sibiu), se întâlnesc toate fazele din evoluţia aşezărilor omeneşti în cuprinsul ţării, care se poate asemăna cu un mare muzeu etnografic, cu specimene care aduc aminte chiar de fazele evoluţiei din omenirea întreagă.

La noi mai mult decât în apus, trecutul depărtat este încă viu în sate. Nu a rămas numai drept urme atavice ca în ţările cu evoluţie îndelungată, ci bogate rămăşiţi, de pe urma cărora se poate reconstitui trecutul.

In privinţa topografiei satelor, se pot deosebi cele mai diverse tipuri. Odăile din stepele Moldovei de nord, sălaşurile din Câmpia Tisei, târlele din Baragan ori din M-ţii Vrancei, ca şi căsoaiele din ţinuturile muntoase, sunt aşezările rezleţe, unele cu caracter agricol, altele pastoral, care trebuesc socotite drept premergătoare şi embrionului de sat, representat prin cătune, cu casele mai apropiate. Chiar astăzi, se mai obişnueşte a se clădi asemenea aşezări izolate la capătul loturilor de împroprietărire.

Dela cătun, aşezare cu cel mult 100 locuitori, trecerea la sat se face pe nesimţite.

Există sate cu casele îngrămădite, ca apărare împotriva vântului, a zăpezii. In Câmpia Română, ca şi în Torontal, sunt arătate prin păduricea de arbori ce le umbreşte, din mijlocul căreia străluceşte uneori crucea bisericei cu turn înalt. In ţinutul de dealuri casele se îngrămădesc în apropierea izvoarelor de la mijlocul coastei, ori în văiuga adăpostită de vânturi. Formează oaze de

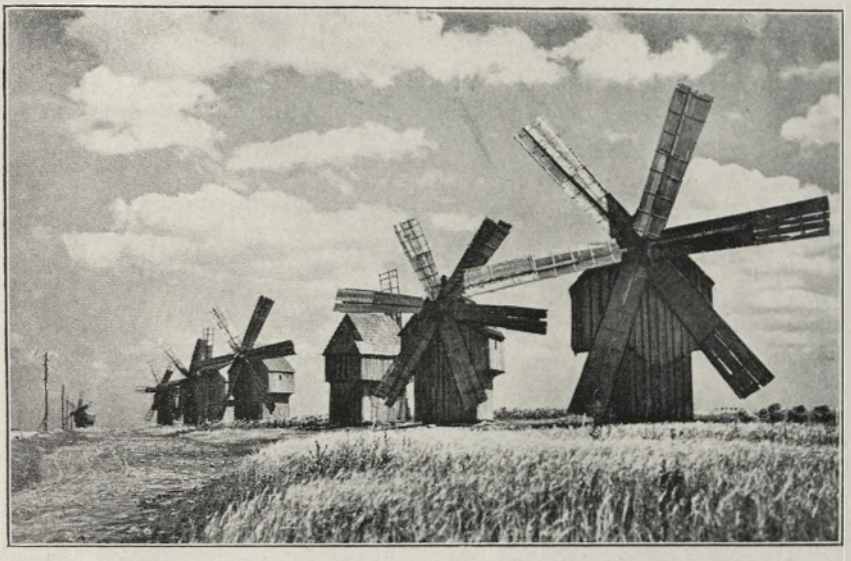

Mori de vânt din Basarabia de nord.

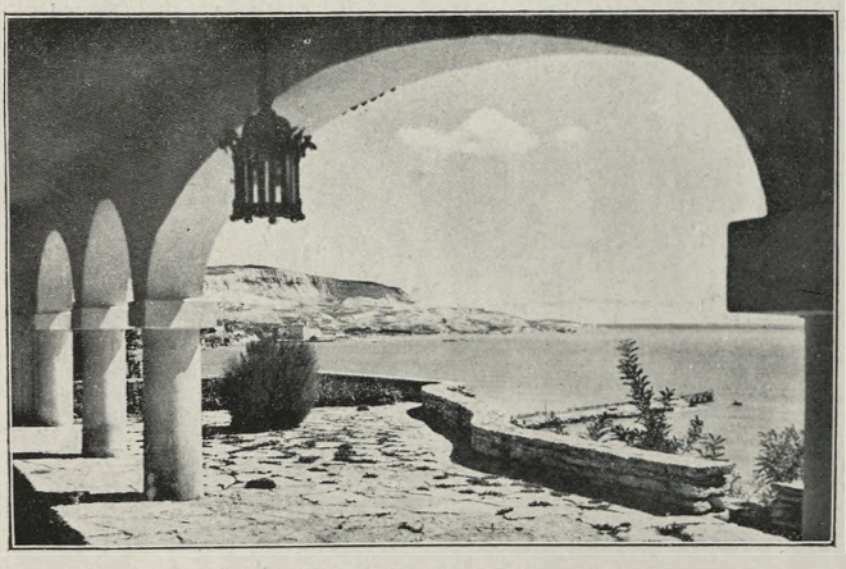

Balcicul văzut din Palatul M. Sale Regina Maria.

verdeaţă, cuib de pete albe în apus de soare. Dau pitorescul regiunilor, spre toamnă cu polihromia girezilor de paie, a glugelor de strujeni ori a grămezilor de dovleac roşcat.

La faţa munţilor, în Bran, în Munţii Apuseni, satele dinpotrivă au casele rezleţe, în mijlocul păşunelor, cu 2—3 brazi în jur, dând un nou farmec regiunilor. Fiecare gospodărie e asemenea fermelor din Danemarca, cu grajdul, şura ori staulul oilor formând un patrulater regulat.

Unde locul e strâmt, satele au casele înşirate una lângă alta pe distanţe de kilomerti. In Franţa li se spun „village-chenille",

Fig. 52. *Săteni şi târgoveţi.*
(Des. *D-ra A. Stănescu*)

sate-omizi. Crezi că nu se mai sfârşeşte satul, când apuci prin Bogdăneşti spre Mânăstirea Râşca din jud. Baia ori când porneşti de la Tulgheş spre Borsec.

Există sate apropiate, cu case îngrămădite în vale, sau în centrul primitiv, din care se resfiră şiraguri de case pe văile din jur sau în vechile goluri din pădure până ce se termină cu case singuratece.

Există încă sate în care arborii de pădure se încâlcesc cu pomii din fundul curţii. Locul de arătură e departe, jos în vale sau pe coasta dealurilor.

Arhitectura celor mai multe sate e primitivă. Numai cele săseşti, unele lipoveneşti şi puţine din cele noui româneşti, (Amara, Poiana-Mare din Câmpia română), au străzi largi, regulate, perpendiculare unele pe altele. Incolo casele sunt aşezate, cum vine locul. Lângă casa bătrânească s'a clădit a feciorului, a fetei, pe locul de zestre. Uliţele rămân labirintice, terminate cu înfundături.

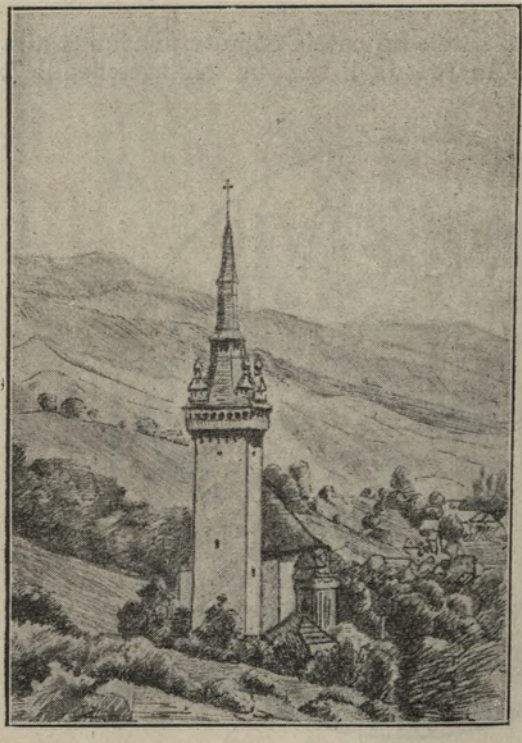

Fig. 53. *Biserica din Roşia* (M-ţii Apuseni).

Dar câtă variaţie în forma caselor sau mai bine zis a sălaşurilor chiar temporare ! S'ar putea schiţa evoluţia adăposturilor omeneşti în general după rămăşiţele întâlnite în cuprinsul ţării, căci legea biologică : ontogenia repetă filogenia, se poate aplica şi în antropogeografie. După loc, ţinut, folosire, sunt atât de felurite !

Reminiscenţele paleolitice se prind în peşterile din lungul Cazanelor cu păreţii afumaţi, prin adăpostul de vreme rea, fie al căraşilor, fie al păzitorilor de vite. Pe valea Ichelului în Basarabia, oamenii locuesc în hrubele rămase din exploatarea pietrei. Ciobanii dela sterpe dorm sub un colţ mai proeminent de stânci sau sub o scoarţă de brad, sprijinită de 2 pari, cu un bolovan drept căpătâi.

La câmp drept apărare împotriva vântului şi a ploii ajunge o leasă de nuele înfrunzite, sprijinită pe un par. Paza viilor se face şi într'un braţ de strujeni pus la crăcana ramurilor unui arbore ; păzitorul se urcă pe o scară formată din cuie de lemn bătute 'n trunchiu. Cortul nomadului se foloseşte de către cosaşii ce vin dela munte şi stau mai îndelungă vreme la păşunele din câmpie. Coviltirul de cânepă, este susţinut de nişte nuele. Cortul e gata. Până şi casele lacustre se întâlnesc la pescarii din Deltă ori Balta Brăilei, împletituri de nuele pe pari înalţi, ca să fie ferite de neprevăzutele inundaţii. Deşi nu se mai poate spune, ca pe

vremea lui *Dinicu Golescu* ori *Amie Boué* dela începutul veacului al 19-lea, că satele au numai bordeie; ele nu lipsesc ca locuinţi

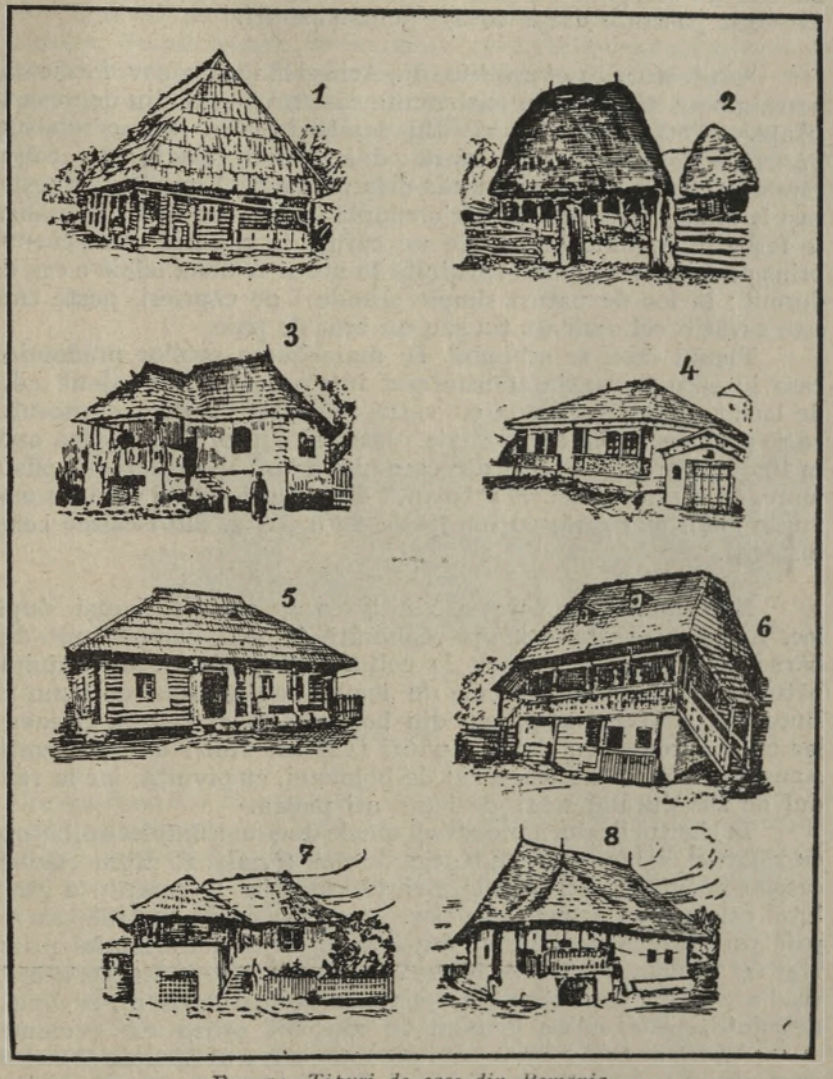

Fig. 54. *Tipuri de case din Romania.*
1. *Maramureş*; 2. *Moţi*; 3 şi 7. *Vâlcea*; 4 şi 8. *Basarabia*; 5. *Câmpulung-Bucovina*; 6. *Vidra.*
(din Dicţionarul enciclopedic Cartea Românească)

ale coloniştilor împroprietăriţi, ca adăpost pentru cărbunarii şi lingurarii ori pentru lucrătorii italieni dela carierele de piatră din Dobrogea.

Formele de case vechi, ca si a galilor, cilindre acoperite cu un con de strujeni, nu mai servesc drept locuinţe permanente, dar sunt păstrate drept coteţe pentru păseri.

Arhitectura casei neolitice din Ariuşd lângă Braşov, formează, neschimbată, tipul celor mai multe case nu numai din depresiuni (Haţeg, Petroşani), dar şi din satele izolate (I ăpuşu-de-sus, Pârlagele-Mehedinţi), De afară dai într'o tindă, în colţul căreia e vatra abea râdicată dela pământ. Fumul te orbeşte, caşi la stână, căci iesă printr'o simplă gaură din pod. Mămăliga se ferbe în ceaunul aninat de un cârlig, la capătul unui curmei prins de o cruce de lemn, sprijinită în horn. A doua odaie e cea de dormit; în loc de paturi, simple scânduri pe căpriori, peste care este asvârlit cel mult un ţol sau un braţ de paie.

Planul casei se schimbă. In majoritatea satelor predomină casa în care tinda s'a transformat într'o odaie. Sunt două odăi de locuit, dintre care una cu vatră râdicată, cu gura cuptorului ce se prelungeşte în a 2-a odaie. Vatra şi cuptorul se aşează apoi în tinda dintre două odăi, din care una e aproape nelocuită, odaia mare, cu zestrea casei. E o treaptă de evoluţie către casa cu mai multe odăi, mai rară, cu bucătăria de o parte. Sunt casele celor înstăriţi.

Materialul din care e zidită casa, variază iarăşi după loc. La munte casa e stâna scoborâtă în sat. Păreţii sunt din bârne abea descojite, prinse la colţuri. Acoperişul e de draniţă, bătută (Maramureş) cu cuie de lemn. Tălpile sunt de lemn în Bucovina şi Maramureş, sau din bolovani mari de râu (Neamţ) iar casa aproape cu două rânduri (Vâlcea, Gorj, dar şi Munţii Apuseni); rândul de jos cu zid de bolovani, cu pivniţă, iar la rândul de sus ducând scări de lemn ori piatră.

In ţinutul dealurilor domină casele din nuele împletite, bătute cu vălătuci de lut călcat cu balegă de cal şi paie. E tipul clădirii caselor neolitice, căci atât la Ariuşd cât şi la Cucuteni s'a găsit lutul calcinat cu urmele nuelelor. Acoperişul e de şindrilă sau de paie ori stuf frumos bătut, după apropierea materialului prim. Mai rar în două părţi, mai adese în 4, cu muchile în trepte, acoperişul are forma unei căciule ţuguiate în Munţii Apuseni, pe Valea Crişului-Repede, adesa înverzit de muşchii prinşi de vechime.

Alt tip de casă, derivat din precedentul, e al Câmpiei. Nuelele sunt scumpe. Păreţii sunt formaţi din chirpici, cărămizi nearse, lut amestecat cu paie, uscate la soare. Acoperişul e de trestie, de strujeni. In locurile cu piatră multă (Nordul Basarabiei, Dobrogea de sud) casele au păreţii de piatră.

Mai ales după războiu ţiglele au început să fie mai răspândite. Se poate urmări înaintarea acestei modificări, datorită marilor fabrici de la Jimbolia, Timişoara, Braşov. Dela vest la est

ţigla e tot mai întrebuinţată, în Ardeal ca şi în Oltenia. In Moldova se vede mai rar, doar în jurul gărilor, concurând cu acoperişul de tablă.

Gospodăria rar este neîngrădită, casa fiind pusă la capătul ogoarelor. Forma simplă de îngrădire a cea străbună a şanţurilor, cu valuri; cătina deasă ţine loc de sârmă ghimpată. La munte unde casele sunt rezleţe, garduiile sunt simple leaţuri legate cu curmei de tei; la deal sunt durabile, împletitură de nuele, cu streşina spinoasă de porumbei sau scai, adăpost sigur pentru cuiburile de vrăbii. Le şes se folosesc scândurile aduse, trunchiurile lemnoase de

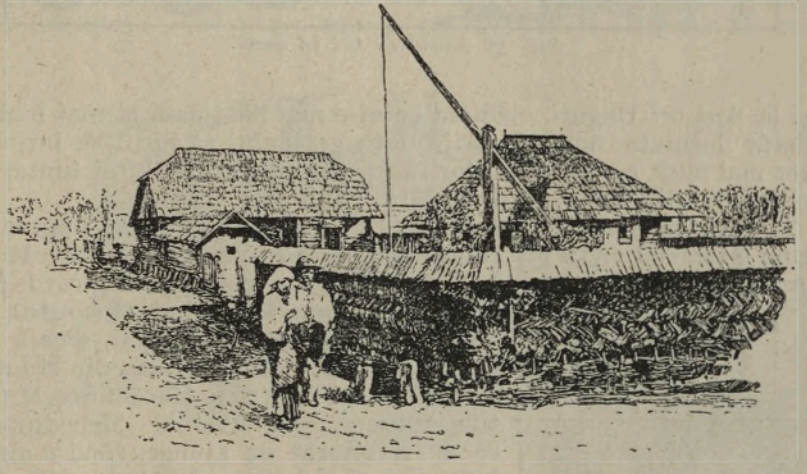

Fig. 55. *Casa unui gospodar din Horodnicul-de-jos* (Bucovina)

Floarea-Soarelui sau papură bine bătută. Unde piatra e uşor de scos, în Dobrogea mai ales dar şi în Bălţi ori Hotin, împrejmuirea e ca o întăritură de pietre puse clid, cu coama frumos lutuită uneori, spre a putea mai bine aşeza turtele de tizic, balega de oi şi vite ce serveşte la încălzit.

In cuprinsul gospodăriei, rar lipseşte o grădină de pomi neîngrijiţi, ori câte-va flori în faţă. Ruja înaltă, busuiocul mirositor, văsdoagele şi ochiul-boului boghioase înveselesc vara faţa casei. Unde nu se pot pun în straturi, ca la munte, muşcatele cu flori ca jarul se aşază în oale fie la fereastră fie pe o poliţă de scândură, sub streşină, ca şi stupii primitivi de albine în lungul pereţilor laterali.

La majoritatea gospodăriilor, şura, grajdul şi celelalte atenanse sunt împrăştiate, fără ordine şi fără deosebită îngrijire. Carul stă în mijlocul curţii, iar leasa cu coceni tot aşa. Pare că gospodarul şi azi aşteaptă toxinul, ca să ieie calea pribegiei. Unde

ocupaţia principală e agricultura, nu lipseşte coşarul mai adesa din nuele împletite, ridicat de la pământ ca să fie bine aerisit. Spre munte, unde păşunele formează temeiul vieţii, se dă o deosebită importanţă grajdului pentru vite, cu pod înalt în care se adună fânul sau luţerna. In Ardeal ori Bucovina, la Români ca

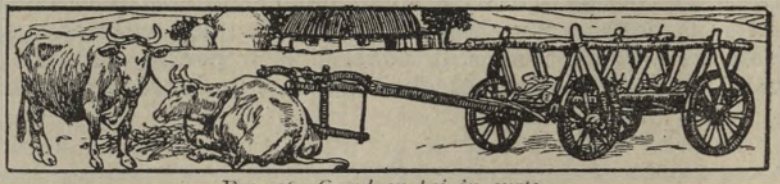

Fig. 56. *Carul cu boi în curte.*

şi la Saşi ori Unguri, clădirea şurei e mai spaţioasă şi mai înaltă decât locuinţa omului. Grija dată grajdului şi şurii, se întinde tot mai mult pe văile marilor râuri, cum e a Siretului, înaintarea obiceiului din Bucovina bunăoară, până spre Trotuş.

Munca săteanului român este legată de ţarină; agricultura e temeiul vieţii lui chiar când nu are de sămănat decât o palmă de pământ netedă, din care nu alege mai nimic. Porumbul se samănă şi pe înălţimile Munţilor Apuseni, secara şi ovăsul până pe pasul Rotunda din Munţii Rodnei. Adesa însă, ca în Maramureş, Munţii Apuseni, ori Platoul Mehedinţan ce se recoltează nu ajunge, când e anul bun, nici până la Crăciun. Unde sunt păduri întinse (Maramureş, Bucovina) ocupaţia oamenilor e îndreptată şi spre tăiatul lemnelor; unde sunt mine, spre anevoioasa muncă de sub pământ, deşi adesa timpul e împărţit într'un an: minierii părăsesc minele pentru a-şi cultiva pământul. Spre munte, unde semănăturile sunt pe sponciu, ocupaţia multora e creşterea vitelor şi oieritul. Alte îndeletniciri azi, când fabricatele pătrund în sate, sunt tot mai rare. Industria mică, a săteanului, din ce în ce se stânge. Până şi opincele nu se mai fac din piei, ci din cauciucuri dela automobile, înşelătorii lustruite, care nu ţin nici o vară prin pietrişul drumurilor. Olăritul, odată industria multor sate, e tot mai rară, doar pentru oalele de lapte şi ulcioarele pentru apă. Totuşi au rămas sate cu îndeletniciri speciale. Lângă T.-Severin se fabrică rogojini, coşuri, ca şi în sudul Basarabiei. Moţii sunt vestiţi prin

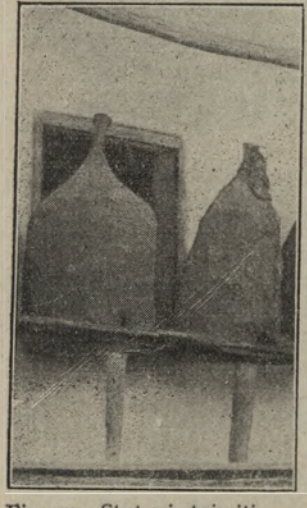

Fig. 57. *Stupuri primitive.*

lucrările din lemn, dela cercuri, la buţi, până budăie. Din Maramureş se exportă în Italia vase pentru brânză.

Ocupaţiunile sătenilor, unele destul de rentabile, în afara celor vechi, agricultura şi creşterea vitelor, pot fi variate. In firea Românului stau multe însuşiri. Dacă ar fi metodic cultivate, organizate sistematic prin cooperative, ar spulbera aproape axiomatica părere că numai străinii pot fi meşteşugari ori comercianţi. Aceasta se poate vedea din însuşirea îndeletnicirilor la locuitorii diferitelor judeţe, care cuprind Munţii Apuseni, după o recentă lucrare interesantă, datorită D-lor *I. I. Ciomac* şi *V. Popa-Necşa*. Din cei peste 200.000 locuitori din satele Munţilor Apuseni, unde păşunile predomină asupra ogoarelor, mai mult de jumătate (56%) se ocupă cu agricultura, femeile în mai

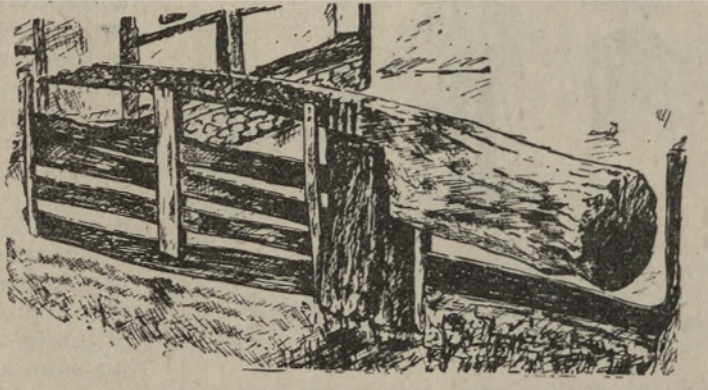

Fig. 58. *Poartă dintr'un lemn în Ţara Oaşului.* (*Des. D-ra A. Stănescu*)

mare număr decât bărbaţii. Aproape un sfert sunt zileri (23%,) pornind vara la cosit şi secerat în ţinuturi de câmpie, de unde vin cu hrana în natură pentru iarnă. Unii (3%) se duc ca servitori în locuri depărtate (Bucureşti), nu pentru a se pierde în haosul oraşelor, ci spre a se întoarce îndărăt cu banii economisiţi. Mulţi, foarte mulţi, se ocupă cu industria lemnului. Sunt neîntrecuţi ciubărari, şindrilari, cercuitori, tâmplari. Unii lucrează locului, fără să se deplaseze. Fac până şi case întregi, care trebuesc numai încheiate, acolo unde se aşază definitiv. Alţii fac pe cărăuşii, „holoangării" atât de cunoscuţi, întâlniţi până'n Banat, Oltenia, ori Târnave. Pe căluţul lor sprinten încarcă cercuri; în căruţele cu coviltir trase de cai mărunţi, încet-încet duc ciubere, buţi, şindrile; ajungeau înainte vreme până la Viena. Budapesta ori Belgrad. In ţinuturile de mine sunt mineri (10% dintre locuitorii jud. Alba). Există olari, fierari, dubălari, cojocari, meseriaşii satelor. Comercianţii activi şi întreprinzători au

înlăturat pe evrei din M-ţii Apuseni, iar geamgiii ajung chiar până la Iaşi, fiind asemenea oltenilor ce se ocupă mai ales cu vânzarea fructelor.

Din împărţirea populaţiei după muncă, România stă în fruntea a 16 state, cu 58% populaţie activă, majoritatea aparţinând satelor (60.5%). Din partea activă a satelor marea majoritate se ocupă cu agricultura (90%), prea puţini aparţin industriei (cam 4%), mai puţin comerţului (1.3%); — Ceia ce e demn de relevat pentru starea higienică şi demografică generală, e că femeile muncesc deavalma cu bărbaţii la sate, în număr aproape egal în agricultură (cam câte 4 milioane şi dintr'o parte şi din alta).

Fig. 59. *Ocupaţiile agricole ale populaţiei din M-ţii Apuseni.* (d. *Ciomac şi Popa-Necşa*).

România ţine fruntea în ce priveşte partea de activitate a femeii (52%) ca şi în Rusia, şi Bulgaria, cu totul deosebit decât în ţările industriale (Anglia 27%, Statele Unite cam 18%).

Exemplele luate din Munţii Apuseni unde condiţiunile de trai nu sunt atât de lesnicioase ca pe aiurea, spre a opri pe oameni numai la lucrul câmpului, arată cât de variate pot fi preocupările practice ale ţărănimii, în lupta economică din interiorul ţării, dacă ar fi o organizare mai chibzuită. Se pot aduce multe alte exemple care să arate că unde nevoia e mare, biciuirea duce la ocupaţiuni rentabile altele decât numai agricultura. Mărginenii dinspre Sălişte şi Răşinari, Oltenii din Gorj, Mocanii din ţara Bârsei, au dat numeroşi întreprinzători, industriali, mulţi comercianţi cinstiţi şi harnici, perseverenţi şi întreprinzători, care au ajuns la situaţii materiale înfloritoare.

Satele noastre au rămas încă multe în lumea credinţelor şi obiceiurilor străbune. Şcoala prea puţin le-a schimbat, păgubindu-le adesea prin sborul elementelor trecute prin şcoli către sfera „domnilor". Biserica mai are încă o puternică influenţă, deşi mijloacele de transport, uneltirile de tot soiul, politice şi sociale, au făcut ca şi în această direcţie să existe crăpături ameninţătoare în viaţa satelor.

Prin desvoltarea neegală a ţării, de când a intrat în făgaşul organizării de stat, preocuparea conducătorilor mai mult asupra

oraşelor s'a îndreptat, din toate punctele de vedere. Satele au rămas în condiţiunile vechi, mai apropiate de viaţa arhaică, unele dintre ele, din adâncul tăinuit al văilor de dealuri, prea puţin deosebite de sigur de satele preistorice. Sunt chiar înconjurate de rudimentul valului de apărare. Poarta jităriei se mai păstrează.

Satele au rămas anchilozate în bună parte, afară de acelea din apropierea gărilor cu influenţă restrânsă sau care au putut găsi exemplu de imitat în aşezările bunăoară ale saşilor, vechi colonişti. Intre tipul rar de tot al Săliştei de lângă Sibiu, cu case de cărămizi, cu confort occidental şi între Pârlagele din Jud. Mehedinţi, în groapă de dealuri numai râpi sau Lăpuşul-de-sus din Hunedoara, tipul satelor preistorice mumificate, se găsesc toate trecerile. Mai multe însă sunt în direcţia din urmă. Au fost lăsate în părăsire ori date pradă snconstanţei în conducere. Primarul şi consiliul comunal se fchimbă după guverne; politica, rău înţeleasă, desparte adesa iu de părinte, duşmănindu-i. Vorba „sat fără câini" se aplică mai pretutindeni.

Fig. 60. *Cum fierbe mâncarea pescarul din Baltă.* (Des. *E. SauleaBocec,* după *Bernatzik*).

In anii de după războiu, s'a înteţit crearea de şcoli, unele cu local mândru. S'a înmulţit numărul învăţătorilor. Se găsesc şi câte 10 la o şcoală. Totuşi acţiunea şcoalei şi a învăţătorilor în viaţa satului, aşa cum dcrise *Sp. Haret*, greu se poate prinde. Intre vrâsta de 8 — 12 ani se mai găsesc 30% neştiutori de carte, 37% între 13 — 19 ani, 54% între 20 — 64 ani (femei 69%). De peste 30 ani urmăresc o şcoală de agricultură din nordul ţării Moldovei. Nu am putut constata nici o urmă de influenţă în viaţa micului sat, în care funcţionează. Şcoala se restrânge la cei patru păreţi ai clasei, iar când vr'un inimos învăţător, prin gospodăria lui, dă pildă de îndreptare, rămâne fără efect. Ceilalţi factori din mediul satului sunt atât de destrămători, încât străduinţa e zadarnică. Răul învinge, se menţine.

Un progres al satelor, în genere, prea puţin se constată, doar la locuinţele noui, cu acoperiş de ţiglă, cu ferestre mari, ce se pot deschide. Progresul însă este slab.

In plasa sanitară Tomeşti, la câţi-va chilometri numai de centrul universitar Iaşi, cu facultate veche de medicină, vreme de 5 ani s'a îndeplinit o anchetă minuţioasă, asupra stării satelor.

Din alte cercetări rezleţe (Medicul primar al Jud. Roman), s'ar putea deduce că tabloul descris este aproape general al satelor din Moldova, şi prea puţin schimbat al celor mai multe sate din România.

Plasa sanitară Tomeşti, cuprinde 29 sate, cu o populaţie de 23.000 locuitori. Natalitatea este mare, dar în uşoară scădere (49‰ între 1925 — 1930; 44‰ 1930 — 1935). Concubinajul

Fig. 60. *Copii cu pluguşorul* (Des. *D. Stoica*).

este ridicat. Mortalitatea este încă de 27‰ în 1925, de aproape 20‰ în 1935, datorită măsurilor riguroase de higienă luate. Majoritatea morţilor e între 0 — 1 an (49‰ în 1930) şi anume 50% în prima lună dela naştere, având drept cauze slăbiciunea părinţilor (20%), tusa convulsivă, pneumonii (20%), boli intestinale (36%). 78% dintre copiii morţi până la un an aveau părinţi (măcar mama) analfabeţi.

Din cele 4372 case, majoritatea au păreţi de lut, numai 122 de cărămidă sau piatră (46 bordeie); 1886 au o singură odaie, 2060 două odăi, de şi numai una e locuită, servind şi pentru mâncare şi pentru culcarea familiei întregi, ba şi a unui viţel slab. La 35% din case ferestrele nu se deschid; numai la 1407 din ele se află un rudiment de latrină, o groapă, prost acoperită, de regulă neîntrebuinţată. De altfel chiar la şcoalele existent

din 25 sate, la una singură se găseşte latrină bună. Alimentarea cu apă se face din fântâni rău întrebuinţate (1314 la toate satele). Nici o baie populară nu funcţionează.

Din 22 localuri de şcoală, numai două sunt ţinute în stare higienică, dar la nici una nu se află o baie. Cu tot numărul de şcoli la care funcţionează 57 de învăţători (uneori şi 5 de şcoală), 35% din copiii de vârstă de şcoală rămân analfabeţi. Dintre boalele sociale predomină tuberculoza (182 morţi la 100.000 locuitori în toată ţara), sifilisul, frigurile şi pelagra. Câtă schimbare s'ar aduce, cu o mai intensă preocupare generală asupra satelor, se vede tot din aceastâ preţioasă anchetă. Făcându-se băi pe lângă 11 şcoli, urmărind boalele, creind dispensarii, înmulţind consultaţiile medicale, prin urmare înconjurând satele într'o atmosferă de viaţă culturală, s'au simţit în 5 ani, cât a durat experimentarea, însemnate îmbunătăţiri, S'a scoborît mortalitatea la 19‰ din 30‰ cât a rămas în judeţul Iaşi; s'a micşorat la 15‰ mortalitatea copiilor sub un an, faţă de cât era mai înainte.

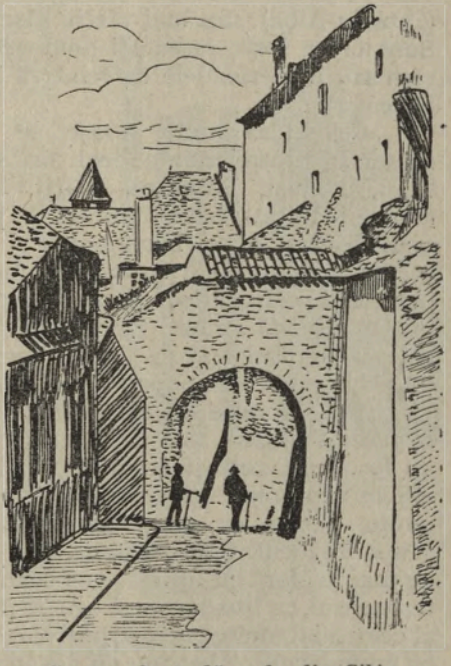

Fig. 61. *O stradă veche din Sibiu.*

Starea generală mai mult decât precară, descrisă din plasa Tomeşti, nu este regională. Dacă se urmăresc dările de seamă ale activităţii echipelor studenţeşti, resleţite pe întinsul ţării din înalta iniţiativă regală şi sub auspiciile Fundaţiei Principele Carol, să deduce că starea pomenită este aproape generală.

In această direcţiune este de luptat de acum înainte.

Naţionalismul adevărat, în preocupări de această natură se va evidenţia. Fuga tineretului cult din mediul din care a ieşit, însamnă o dezertare dela o datorie faţă de neam, care nu poate fi înlocuită prin vorbe numai, ori care ar fi intensitatea întonării lor.

Satele sunt ameninţate cu destrămarea, cu irosirea energiei ce se păstrează din fericire încă în ele.

A le părăsi, ca până acum, însamnă a sdruncina însăşi temelia neamului şi a statului.

Oraşe. — Oraşele sunt centre cu populaţie mai deasă, în cuprinsul cărora se concentrează organele administrative, cultura, comerţul şi conducerea politică.

Origina lor e diferită. De regulă sunt aşezate la încrucişare de drumuri, în ţinuturi unde se ating forme de teren contrastante, cu ocupaţiuni deosebite ale locuitorilor. Sunt şi oraşe strategice, mai puţine : Suceava, Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea-Albă, Braşov.

Unele oraşe sunt vechi, pe locul oraşelor romane (Alba-Iulia. Tn. Severin), greceşti (Constanţa, Mangalia, Balcic) genoveze (Cetatea-Albă), sau mai târziu săseşti (Sibiu, Sighişoara, Bistriţa), Sunt oraşe foste reşedinţi domneşti, mutate prin nevoia de apărare sau în perioadele de relativă linişte (Câmpulung, Târgovişte, Suceava).

Cele mai multe oraşe se află în ţinuturile naturale, la contactul dintre munţe, deal, ori şesul productiv. (Oradea, Arad, Tg. Jiu, Iaşi, Botoşani, Bălţi), în locurile de veche vămuire (Roman, Bacău) pe drumul mare, pe văile largi, în lungul râurilor mari (Mureş, Siret, Dunărea).

Ca o pecetie a vremurilor moderne şi la noi se găsesc oraşe industriale (Bucureşti, Ploeşti, Braşov) cu îngrămădiri de fabrici în jur. Există oraşe (Sighişoara), cu aspectul burgurilor medievale sau embrioane de oraşe, îngrămădiri de case în jurul vreunui han, loc de popas (Paşcani), sau în locuri cu iarmaroace.

De şi multe vechi, evoluţia generală a ţării şi caracterul ei general agricol, se resimte în alcătuirea oraşelor. Prea puţine au locuitorii strânşi grămadă, în locuinţi cu mai multe rânduri, alipite, apropiate (Sighişoara, Constanţa, Braşov). La cele mai multe, partea cu case strânse, centrul de schimb, negustoresc, ocupă mijlocul. Spre periferie sunt casele mari, cu spaţioase curţi, iar mai în afară nu lipseşte nici căsuţa cu acoperiş de stuh, ce aminteşte satul, cu livadă dar şi ogoare de porumb în jur. Aspectul rural al celor mai multe oraşe se păstrează încă prin străzile întortochiate, cu înfundături. Abea în anii din urmă începe o schimbare în arhitectura unora dintre ele, deşi casele sgârie-nori, înmulţite în Bucureşti, n'au făcut să dispară vechile curţi boereşti cu grădini de hectare în jur. Caracteristica majorităţii oraşelor noastre este marea lor suprafaţă. Bucureştii cu cele 7000 ha. ca suprafaţă n'are o densitate decât de 86. In loc să se restrângă, dimpotrivă se întind neregulat. Dela o suprafaţă de 798 ha. în 1919, Iaşii ajung la 2048 ha. în 1936. Diametru maxim dela Copou la Nicolina e de peste 8 km. Cocioabe uneori de scânduri sunt permise la periferii, numai prin jocul electoral.

Sunt însă şi oraşe noui, cu o arhitectură regulată, americană (Tn. Severin, Brăila, Chişinău).

Populaţiunea celor 172 comune urbane, cu comunele suburbane, ce li s'au alipit, nu ajunge nici la 20% din a ţării.

Fondul populaţiunii este cel românesc, cum e firesc. Ingră-

mădirea minoritară, însă, tot în oraşe se află după cum lesne se poate lămuri, atât istoriceşte cât şi prin faptul că negustoria, industria şi meseriile mai mult de străini au fost ocupate. In oraşul Botoşani comerţul s'a făcut la început de armeni, apoi de evrei. Meseriaşii erau nemţi, poloni, ca şi farmaciştii ori chiar medicii. Şi azi multe din oraşe şi mai ales orăşelele au acelaş aspect economic. In Folticeni bunăoară 53% din populaţie este evreiască. Negustorii români îi numeri pe degete. In Ardeal Românii se aflau în majoritate numai în 10 oraşe. Schimbarea condiţiunilor istorice şi politice, a adus o schimbare, înceată e dreptul, şi în repartiţia etnică a oraşelor. Românii au ajuns în majoritate în 23 oraşe din Ardeal.

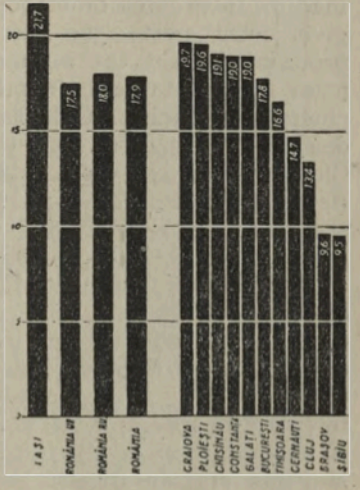

Fig. 62. *Mortalitatea copiilor din diferite oraşe.*
(d. *Slătineanu, Bălteanu şi Alexe*)

Prin evoluţia noastră politică şi socială, oraşelor s'a dat toată atenţiunea. In ele se află concentrate mai toate şcoalele, chiar cele a căror loc de desvoltare ar fi trebuit să fie în sate (Şc. normale). Universităţi, şcoale politehnice, superioare, licee de tot soiul (teoretice, industriale, comerciale) adună o populaţiune şcolărească însemnată, majoritatea numai din pătura orăşenească. Lipsa burselor din ultimii ani, a făcut ca elementul satului, numai în proporţie mică se urmeze şcoalele de oraş. Se întăreşte astfel tot mai mult deosebirea dintre oraşe şi sate, creându-se o suprapopulaţie şcolară orăşenească. Deslipită de sat, ea rămâne străină de sat.

Cu toată atenţia dată în deosebi oraşelor, timpul scurt de desvoltare a făcut ca nici ele să nu fi ajuns la un nivel, de perfectă evoluţie. De şi mai toate oraşele şi orăşelele au lumină electrică, ori gaz aerian, nici unul aproape nu este în întregime canalizat. Din 233 km. de străzi, în Iaşi, luminate electric sunt numai 158, rar canalizate 55 km. Nu toate au apă potabilă captată, folosind încă apa de puţuri cărată cu sacaua (Tg. Jiu-Dorohoi).

Din această cauză starea igienică este aproape ca şi a satelor. Natalitatea este mai scăzută decât la sate; mortinatalitatea este mai în floare, ca şi naşterile nelegitime; mortalitatea este destul de ridicată (18‰). Sporul de populaţie este de 3 ori mai mic la oraşe decât la sate. Deaceia sunt oraşe cu populaţie staţionară sau chiar scăzută, iar creşterea populaţiei în unele centre mai mari cu o viaţă economică desvoltată, se explică prin imigrarea

elementului rural, ca lucrători, servitori. Din populaţia Bucureştilor bunăoară numai 27% sunt autohtoni; restul e venită din afară, în detrimentul altor oraşe.

Bolile sunt aceleaşi, cu intensitate deosebită, iar numărul medicilor oficiali nu e cu mult mai mare (1 : 12.000 loc. în Bucureşti), ca şi al farmaciilor, mai ales în provincie (1 : 7640 loc. în Hotin). Scarlatina, din cauza îngrămădirii de populaţie, seceră mai mult la oraşe decât la sate, iar tuberculoza face prăpăd.

Şcoalele secundare de toate soiurile tot în oraşe sunt îngrămădite Incercarea de a face să funcţioneze gimnazii la sate a dat greş. Sunt peste 560 licee, gimnazii, şcoli normale, comerciale, profesionale. Cu tot numărul lor mare ca şi al corpului didactic (cam 10000) starea culturală a oraşelor nu este corespunzătoare cheltuelilor făcute. Cultura mulţimii nu este însă înteţită în deajuns; se găsesc încă orăşeni (22.7%) care nu ştiu carte. Chiar între copiii de şcoală (7—12 ani) 13.3% sunt analfabeţi (fetele 32%). Biblioteci publice aproape nu există, în afară de Cluj şi altele mici, slab organizate, puţin populate, în diferite oraşe, (Roman, Ploeşti, T.-Severin).

Bucureşti, capitala ţării cu 631.288 loc. în 1930, sunt lipsiţi de o mare bibliotecă, publică, cele existente (a Academiei Române cu peste 500.000 volume), fiind mai mult pentru specialişti. Nu există o pinacotecă naţională, cu representanţii principali ai picturii şi sculpturii româneşti. Nu există un muzeu etnografic corespunzător însemnătăţii şi bogăţiei extraordinare a artei populare. E început unul de dinainte de războiu, dar a rămas neterminat. Mai bine stau în această privinţă unele oraşe din provincie. Pinacoteca din Iaşi este bine organizată şi bogată. Muzeul Aman din Craiova, Muzeele regionale din Arad, Oradea-Mare sunt numai începuturi. Singurul Muzeu asemenea celor din Occident, în Bucureşti, este cel de Şt. Naturale; cele de preistorie şi arheologie sunt răsfirate în case particulare.

In privinţa vieţii economice, din cauza prea marelui centralism din Capitală, cele mai multe din restul oraşelor lâncezesc. Singura mişcare mai vie, deşi oscilantă, e datorită administraţiilor diferite, mai puţin comerţului.

Oraşe cu viaţă economică înfloritoare, cu viaţă plină, sunt puţine. Bucureştii stau în frunte cu numeroase industrii, cu îngrămădirea băncilor, a centralelor diferitelor întreprinderi din ţară, a ministerelor. Datorită industriei petrolifere Ploeştii cunosc o creştere repede, caşi Braşovul, datorită industriei şi turismului. Chiar porturile, în afară de Constanţa, în anii din urmă stagnează.

Multe oraşe sunt centre culturale însemnate. In fruntea lor stau Iaşii, nu numai ca trecut, dar prin Universitatea mihăileană şi actual. Clujul de asemenea are o viaţă tot mai intensă culturală şi ştiinţifică, legată tot de Universitate cu o desvoltare deosebită, mulţumită râvnei şi destoiniciei profesorilor, care ş'au pus

drept ţintă se spulbere intenţionatele păreri răspândite în străinătate, că nivelul cultural al Universităţii a scăzut, de când Ardealul s'a lipit la România. In toate direcţiunile, Universitatea din Cluj radiază încredere în puterea noastră de cercetări, întărind cultura naţională. La fel şi Cernăuţii, au devenit un centru cultural naţional, datorite tot universităţii. In Timişoara, Şcoala politehnică a creat un însemnat sâmbure de cultură la graniţa de vest.

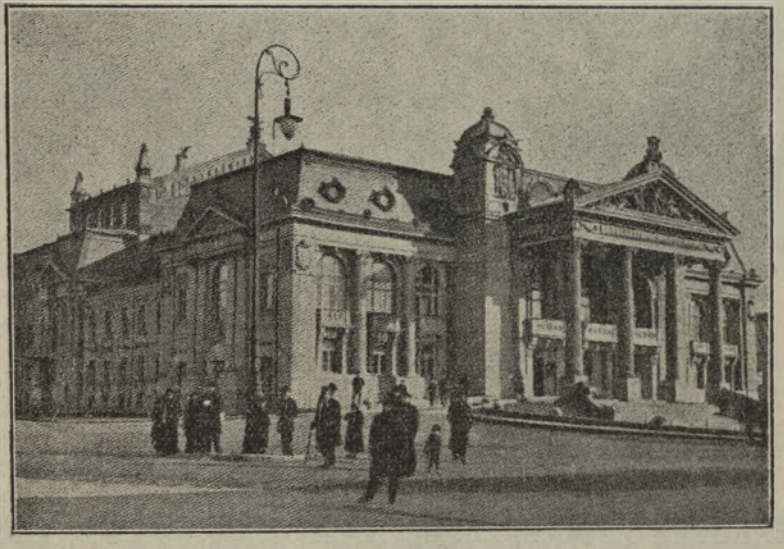

Fig. 63. *Teatrul naţional din Iaşi*
(asemenea în totul celor din Praga, Viena, Odesa).

In multe oraşe funcţionează Atenee culturale, prin care se încearcă a se ridica nivelul culturii generale; apar (Craiova, Braşov, Focşani) reviste cu preţioase contribuţiuni la cunoaşterea regională a ţării.

In unele oraşe s'au înfiinţat muzee (Chişinău, Deva, Rădăuţi, Fălticeni, Tecuci, Craiova, Sighet), datorite câte unui însufleţit doritor de a strânge comorile culturale.

Toate aceste manifestaţii culturale sunt susţinute şi activate mai mult de iniţiativa particulară. Nici statul, nici administraţia judeţeană ori comunală nu le dau mare ajutor, în mod efectiv şi constant ca preocupare a unui plan chibzuit, socotit necesar pentru ridicarea generală a ţării.

XVII.

CETĂȚI. MĂNĂSTIRI. BISERICI

Iar deasupra Condrenilor, pe vârful unui deal înalt și plin de tihărăi, se află vestita Cetatea Neamțului, îngrădită cu pustiu, acoperită cu fulger, locuită vara de vitele fugărite de strechie și străjuită de ceucele și vindereii, care au găsit-o bună de făcut cuiburi într'însa.

I. Creangă

Atracția turistică a țărilor din Apus, o face nu numai natura cu frumusețile ei, nu întotdeauna mai ademenitoare decât ale noastre, ci și rămășițele trecutului istoric, mai bogat în intense manifestațiuni.

Au devenit prilej de atracție și prin descrierea lor amănunțită, de către specialiști ca și scriitori entusiaști și însuflețiți de farmecul lor și evocarea eroicelor timpuri.

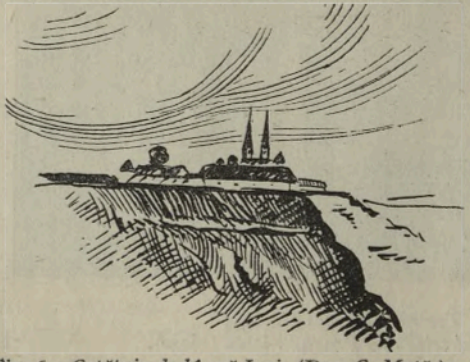

Fig. 64. *Cetățuia de lângă Iași.* (Des. *C. Motăș*).

Păstrând proporțiile, și în România nu lipsesc variate urme din trecut, care merită să fie relevate nu numai pentru importanța lor istorică ci și prin caracterul lor artistic ori prin cadrul natural în care se află. Abea în anii din urmă au fost desgropate din giulgiul țărnei ce le acoperea sau scoase din negura uitării. Meritul în mare parte este al „Comisiunii monumentelor istorice", care a sprijinit și înțețit nu numai repararea unora dintre monumente și scăparea lor dela năruire, dar a dat și descrierea lor în bogata colecție a „Buletinului" frumos ilustrat, ce-l publică.

S'ar putea schița principalele evenimente istorice ale Neamului românesc numai după monumentele rămase, rezlețite în tot cuprinsul țării, multe și variate.

Urmele poporului dac au fost desgropate de curând. Datorită activității învățaților de la Cluj, se cunosc cuiburile de rezistență ale lui Decebal, pe vârfuri de munți din țara Hațegului, mai la sud de Orăștia. Sunt cetăți cu ziduri groase făcute din piatră puțin cioplită și necimentată, aducând aminte de acele ale Inkașilor din Anzi.

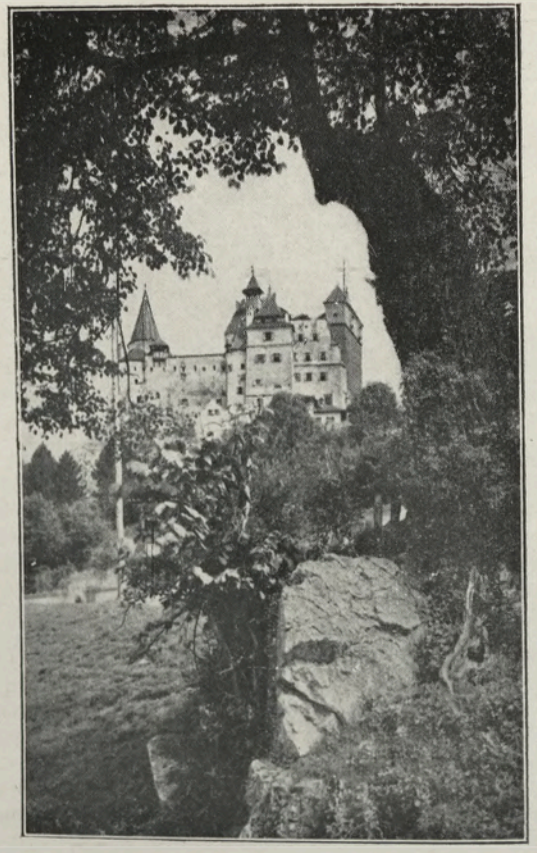

Castelul dela Bran.

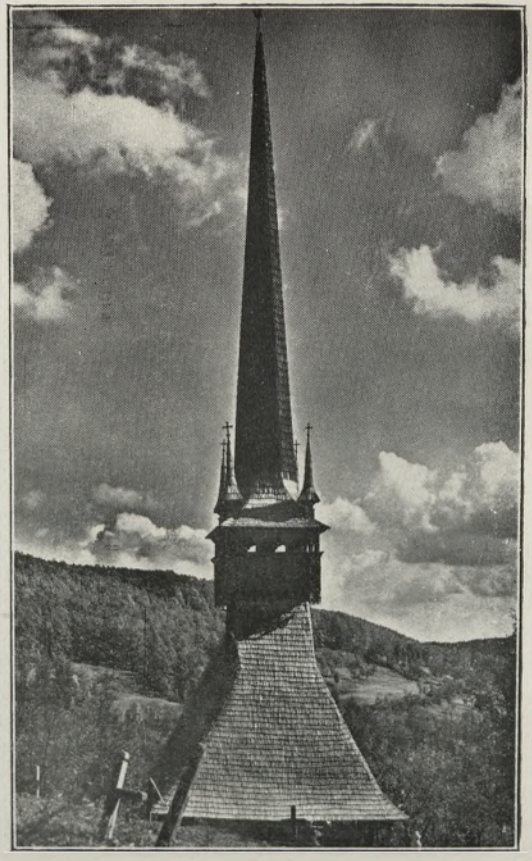

Biserica din Fildul-de-sus, Transilvania.

Dealungul ţărmului Mării Negre, s'au desgropat ruinele oraşelor ce se înşirau dela Balcic (Dionisiopolis) până la Histria, la capătul lacului Sinoe, lângă satul actual Saranasuf. Datorită energiei regretatului profesor *V. Pârvan*, iar în urmă necruţătoarelor osteneli ale D-nei şi D-lui Prof. *Sc. Lambrino*, dela Universitatea dn Bucureşti, ruinele cetăţii Histria sunt în bună parte desgolite. Din zidurile ei prinzi gradul civilizaţiei greceşti ce se întindea dealungul locurilor vizitate de *Herodot*, dar şi năprasnicile distrugeri ale năvălitorilor barbari. Pe blocuri de marmoră aduse din Grecia s'au săpat inscripţii ; coloane svelte cu capiteluri frumos cioplite împodobeau templele care se profilau în spaţiul larg al cerului al-

Fig. 65. *Cetatea Şoimuşului pe valea Mureşului.*
(După o fotografie de *Val. Puşcariu*).

bastru, deseori senin, din Dobrogea ; statui proporţionate arată măreţia oraşului grecesc întemeiat acum 2500 ani în urmă. Romanii au folosit la temelia zidurilor cetăţii, ridicată împotriva năvălitorilor, tot ce era piatră în oraşul grecesc. Bucăţi de coloane rotunde, rupte, lespezi de mormânt, sunt amestecate cu pietrele scoase din carierele dela Babadag, grezii ruginii, friabile. Cetatea este năruită de Goţii năvălitori, care nu aveau vreme de rezidit, ci cel mult de clădit adăposturi de chirpici, lângă ruinele zidurilor romane.

Măreţe şi numeroase urme de cetăţi, castre, oraşe întemeiate, sunt păstrate de pe vremea Romanilor. Cea mai grandioasă e Sarmisegetuza a cărei temelie a fost pe o mare suprafaţă desgropată la Grădiştea lângă Haţeg. E deajuns ca să vezi întinsul circ, cu bănci de piatră, asemenea celor din Verona ori Siracuza, ca să-ţi dai samă de măreţia aşezării romane din plaiurile carpatice. Statuele păstrate în Muzeul din Deva, dau ideie de podoabele artistice. Bogatele şi variatele rămăşiţi ale oraşului Apulum, păstrate în Muzeul dela Alba-Iulia, îţi dovedesc temeinicia oraşului din preajma minelor de aur din Munţii Apuseni. Până şi temeliile castrului dela Dobretae, cu puţinele cărămizi rămase din piciorul marelui pod al lui *Apollodor*, dela Tr.-Severin, îţi vorbesc îndeajuns asupra fazei de închegare a poporului român.

Dacă s'ar fi reconstituit monumentul dela Adamclisi din Dobrogea, în locul mormanului de pietre de azi, s'ar înălţa unul din cele mai falnice monumente din Europa, de pe vremea puterii romane peste ţinuturile româneşti.

Năvala prădalnicelor popoare, a distrus ca şi pe aiurea vechile aşezări. A urmat faza de închegare a ţării. Evul mediu se caracterizează pretutindeni prin cetăţi de apărare, clădite îndrăsneţ pe piscuri muntoase, la intrarea strâmtă a văilor ce formau drum de năvălire sau la vadurile principale ale drumului bătut.

Asemenea cetăţi nu lipsesc nici la noi, împunătoare, cu turnuri de apărare şi ferestruici pentru sineţe sub creasta lată, zimţuită, a zidurilor. Origina unora este cunoscută; evenimentele istorice legate de altele sunt învăluite în taina legendelor. Din unele n'a rămas decât turnurile mai resistente; din altele bucăţi de ziduri ce le leagă; mai rar sunt în întregime păstrate.

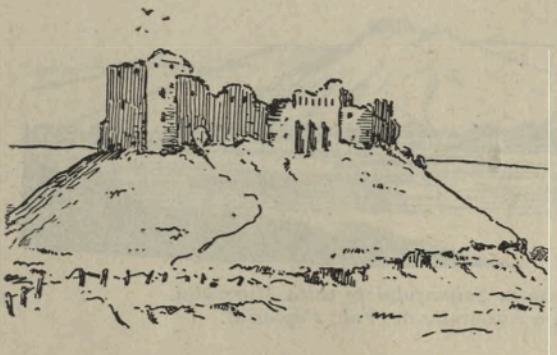

Fig. 66. *Cetatea Feldioarei de pe Olt.*

Când intri în cazane, cu urmele drumului roman şi cu faimoasa Tablă Trajană cu inscripţia săpată mai acum 2000 de ani, turnurile prismatice de lângă Sviniţa, măresc pitorescul natural al neîntrecutei regiuni.

La fel e cu impunătoarele ruini ale cetăţii Şoimuşului, de lângă Lipova, pe un pisc priporos de pe valea Mureşului, de nu te poţi urca la ea, de cât cu greu, pe panta înclinată din dosul muntelui.

Mai bine păstrată, căci abea în 1894 a sărit în aer prin explozia prafului depozitat în ea, este cetatea Devei, pe un con vulcanic, cu zidurile încă întregi. Silueta ei, în amurg, văzută din curtea Şcoalei normale dela Deva, dă exemplul cel mai bun dela noi, despre o cetate de apărare, cum puţine în Europa sunt aşa de bine păstrate.

Cetatea Finişului, azi numai ruine, a adăpostit pe *Mihai Viteazul*, iar Cetatea Sebeşului îşi înalţă din turnurile rămase pe coama Vlădeasăi din M-ţii Apuseni.

La intrarea Oltului în munţi, se mai vede încă Turnul-roş, bastionul de apărare, care împreună cu cetatea zisă „Landkrone", ce abea se zăreşte din învălişul pădurii, pe un munte lângă Talmaci, fac parte din apărarea Sibiului. De altfel în lungul Oltului sunt

şi alte cetăţi, a căror ruini sunt legate şi cu istoria poporului român. Cetatea dela Cohalm, turnuri prismatice înălţate pe un astupuş de basalt, se vede o clipă chiar din drumul de fer ce duce spre Mediaş. Ceiace măreşte pitorescul Braşovului sunt şi turnurile rămase din vechea cetate de apărare.

Aici e un colţ mai bogat în ruini. Cetatea Râznoavei, cu cămările de provizii, cu puţul adânc săpat, îşi înalţă zidurile întregi pe umăr de munte, la marginea şesului din Ţara Bârsei, iar când urci cu trenul dela Braşov spre Racoş, simţi emoţia faptelor vitejeşti ale domnitorilor români, trecând pe sub zidurile încă bine păstrate ale cetăţii dela Feldioara, cu amintirea biruinţii lui *Petru-Rareş* asupra Saşilor. Şi tot în această regiune, pe o stâncă înaltă de 60 m., se profilează frumosul castel dela Bran, cu turnuri şi turnuleţe, scăpate de ruină prin repararea lui în diferite rânduri, azi reşedinţa de vară a M. S. Reginei *Maria*.

Fig. 67. *Biserica neagră din Braşov cu un turn din vechea cetate.*
(Din *I. Simionescu. Oraşe din România*)

Nu e nevoie de făcut drumuri depărtate în străinătate pentru a căpăta o ideie despre un castel-cetate, medieval. Castelul Huniazilor din Hunedioara, cu ziduri crenelate şi cu puntea dela intrarea principală a cetăţii, peste şanţul cu apă ce-l împrejmuia, a rămas iarăşi impunător.

Dar nici pe clima răsăriteană a Carpaţilor nu lipsesc urme de cetăţi. Din cetatea lui *Vlad Ţepeş* de pe Argeş nu se păstrează decât bastioanele; Cetatea Neamţului, cea învăluită în nori, ameninţată cu prăbuşirea prin surparea dealului la temelie, a dat atâtea subiecte de legende, poezii şi opere dramatice.

Cetatea din Suceava, reşedinţa primilor domnitori moldoveni pânăla strămutarea ei la Iaşi, pe vremea lui *Al. Lăpuşneanu*, a fost amănunţit cercetată; ruinele ei desgropate, arată planul cetăţii întărite, din care abea ca un slab abur a mai rămas din podoaba picturală a capelei, în care multe rugi ferbinţi s'au îndreptat spre Domnul.

Mult mai bine păstrate, unele aproape întregi de se folosesc

în parte şi azi, se înalţă cetăţile moldoveneşti din lungul Nistrului. Cea mai impunătoare este desigur Cetatea Hotinului, pază la vadul Nistrului din spre cetatea polonă dela Cameniţa. Zidurile dinspre apă, sprijinite pe stâncele din temelia scoarţei pământului, se ridică ca un perete neted cu coama crestată, lată, de puteau patrula paznicii şi căta spre orizontul larg dincotro puteau invada leşii, cazacii şi chiar Tătarii. In interior au rămas podoabele de piatră ale intrării în capelă, ornament gotic săpat în piatră după cum şi aici ca şi la Suceava se mai pot prinde urme şterse de picturi. In cuprinsul valurilor de pământ ce înconjoară cetatea, s'a păstrat turnul svelt al unui minaret cât şi parte din geamie, urmele stăpânirii turceşti, cu raiaua prin care se scurgea mare parte din bogăţiile ţării şi rodul muncii poporului.

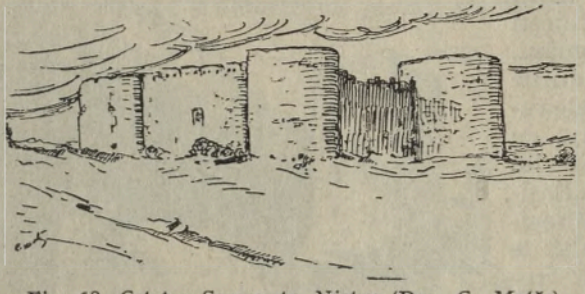

Fig. 68. *Cetatea Soroca pe Nistru* (Des. *C. Motăş*).

Cetatea dela Soroca, micuţă, dar întreagă, cu cele 4 bastioane cilindrice la colţuri, se oglindeşte în apa Nistrului. Cetatea dela Tighina, este aşezată pe drumul mare şi azi cu importanţă strategică şi economică, pe aici fiind legătura actuală de cale ferată cu Rusia sovietică.

Impunătoare sunt şi zidurile întregi dela Cetatea-Albă, masivă, întărită de genovezi ca baza flotei lor comerciale din Marea Neagră.

In Dobrogea în afară de cetăţile şi oraşele din lungul Mării, să întâlnesc şi în interior, cum e Castrul dela Ulmetum, cu blocuri abea cioplite în temelia zidurilor, urma romanilor, sau ruinele cetăţii dela Eraclea, pe vârful de deal pietros, profilat pe largul orizont al lacurilor Razelmului. De origină zice-se genoveză, cu profilul ca ruinele unei biserici, în jurul ei s'au creat legende şi credinţi; unele au dat subiecte scriitorului rus *Korolenco*.

Nu numai cetăţile serveau drept loc de apărare, ci şi bisericele.

In jurul altarului oamenii pribegi găseau adăpost iar zidurile, cu porţile ferecate, cu turnuri la colţuri, le dădeau siguranţa contra valurilor trecătoare ale puhoaielor năvălitoare. Sunt vestite bisericele-cetăţi săseşti din jurul Braşovului şi dintre Tarnave. In Câmpia Bârsei se înalţă turnul bisericei din Hârman. înconjurat de ziduri groase, căptuşite pe din lăuntru cu boxele ce serveau şi mai servesc în parte, ca loc de depozitare şi siguranţă a bucatelor

recoltate. La Saschiz, lângă Sighişoara, burgul medieval cu zidurile şi turnurile încă bine păstrate, pe lângă întăritura bisericei din vale, pe vârful dealului se înalţă zidurile unei mici cetăţi de apărare, azi folosită ca pază împotriva încendiului, anunţat însă prin dangătul aceleaşi plăci de aramă, cu care se vestea şi ameninţarea duşmanilor de odinioară.

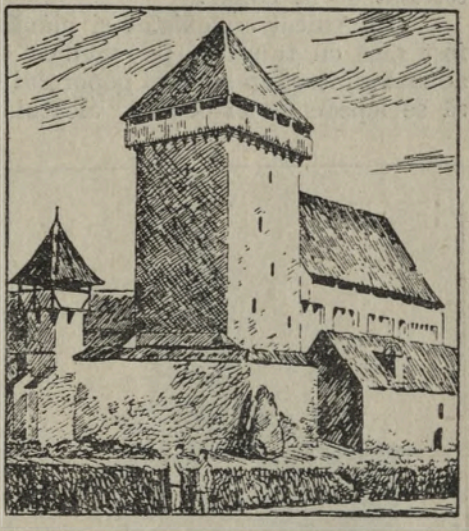

Fig. 69. *Biserica-cetate de la Proştea.*

Ca bisericicetăţi însă trebuesc socotite şi frumoasele mănăstiri moldoveneşti, împrejmuite de ziduri groase, cu ferestruici pentru sineţe, cu metereze la colţuri, cum e la M-rea Dragomirna şi mai ales la M-rea Sucevita de lângă Rădauţi.

Marii ctitori au ales loc bun mânăstirilor, devenite azi centre însemnate turistice. Sunt aşezate, cele mai principale, în fundul văilor, la zona de contact dintre munte şi deal. Linia mănăstirilor începând dela Sucevita, prin Slatina, Râşca, ori Caşin, arată în acelaş timp şi linia de despărţire spre răsărit a zonei munţilor înalţi din Carpaţii moldoveneşti. Multe dintre ele, (Moldavita, Sucevita, Voroneţ) sunt adevărate muzee de picturi religioase ; fresce interesante, cu culorile de acum 300 de ani bine păstrate, acopăr lăuntrul dar mai ales exteriorul bisericelor. Mănăstiri întărite sunt şi în ţinutul dealurilor, cum e M. Dragomirna de lângă Iţcani, Hlincea, Cetăţuia, Galata din preajma Iaşilor ori Dobrovăţ din Vaslui. Şira mânăstirilor se întinde şi în Muntenia, terminându-se cu

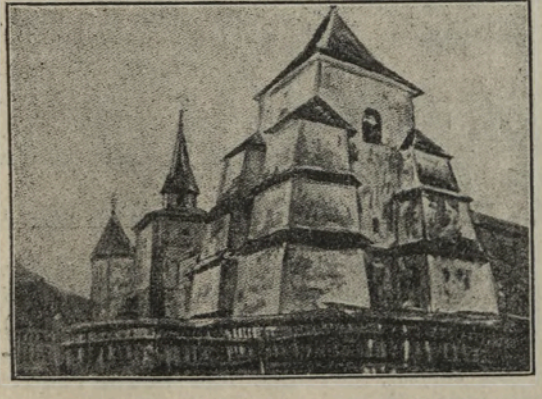

Fig. 70. *Turnul de apărare de la Sucevita.* (Din *S. Reli*).

acele din Oltenia, aşezate la contactul dintre marginea munţilor şi depresiuni. Dintre ele cea mai mândră, bogată în forme arhitecturale dar şi în picturi, este ctitoria lui *Constantin Brâncoveanu* de la Horez.

In Ardeal au existat şi mânăstiri ortodoxe; mai toate au fost rase cu tunurile, pe vremea când catolicismul a făcut o adâncă ruptură în sufletul poporului românesc, ademenind pe unii să se lepede de ortodoxie, alcătuind confesiunea unită, greco-catolică. Din vechea mânăstire a Prislopului, întemeiată în Haţeg de către Domniţa *Zamfira* fiica unui domnitor muntean, n'a rămas decât biserica, iar din Mânăstirea din Sâmbăta-de-sus, întemeiată de *C. Brâncoveanu* numai ruina bisericei, în zidurile căreia prind rădăcini şi arborii. Mânăstiri vii nu se găsesc decât la Hodoc lângă Arad, la Bixad, la graniţa dintre Ţara Oaşului şi Maramureş, precum şi acea de curând întemeiată dela Isbuc în Munţii Apuseni. In schimb în Basarabia numărul mânăstirilor este mare, de ele legându-se fie ctitoria unui domnitor, fie a unui boer moldovean. Unele erau închinate Mânăstirilor din Moldova. Cele mai multe sunt în jurul sau în cuprinsul dealurilor înalte din Codru, dela Vârzăreşti lângă Prut, până la Jabca pe malul Nistrului, dela Hârbovăţ în nord până'n Mânăstirea Noului-Neamţ de lângă Tighina.

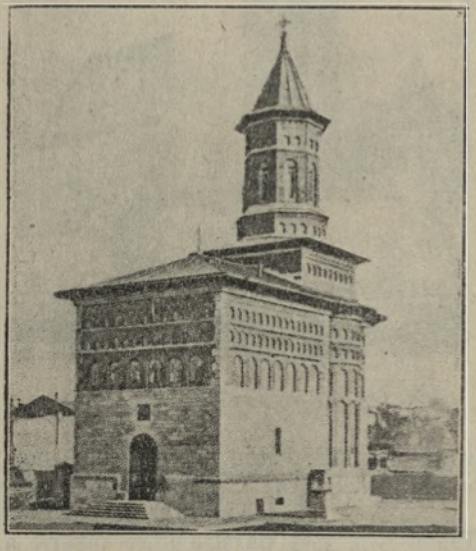

Fig. 71. *Trei-Erarhi de la Iaşi.*

Nici Dobrogea nu e lipsită de mânăstiri (M-rea Cocoşului în Tulcea) româneşti dar şi lipoveneşti.

De mânăstiri nu se leagă numai grija de apărare, pietatea şi credinţa domnitorilor ci şi cele mai vechi scântei ale culturii şi istoriografiei naţionale. Intâiul cronicar român (veacul al 16-lea) *Macarie* a fost egumen la M-rea Neamţului, cea mai măreaţă clădire dintre Mânăstirile lui *Ştefan*, devenită mai târziu centru însemnat, prin tipăriturile ieşite din ea.

Nu lipseşte în cuprinsul ţării nici urmele monumentalelor clădiri bisericeşti, asemenea cu a vestitelor mânăstiri din apus. In satul Cârţa din Făgăraş, printre arbori stufoşi, se înalţă frontonul mânăstirii cistercine din sec. al 14-lea, cu altarul gotic

încă păstrat, servind drept biserică; zidurile chiliilor din jur au frumoase arcade şi stâlpi, unul mai variat ca altul. Prin curtea cu pajişte verde, curge limpede apa Bâlei, venită din lacul cu acelaş nume de sub vârful Neagoiului.

Nu este sat fără biserică, de regulă aşezată sau în mijlocul lui sau pe un umăr de deal, ca să domine cuibul credincioşilor. Sunt biserici vechi, unele (Densuş din Haţeg) clădite cu pietrele cu inscripţiuni din ruinele Sarmisegetuzei sau acea modestă, cu acoperiş de şindrilă, dela Rădăuţi, în interiorul căreia, ca o prispă, stau înşirate lespezile de morminte puse de *Ştefan cel Mare*, strănepoţilor lui. De fiecare din ele se leagă fie numele unui domnitor, (Curtea de Argeş) fie adânca credinţă a cuvioşilor, care adună mână dela mână ca să clădească locaş de rugă.

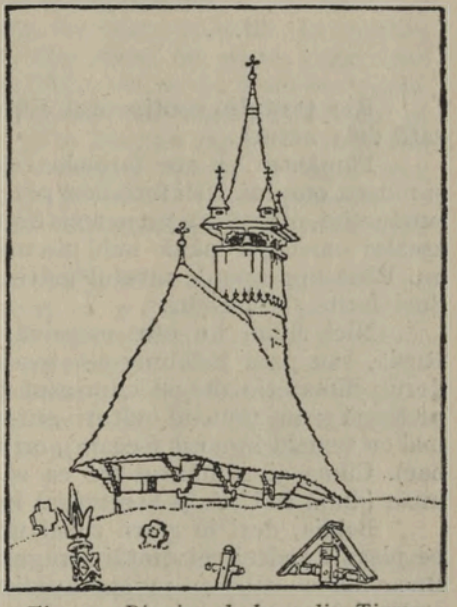

Fig. 72. *Biserica de lemn din Tiurea* (d. *Tzigara-Samurcaş*).

Sunt biserici mândre, de zid, ca acele înălţate în anii din urmă în Cluj, Tg. Mureş, Bălţi, după cum sunt modestele bisericuţe cu totul de lemn, din talpă până la vârful săgeţii, presărate mai ales în Maramureş, ţinutul Someşului ori a Crişurilor. In stil gotic, svelte, cu turnuleţe la clopotniţă, cu acoperişul înalt, dau nu numai un pitoresc atractiv satelor, dar arată şi ingeniositatea arhitecturală a meşterului român, care le-a lucrat pe deantregul.

Se află şi locaşuri de rugă săpate 'n stânci (Nămăeşti-Câmpulung, Butuceni pe valea Răutului, ori Jabca pe a Nistrului).

XVII.

DARURILE NATURII

Soarele înrodeşte brazda; mâna Domnului te-a bucurat cu bunuri felurite, cu pomete şi cu flori, cu avuţie şi cu frumuseţe...
A. Russo.

Rar ţară din continentul Europei, care să fie mai favorizată dela natură.

Pământul ei are formele cele mai proprice pentru traiul şi munca omului. Nici întinderi prea mari de stânci ori gheţari neproductivi, nici numai un neteziş dintr'un capăt la altul al ei. Există aşezări omeneşti până sub piscurile semeţe, măcar o parte din an. Până aproape de nivelul mării, în Deltă, se află sate pe grinduri ferite de înecuri.

Nici clima nu este escesivă, prea îndelung geroasă ca în Rusia, sau prea îndelung secetoasă şi arsiţă, ca 'n Grecia. Coridorul climateric de pe cuprinsul ţării face să se poată cultiva pe lângă grâu, temeiul culturii europene, şi alte cereale, cultivate mai cu temeiu în nord (secara), ori în ţinuturile calde (orez, bumbac). Clima şi pământul fac ca să fim socotiţi a treia ţară din lume (după S. U. A. şi Argentina) în privinţa culturii porumbului.

Belgia, deşi în afara zonei unde creste viţa de vie, trimite pe piaţa Londrei cei dintâi struguri, copţi în sere. La noi numai Bucovina şi câte-va judeţe nordice (Maramureş, Dorohoi, Baia or Hotin) se găsesc mai la nord de limita viţei, care rodeşte din câmpiile Dunării până'n Cotnar, dela Satu-Mare până la Cetatea Albă şi Balcic.

Cu oare care sforţare, fără sere prea costisitoare ci numai concentrând razele soarelui în case de geamuri, n'am mai aduce cu aeroplanul trufandale la Crăciun din Constantinopol. Exemplul dela Codlea lângă Braşov e doveditor. In sere sistematice se cultivă flori fel de fel, dela violetele de primăvară până la Crisantemele mari din toamnă. Magazinele de flori din Bucureşti nu sunt întrecute de cele din Viena ori Paris. Boarea mediterană face să rodească migdalii la T.-Severin, Castanii la Baia-Mare şi smochinii la Caliacra. Până şi granate rodesc sălbatece în Dobrogea.

Cu muncă şi ştiinţă, prin selecţiune şi aclimatizări, toate aceste plante exotice ar putea da roade înzecite şi alese.

Pământul e rodnic; rar petece cu sărături ori năsip care să nu poată fi folosite la ceva. Stratul în care se vâră brazdarul plugului, pe întinse suprafeţe e negru ca tăciunile şi gras ca untul.

Aiurea se îngraşă, se cară în spinare îngrăşăminte pe prispe săpate 'n stâncă spre a sămăna te miri ce şi mai nimic. Pâinea în adevăr se scoate şi din peatră seacă, dar cu grea casnă.

La noi săteanul din moşi-strămoşi ară ogorul nu mai adânc de un lat de palmă, cu plugul de lemn până mai eri, iar băligarul, aiurea strâns ca aurul, umple gropile din jurul satului. Prea puţin a început să se ştie ce e îngrăşământul ogoarelor. Făina de oase fabricată la Mărăseşti, mai mult se exportează.

Pometurile sunt din belşug, de toate soiurile. In grădina botanică dela Cluj se cultivă 120 soiuri de mere. Când treci Primăvara pe la Cisnădia lângă Sibiu, ori pe la Baia-de-Aramă, florile de cireş aduc aminte de Japonia; iar când faci drumul pe Valea Someşului dela Dej în jos, pe la Năsăud sau pe la Rădăşeni ori Tighina, tablourile reproduc belşugul raiului. Crengile stau îndoite de mere ca nişte rodii, de pere ca şi ceara galbenă, de prune ca din opal tăiate. E tabloul belşugului dar şi al frumuseţii.

Ce n'avem?

Pădurile odinioară ocupau 70% din suprafaţa ţării, cu brădet ca 'n Finlanda, cu mesteceni ca 'n Suedia, cu fagi care nu se găsesc mai la răsărit de Nistru, cu stejari mândri şi rămuroşi.

Vegetaţia aduce bogăţia animalelor. Mai înainte vreme când agricultura era stânjenită prin neprielniciile istorice, călătorii străini care străbăteau Moldova de nord, dau descrieri ca din Argentina de azi. Cârduri de vite păşteau fără păzitori.

Aşa e la faţa pământului.

Subsolul este o camară tot atât de variată şi bogată.

Nu ne lipseşte aproape nimic.

Forţa motrice? E neîntrecut de bogată şi variată: Vântul, huila albă, cărbuni de pământ, gaz metan, petrol.

Materii prime? Fier nu lipseşte; aramă, plumb, mangan, până şi zinc şi chrom se află, în cantităţi mai mici. De aur şi argint nu mai pomenesc. De cel dintâi se leagă înbună parte ocuparea Daciei de Romani. S'au scos în anul trecut atâta aur, ca nici dintr'o ţară din Europa. Pietre sunt de tot soiul, dela marmora albă, ca de Canara, dela Ruşchiţa, pânăla lutul bun pentru olărit ori caolinul pentru faianţe. Bauxitul aşteaptă să fie exploatat pentru scoaterea aluminiului atât de întrebuinţat azi, iar diatomitele dela margenea Ţării Bârsei zac nefolosite, mai întinse şi mai groase decât vestitele zăcăminte din Italia.

Străinii care ne au cercetat nu găsesc cuvinte de laudă asupra varietăţei belşugului nostru, de altfel dovedit prin însăşi rezistenţa poporului atâtea veacuri, din truda căruia s'au săturat neamuri întregi, dar a rămas îndeajuns ca să nu moară de foame şi el. Cu o mică sforţare, intensificându-se munca, din ţinutul Moldovei, restrâns până la Trotuş, s'a scos hrana trebuitoare pentru populaţia crescută prin pribegi numeroşi, pentru armata noastră dar şi cea rusească.

De curând profesorul englez, *Seton Watson* — autor al Istoriei Românilor, a scris :

„României îi trebue numai două generaţii de buni şi cinstiţi gospodari, spre a ajunge Raiul Europei" :

Se potriveşte de minune povestea următoare, auzită dela unul care la rândul lui a ascultat-o în Bulgaria, ca un soiu de ironică recunoaştere a darurilor noastre naturale.

„Se zice că Dumnezeu, după ce a făcut pământul, a pornit dinspre miază-zi, cu sacul plin cu tot soiul de seminţe, spre a le împrăştia. In mers însă, seminţele bune, alese, pline, grele, s'au lăsat la fundul sacului ; la faţă erau amestecate cu multă pleavă şi hoaspe. Cât trece prin Grecia, bagă mâna 'n sac şi scoate ce poate prinde dela faţă. Deaceia în Grecia e mare sărăcie : stânci goale, arse ; doar grădinele cu maslini cât mai dau rod.

Prin Bulgaria ajunge cam pela mijlocul sacului. După ce trece Dunărea, se întâmplă de se rupe sacul la fund, şi curge pe pământul românesc tot ce era de samă. Când ajunge Dumnezeu la graniţa dinspre Unguri, dă se samene.

Samănă dacă ai ce. Au curs toate seminţele. Se necăjeşte Dumnezeu rău, dar n'are ce face. Să adune ce s'a împrăştiat, e greu. S'a încruntat şi a zis aşa :

„Al vostru să fie ce a căzut din sac, dar să nu aibă cine să vă gospodărească".

Dacă nu e adevărată povestea în totul, ca toate poveştile cuprinde însă un sâmbure de realitate. In adevăr multe din darurile naturii, din belşug date, se irosesc printr'o discontinuitate dăunătoare în planul de gospodărie generală al ţării. Abea în anii din urmă când irosala bogăţiilor face să vie mai în relief grija zilei de mâne, s'a început la o muncă mai sistematică, deşi după schimbările „ideilor" prin schimbarea guvernelor, discontinuitatea rămâne o veşnică ameninţare.

XIX.

MUNCA PĂMÂNTULUI

„Impreună cu sceptrul Regelui şi cu cârja preotului, cu spada ostaşului şi cu condeiul poetului, sapa e vrednică să fie slăvită în genunchi".
(Un poet italian).

Agricultura. — Temeiul economiei noastre generale au fost şi rămâne tot ogoarele.

Aceasta se deduce şi din împărţeala pământului de cultură şi din categorisirea locuitorilor ca ocupaţie.

In 1936 terenurile arabile ocupau 47% din suprafaţa ţării (45% media ultimilor 5 ani), iar dacă la ele se mai adaogă păşunile şi

livezile (cam 15 %), 62% din suprafaţa ţării de peste 29 milioane şi jumătate hectare cade în sama agriculturii şi a creşterii vitelor. In unele provincii (Basarabia) procentul se ridică la peste 82% din care arăturile singure au 71%.

Din întreaga populaţie, 78% se ocupă cu agricultura, din care marea majoritate e din mediul rural, dar 20% şi din mediul urban. Prin urmare sătenii care formează 80% din populaţia ţării, dau muncitorii agricoli în genere. Dacă se ţine în samă că 83% din suprafaţa arabilă e sămănată numai cu cereale, temeiul hranei interne ca şi al exportului în vremuri normale şi că din proprietatea agricolă 59% este fărămiţată între 0-20 ha, la 97,5% exploatări agricole, îşi dă samă ori şi cine câtă importanţă prezintă „cultura mulţimii", adecă conducerea luminată, chibzuită, după datele ştiinţii, a celor care prin munca lor deţin productivitatea „aurului" din balanţa economică a ţării. Nevoia de a înteţi cultura în mulţime, nu este numai o cerinţă a vremii ca umanitarism, ştergerea contrastului adânc ce există între lumea arhaică în care trăeşte şi tehnica vieţii moderne, ci un imperativ categoric al libertăţii noastre ca ţară şi a progresului ei general legat de cel economic.

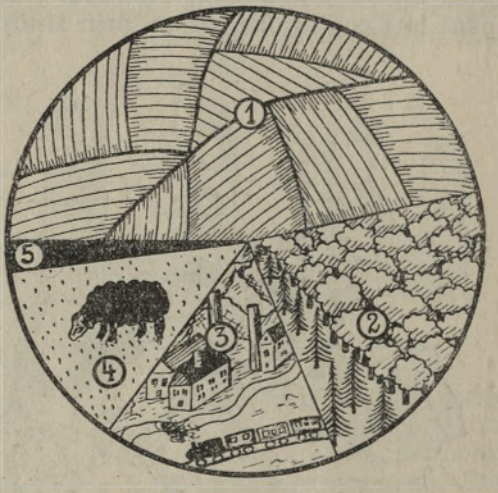

Fig. 73. *Impărţirea pământului României.* 1 = Teren arabil; 2 = păduri; 3 = locuri neproductive; 4 = păşuni; 5 = livezi, vii. (Des. D-ra *A. Stănescu*).

Aceasta ne învederează şi tabloul tristei situaţiuni în care se găseşte agricultura la noi, faţă de ceiace ar trebui să fie în raport cu munca brută efectuată şi mai ales cu favorabilele condiţiuni naturale, care nu cer decât ştiinţă şi chibzuială spre a le folosi şi a creşte cu mult rentabilitatea produselor. Dacă în condiţiunile nesatisfăcătoare de azi valoarea producţiei agricole (cu vii şi livezi) e de aproape 49 miliarde lei (1935), îşi închipuie oricine că prin muncă chibzuită, condusă după datele ştiinţifice, se poate mări cel puţin cu ½. Procentul celor care fac măcar groape de compost la gospodăria lor este redus; băligarul este irosit, asvârlit în râpile dela periferia satului, rar răspândit pe ţarini dar necomplect transformat. Ingrăşămintele chimice nu se cunosc; cele naturale, abia încep să fie folosite. Sistemul ogoarelor, adecă a pământului

lăsat pârloagă spre a fi îngrăşat de vitele ori oile care pasc pe ele, se ridică la aproape 584.000 ha. In ţinutul Trascăului ciobanii nu iau plată, cu condiţiunea ca oile să fie păscute pe pământul lor.

Aratul se face în genere superficial, căci plugul abea este tras de doi bouleni slabi. Tractoarele sunt folosite mai mult de către proprietarii mari, deşi lipsa mecanicilor cunoscători şi mai ales scumpetea combustibilului, face să fie introduse cu greu. La toată suprafaţa arabilă a ţării sunt abea 861 tractoare (1934), faţă de peste 25.000 automobile. Numărul tractoarelor a fost mărit cam până la 1.000 în ultimul an, prin Ministerul de Domenii.

Fig. 74. *Intinderea culturii grâului în Europa.* (d. *Semionov*).

Selecţionarea şi saramurarea seminţelor nu e regulă, cu toată străduinţa Institutului superior de cercetări agronomice şi a Camerelor de agricultură, care funcţionează în fiecare judeţ. Parasiţii feluriţi distrug, după socotelile specialistului Prof. *Tr. Săvulescu* 30—40% din producţia anuală.

Toate aceste nechibzueli duc la rezultatul că producţia pe hectar faţă de alte ţări cu agricultura sistematică şi mai ales faţă de condiţiunile naturale favorabile, este cu mult scăzută din ceia ce ar trebui să fie.

G r â u l, cultivat în 1936 pe o suprafaţă cam de 3.500 mii hectare, aproape 30% din suprafaţa cu cereale, n'a dat decât ceva peste 1000 kg la hectar, variind în ultimii 5 ani dela 510 la 1040 în 1934, variaţii bruşte dela an la an, ceia ce înseamnă că producţia e mai mult supusă fluctuaţiilor vremii, omul prea puţin intervenind în îmbunătăţirea ei. Printre cele 10 ţări europene agricole, din frunte am ajuns la coada cozii, rar culegându-se 11,6 kintale (un kintal=100 kg) la hectar, în ultimii 5 ani menţi-

nându-ne în mijlocie la 8 chintale, pe când Germania scoate 21,7. Până şi Bulgaria ne-a întrecut cu o medie de 11,4 kintale. România întregită, cu mult mai întinsă azi, nu exportă în anii buni mai mult decât se exporta înainte de războiu. La aceasta în mare parte e de vină producţia slabă şi proasta calitate, mai puţin intensificarea agricolă a ţărilor industriale, în care exportăm obişnuit grâu.

Mai rău e cu p o r u m b u l, deşi după Argentina şi Statele-Unite suntem ţara socotită cea mai propice pentru cultura porumbului, cultivat pe o suprafaţă de peste 5 mil. ha, cea mai întinsă dela 1930 până azi, aproape 45% din suprafaţa cerealelor, mai bine de odată şi jumătate suprafaţa grâului.

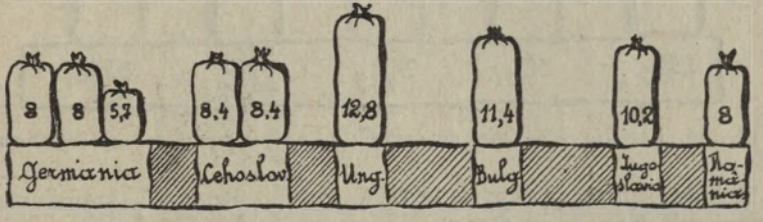

Fig. 75. *Producţia medie de grâu în diferite ţări* (chintale la hectar).

Lasă că se samănă tot soiul de porumburi şi unde merge şi unde nu le merge. „Dintele de cal" cel mai prost, importat într'un an secetos din Argentina, tinde să înlocuiască porumbul cincantin şi românesc, deşi făina lui e dovedită inferioară. Producţia mijlocie s'a scoborît şi la 940 kg. pe ha., rar atingând peste 1300 kg, cu mult inferioară chiar vecinilor, unde cultura porumbului e mai slabă. Totuşi se învinge prin întindere, căpătându-se 450—600.000 vagoane în mijlociu, exportate până la 150.000, porumbul adesea înlocuind la export grâul.

La fel aproape e şi cu celelalte cereale. Orzul nostru e cel mai căutat din Europa, având o calitate excepţională, fiind favorabile condiţiunile de climă. Şi cu toate că ocupăm primul loc la export din Europa, nu-i dăm atenţia cuvenită. Cultura lui e neîngrijită, iar producţia la hectar tot scăzută.

S e c a r a, cereala nordului, se cultivă mai ales în Bucovina; ca produs de export s'ar putea cultiva pe o suprafaţă mai întinsă decât acum (3,6% din suprafaţa cerealelor). Pânea de săcară aiurea obişnuită, la noi puţin se foloseşte în Bucovina şi Ardeal.

O v ă z u l e mai întins (7% din suprafaţa de cereale) iar meiul, odată hrana băştinaşilor pe vremea Dacilor, abea se samănă (nici 1%). Nu a intrat în obişnuinţa agricultorilor noştri hrişca (0,1%), măcar că puterea ei hrănitoare e mare, se poate sămăna târziu, când grâul şi porumbul bunăoară sunt compromise, având o perioadă mică de fructificare.

Contrar de ceiace se constată în toate ţările din Europa, cultura cerealelor la noi a dat îndărăt după războiu. Ţările industriale au întărit într'atâta cultura cerealelor, mai puţin prin întinderea suprafeţei cultivate, cât prin intensificarea producţiunii, încât nevoia lor de import s'a micşorat mult. Italia bunăoară

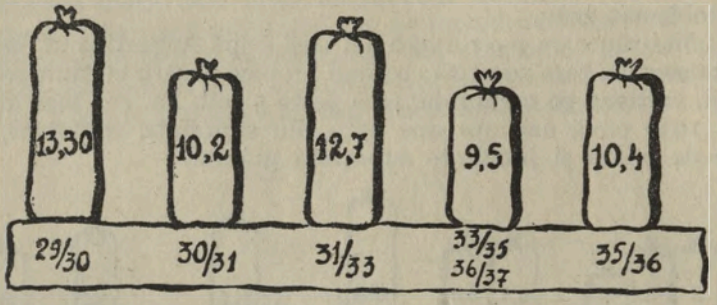

Fig. 76. *Variaţia producţiei de porumb la noi de pe un hectar, în chintale.*

a însănătoşat mari suprafeţe în Campana Romană, transformând locuri mlăştinoase în terenuri de cultură. Olanda a îndiguit lacul Zuiderzee câştigând mii de hectare folosite. Franţa, cu toată criza socială ce-i ameninţă şi agricultura, a ajuns în partea de NW să producă, prin îngrăşarea pământului, grâu bogat în gluten, cum e al nostru dela natură în unele ţinuturi (Botoşani), exportând făina în Belgia. Până şi în Polonia, în multe apropiată nouă, (analfabetismul sătenilor), prin legi chibzuite, fără fărămiţarea complectă a pământului, s'a ridicat producţia la toate cerealele.

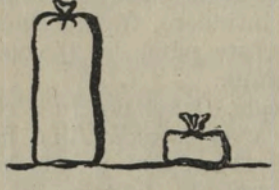

Fig. 77.
Cât porumb se consumă în ţară şi cât se exportă (dreapta).

In această privinţă avem încă multe de săvârşit, dacă ţinem ca bogăţiile noastre naturale să rămâie temeiul economiei. In anii din urmă, prin mărirea preţului la grâu, prin activitatea mai intensă a „Cecopavei", Centrala cooperatistă de producţie şi valorificare a cerealelor, prin răspândirea tractoarelor, s'a început o eră nouă în agricultură.

E nevoie de tinereşti energii bine pregătite şi cu adâncă însufleţire pentru a scoate pe sătean din tradiţionalele obiceiuri, care uneori nu folosesc nici la asigurarea consumului intern. Numai aşa putem recâştiga locul ce-l aveam înainte de războiu, a treia ţară exportatoare de porumb şi a cincea de grâu. Prin mai puţină demagogie şi o mai intensă şi chibzuită politică agrară, prin muncă şi ştiinţă, propovăduite de tineri agronomi entuziaşti, trebue să ne cucerim din nou titlul de „Grânarul Europei".

Dintre celelalte culturi, îmbucurător este întinderea cartofilor, obişnuiţi în Ardeal şi Bucovina, introduşi tot mai mult şi în restul ţării (peste 300.000 hectare în 1936, în Vechiul regat o triplare a suprafeţei de dinainte de războiu). Cartofu nu este folosit numai la industrie (amidon, spirt); ar trebui să intre tot mai mult ca aliment omului, fie singur, fie amestecat pentru pâne.

Şi cultura fasolei a luat o întindere în ultimii ani, fiind căutată la export, de altfel ca şi mazărea, cea dintâi alăturea de mămăligă făcând parte importantă din alimentarea săteanului

Fig. 78. *Unde se cultivă tutun în Europa* (d. *Semionov*).

la post. Puţină atenţie să dă lintii, cu puterea de hrănire a cărnii, dar cerută şi la export. Au fost sămănate abea 16.000 hectare în 1936, jumătate cât în 1925.

Plantele industriale nu sunt cultivate atâta cât ar trebui să fie. Abea 3,5% din suprafaţa arabilă, ceiace în orice caz e un progres, căci indicele s'a ridicat dela 100 în 1921, la 260 în 1926. Primul loc îl iea Floarea-soarelui (200.000 ha.) intensificată din vremea războiului când seminţele ei serveau la fabricarea uleiului. Rapiţa a dat îndărăt; planta e capricioasă, sensibilă la vreme şi atacată adesea de insecte. Inul şi cânepa odată nelipsite din ogoarele sătenilor, după ce a dat îndărăt ajungând cam la 30% din întinderea de odinioară, în anii din urmă a început a lua un avânt îmbucurător prin sprijinul dat de conducători. E şi păcat să fie neglijate, căci pentru trebuinţele fabricilor noastre se aduc multe torturi de in şi cânepă, în afara bumbacului, care le-a înlocuit în industria casnică a săteanului.

Ce însamnă stăruinţa şi buna organizare în intensificarea unei culturi, ne-o arată Soia, prea puţin cultivată mai înainte.

De când exportul seminţelor ei e asigurat s'a sămănat pe o suprafaţă de peste 48.000 ha. mai mare decât a sfeclei de zahăr (36.000 ha. în 1935), măcar că aceasta se cultivă dela 1877, de când sunt fabrici de zahăr. Din cauza muncilor grele, a preţului scăzut, şi a consumării slabe a zahărului la noi (nici 5 kg. de cap de locuitor pe an) cultura sfeclei dă îndărăt, deşi borhotul este un preţios îngrăşământ pentru vite.

Intinderea tot mai mare (18.000 ha. în 1435) a culturii tutunului, se datoreşte calităţilor lui bune ca şi organizaţiei C. A. M-ului, fiind căutat şi la export (54.000 kg).

Prepararea tutunurilor la noi a ajuns la un stadiu mai mult ca mulţumitor, satisfăcând consumul interior, ba chiar exportându-se şi fabricate de peste 100 mil. lei (1936).

Fig. 79. *Cum se păstrează fânul în Oltenia şi Banat.*

Fig. 80. *Stog de fân din Moldova* (Des. *C. Motaş*)

Imbucurător este şi întinderea bumbacului mai ales în câmpia muntenească (1411 ha în 1936, faţă de 29 în 1932), unde condiţiunile climaterice sunt mai favorabile. S'a găsit că puful bumbacului nostru, prin caliăţile lui, este minunat la prepararea fulmicotonului, ceia ce are o deosebită importanţă pentru industria de războiu. Faţă de bumbacul importat sub toate formele (fără ţăsături) cantitatea recoltată la noi este neînsemnată; bine înţeles prin selecţionarea varietăţilor potrivite climei noastre, producţia ar putea creşte, micşorând birul ce-l dăm străinătăţii.

Prea slabă cătare au celelalte plante industriale şi mai ales *hameiul* (15 ha.), importat aproape în întregime pentru industria berii.

Fâneţe; păşuni; plante furajere. Când creşterea vitelor reprezinta o mare parte din economia noastră, fâneţele dela deal şi şes, ori păşunele dela munte, aveau o întindere mare. De îndată ce cumpăna economiei s'a înclinat spre agricultură, s'au sacrificat,

Sătean din Ardeal.

Săteancă din Ardeal.

într'o înfrigurare ce poate fi asemănată cu a aurului şi petrolului din America, nu numai păşunele, fâneţele, dar până şi iazurile.

Trebuia pământ, cât mai mult pământ de arătură.

In Vechiul Regat dela 1862 până la începutul veacului al XX-lea, păşunele naturale sunt reduse la jumătate. Sacrificarea păşunelor însă n'a mers mână 'n mână cu intensificarea plantelor furajere şi creşterea vitelor în grajduri. Obiceiul de a da vitele la imaş s'a continuat. De aice a urmat o criză, care nu este vindecată. Pentru a satisface cerinţele sătenilor s'au creat izlazuri comunale, în conflict cu nevoia pământului de arătură. Şi azi au mai rămas sate fără izlaz, după cum nemaiputându-se satisface nevoia izlazurilor din pământul arabil se sacrifică până şi pădurile, deşi izlazul rămas e numai de formă; de fapt nu au nici caprele ce paşte în curăturile de pădure.

Fâneţele naturale şi păşunile nu mai ocupă azi decât 13% din suprafaţa ţării, mai întinse în Transilvania, unde oieritul a rămas încă în mare cătare. Imaşurile însă nu dau îndeajuns pentru hrana vitelor, care în toiul verii abea au ce paşte. Se împlineşte e dreptul hrana lor prin strujeni, mai mult irosiţi, căci nu există maşini pentru tocatul lor. Fâneţele cultivate cu plante furajere prind a fi tot mai răspândite, fapt îmbucurător, căci în ele stă salvarea creşterii vitelor cum trebue, din viitor.

In Vechiul-Regat cu păşuni întinse, obiceiul de a sămăna plante furajere a prins târziu (după 1907) şi anevoie. In 1913 abea erau 190.000 ha., mai puţin decât în Bulgaria. In schimb fie din cauza pământurilor arabile mai reduse, fie prin o administraţie mai grijulie şi mai energică, plantele furajere au intrat în obiceiul gospodăriei din Ardeal şi Bucovina. Aproape ½ din suprafaţa ocupată de plante furajere în 1936 (peste 783.000 ha = 20% din fâneţele naturale) se găseşte în aceste 2 provincii. Intinderea lor tot mai mare din an în an, (de la 1921 la 1928 s'a îndoit suprafaţa), este calea normală ce trebue urmată în viitor. Creşterea vitelor intră astfel pe drumul raţional şi ştiinţific, furajele cerând şuri pentru păstrare, grajduri bine clădite pentru vite. Una cu alta merg mână 'n mână, iar starea haotică se schimbă într'una metodică şi ştiinţifică.

Vii; livezi. — Din Europa centrală suntem ţara cea mai bogată în vii şi pometuri. Nu e laudă, ci un adevăr.

Viţa nu creşte ca'n Germania, numai pe o mică întindere de teren. Linia nordică a viilor pela noi trece e dreptul, dar prin nordul ţării. Viţa nu dă rod în Maramureş, Bucovina şi nordul Basarabiei, dar imediat la sud se află Cotnari, cu vin ca şi cel de Tokay, de unde, se zice, că s'au adus primele coarde. *Petru-cel Mare*, când a băut din el nu se mai sătura să-l laude.

Cu cât mergem mai spre sud cu atât viile se înmulţesc; podgoriile se ţin una de alta. Dealurile dintre Piteşti şi Buzău sunt

smălţuite de viile stropite cu piatră vânătă. Intre Găeşti şi Piteşti te crezi pe malurile Rinului. Mai spre sud, în Cazane la Ada-Kaleh, unde clima e mai mediterană, coardele sunt groase cât mâna şi acăţărate până'n vârful pomilor. De înaintezi pe valea râurilor din Oltenia, viţa împodobeşte streşina caselor, cu struguri plini, până sub munţi. Vii sunt în Dobrogea, unde strugurii au jucat un rol ornamental pe pietrele oraşelor vechi, din care unul, Balcicul, se numea „Dionisopolis" (Oraşul lui Bacchus). Unul din frumoasele reliefuri de marmoră din vremea Grecilor, găsit în săpăturile dela Histria, reprezintă pe zeul Dionisos-Bacchus înconjurat de Cupidoni, care culeg struguri.

Fig. 81. *Cât vin se produce în diferite ţări* (în parte d. *Semionov*). Cifrele arată mil. de hl. (1926—30).

Vii cresc spre marginea munţilor Apuseni. Coastele de dealuri din spre Arad se asamănă cu cele dela Florica. Viile se urcă până spre Satul-Mare, în năsipurile dunelor, iar ţara dintre Târnave, Saşii o numesc „Weinland", Ţara vinului. Cresc viţe până sub munţi în Oltenia, până aproape de lunca Dunării în şesul Munteniei. Vii bogate sunt la Cetatea-Albă, ca şi la Reşiţa. Cotnari, Drăgăşani, Odobeşti, Şaba, Miniş, Nicolitel îşi datoresc faima vinului ales.

Suntem a 4-a ţară din Europa, după Franţa, Spania, Italia, în ce priveşte cantitatea vinului (în medie 7 — 8 mil. hectolitri), atingând în 1935 şi peste 10 milioane hectolitri, dar şi a întinderii viilor (peste 328.000 ha.).

Dar ce folos? Şi în această direcţie ne-am lăsat amăgiţi de belşugul dat de natură, fără să ne îngrijim din timp la exploatarea raţională şi ştiinţifică a vinului, care rar se păstrează mai îndelung. Se consumă mai mult intern. Când dă Dumnezeu recoltă abundentă, preţurile scad. Cerinţele electorale intrând în joc, în şes viile cu producători direcţi sunt mai întinse decât luţernăriile. Vinul produs, de proastă calitate, e consumat până'n Crăciun, făcând concurenţă celor alese, bune. Ne furăm singuri căciula din cap.

Am mai făcut o greşală, datorită spiritului nefast de a ne egala în toate cu apusul. Când filoxera a distrus în 1884 viţele indigene, ne-am înobilat cu altoiuri franceze, algeriene, austriace. Nu se mai aud numirile vechi, a soiurilor aclimatizate vreme îndelungă la condiţiunile noastre. Feteasca, grasa, ţâţa-vacii, băbeasca au dispărut, spre a face loc la : Riesling, Chasselas, Ottonel. Am introdus varietăţi străine, dar n'am introdus şi procedeele de industrializare a vinului, de alegere la cules etc., care-i dau „buchetul" făcându-l căutat la export. In Bulgaria, prin cooperative, prin aspre măsuri, s'a ajuns la o standardizare a strugurilor, dându-se atenţie varietăţii bună pentru export. S'a întâmplat paradoxalul fapt că noi, de şi vecini cu Cehoslo-

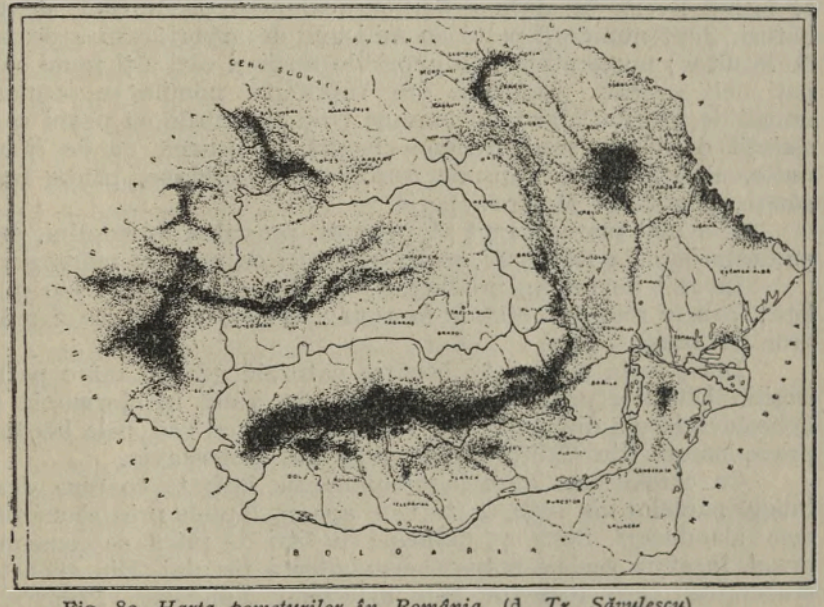

Fig. 82. *Harta pometurilor în România.* (d. *Tr. Săvulescu*).

vacia ori Polonia, din producţia medie de 400.000 tone, abea am exportat 3000 tone în Polonia. Pe căile noastre ferate însă Bulgaria exportă 3688 vagoane în 1934 (vagoane de 5000 kgr.), aproape de 10 ori cât noi.

Vinuri exportăm tot atât de puţin. In Polonia vinurile franceze au întâietatea, nu numai prin renumele lor, cât prin industrializare, care le face să poată fi transportate în butelii şi ţinute mai lungă vreme.

Abea în ultimul an s'a dat o atenţie deosebită problemei vinului. Ministerul cooperaţiei a creat pivniţe sistematice la

Odobeşti, la Cotnari, a înteţit formarea de cooperative (11) interesând pe proprietarii de vii. In Paris, Berlin, Varşovia, s'au înfiinţat restaurante româneşti cu vin dela noi. Că putem ajunge la ceiace se face în apus, dau dovadă colecţiile de vinuri păstrate în pivniţele şcoalei de viticultură de lângă Chişinău, al doilea mare centru de industrializare modernă a vinurilor, după cel de la Feodosia din Crimeia, din Rusia imperialistă.

E atât de mult de făcut şi în această direcţie !

Dar în privinţa poamelor? După Franţa cu 76.4 kgr. de poame de cap de locuitor, România vine în al 2-lea rând cu 58, înaintea Jugoslaviei cu 56.4.

Pe 233.000 ha., aproape a 100-a parte din suprafaţa ţării se întind livezi, în afara arborilor dealungul drumurilor, de pe haturi. Sunt număraţi peste 80 milioane de arbori, cam 4 de cap de locuitor; numerotarea nu cuprinde nucii şi câţi alţi pomi scăpaţi dela număr. Jumătate din suprafaţa pomilor e ocupată numai de pruni. Când treci toamna prin ţinuturile cu pruni spre asfinţit de soare, stau crengile ciucură de prunele ca de fildeş unele, altele brumării, prune rotunde zise goldane, prune lungăreţe, numite în Moldova perje.

Ţi-e mai mare dragul să priveşti, pe valea Someşului, sau pe dealurile dela Rădăşani, merii încărcaţi cu mere ca mărgeanul.

In anii de belşug producţia prunelor e de 500 — 600 mil. kgr., (cam 7 mil. ½ chintale în 1931), ceiace face peste 2 miliarde lei anual.

Din păcate şi această bogăţie naturală este în mare parte irosită. Ultimele prune proaspete care se vând în Germania şi Cehoslovacia vin din Bulgaria, iar la noi se mai văd pela băcănii prune uscate din California şi chiar din Jugoslavia.

Cu carele sunt duse la alambicurile înşirate toamna dealungul pârâelor din sate, de se face apa ca laptele prin scursorile dela alambicuri. Peste 45 milioane de litri de ţuică se consumă anual, în afara aceleia scăpată de vigilenţa fiscului. Din ancheta studenţilor care lucrează sub îndemnul Fundaţiei Principele Carol, în Banat s'au găsit, la şcolile primare, puţini copii abstinenţi.

Pe când nemţii, pe vremea ocupaţiei de tristă amintire, făceau marmeladă până şi din dovleci, la noi rar sătean care mănâncă iarna prune uscate sau magiun (povidlă).

Şi cu merele se face o mare iroseală. Cele căzute pe jos, multe se dau la porci, sau se face din ele tot ţuică. Rar se usucă la soare tăiate felii. Din merele bune, soiuri minunate ca gust, se exportează în parte. Pentru consumul întreg rar se păstrează cum trebuie, aşa încât la Crăciun ajung să fie mai scumpe de cât portocalele aduse. Ba în unii ani se vând la noi şi mere de California.

In vremea din urmă s'a dat o mai mare atenţie fie păstrării poamelor fie industrializării lor. S'au construit 7 silozuri pentru păstrarea fructelor (Târgovişte, Giurgiu, Curtea de Argeş, Şirăuţi-Hotin, Tighina), ca şi cuptoare pentru uscare.

Un important fruct este nuca. Se exportă până'n America, măcar că nu s'a ajuns la standardizarea lor, nuci cu coajă subţire, cum se cere la export.

Cât privesc fructele mărunte, smeura, mura, afinele, putrezesc nefolosite, deşi aiurea sunt căutate pentru a se face din ele siropuri.

In genere însă această bogăţie naturală nu este cătată cum trebue. Se aduc soiuri de mere străine, să pun meri şi peri în ori ce loc, fie că se potriveşte clima ori ba. Omizile devastează suprafeţi întregi, iar dacă nu se iau măsuri riguroase din vreme, după cum a dovedit D-l Prof. *Tr. Săvulescu* într'o comunicare făcută la Academia Română, pomii noştri sunt ameninţaţi cu distrugerea, ca şi via în 1884, de insecta periculoasă numită Păduchele de St. José.

E adevărat că Românul are o vorbă de mângâiere : „Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat". Ea este negarea prevederii şi a chibzuinţei bazată pe munca înteţită de ştiinţă. Americanii au salvat întinsele grădini de portocali din California, aducând din Europa, o insectă anumită care a stârpit în scurt timp paraziţii ameninţători. Este principiul poliţiei din natură, aplicat în agricultură, sistematic studiat în institute de „entomologie", cărora la noi nu li se dă cătarea inerentă importanţei lor, în combaterea paraziţilor agricoli, fie animale, fie vegetale.

Pădurile. — Un capitol dureros din economia noastră generală este aceia a pădurilor. Ocupau întinse suprafeţi odinioară, România făcând parte din zona păduroasă a Europei centrale. Le-am irosit şi le irosim încă, din indiferenţă ori lăcomie.

Dela 70% pădurile au scăzut la 22% din suprafaţa actuală a ţării.

La început s'au tăiat din trebuinţă, ca mai în toate locurile, în primele faze de aşezare omenească. Se găsesc încă sate, cu casele în mijlocul codrilor. In jur s'au tăiat pădurile, pentru lărgirea vetrei satului. Există sate apofisare, după golurile dinspre marginea pădurii în care au înaintat casele. Marginea pădurii a ajuns acum departe-departe de a satului prin ogoarele care au înlocuit arborii.

Azi se taie din lăcomie de câştig, mai mult decât de trebuinţă.

De altfel săteanul însuşi nu a ajuns să aibă mi.ă de arbori, de şi fără ei nu-şi poate duce viaţa. Pe distanţa dintre Constanţa şi Mamaia, s'au plantat şiraguri de arbori, care ar fi format o aleie umbroasă. Intr'o singură noapte, sătenii ce se întorceau

dela o întrunire politică au tăiat toţi arborii, plantaţi cu mari cheltueli. Pe marginea şoselelor se pun arboraşi, rupţi fără milă pentru un gânj sau toiag de apărat împotriva câinilor.

Vrancea, frumoasa Vrance, după expresia geografului *E. de Martonne*, care ne cunoaşte ţara mai bine decât noi, a ajuns să capete aspectul ţinuturilor arse de soare din marginea Saharei. Munţii Lotrului sunt numai răni de pe urma despăduririlor. Codrul Herţei nu mai e temut, căci e rărit; al Vlăsiei a rămas ca amintire în legende.

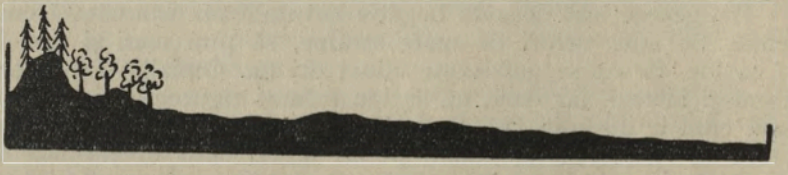

Fig. 83. *Cât se întind pădurile faţă de întinderea ţării.*

Dela Basarabeasca, nodul de cale ferată din sudul Basarabiei, cât se roteşte privirea nu se zăreşte un arbore. Ţinutul e pustiu. In judeţul Cetatea-Albă abea 0.6% din marea lui întindere dacă este acoperită cu rediuri de salcâmi plantaţi; în jud. Ismail nici atâta.

Am rămas a 14-a ţară din Europa ca întindere de păduri, dar am fost a 10-a la export, aşa de mult ce am tăiat. Cantitatea de arbori doborîţi, depăşea cu 29% creşterea normală a pădurilor existente. In scurtul timp de 8 ani, $^1/_7$ din întinderea pădurilor s'a irosit pe aşa zisele izlazuri, câmpuri de rugi printre cioturile trunchilor. Ne-am scoborît la treapta ţărilor sărace în brădet, nici 9 ha. la suta de locuitori. In schimb aveam în 1926, 594 de ferestrae, cele mai perfecţionate din Europa, mai toate pentru brad, industria forestieră ocupând locul de frunte printre industriile noastre cu cei aproape 50.000 lucrători, iar la export lemnul ocupa locul al 2-lea, după petrol, între anii 1923 — 25.

Fig. 84. *Proporţia dintre pădurile de brad şi cele de foioase dela noi.*

Noroc de criza economică ce a cuprins Europa; dacă se continua cu aceiaşi intensitate tăierea pădurilor, după socotelile specialiştilor, peste 10 ani eram noi siliţi să importăm lemn de brad. Stejari bătrâni, groşi, cum a ajuns Gorunul lui *Horia*, din cimitirul bisericei dela Ţebea, sub care odihneşte de veci *Avram Iancu*, sunt raritaţi. Pădurile de stejari sunt reduse la ciritei de goruni, groşi cât braţul. Doar cele de fag, cu lemnul folosit numai

pentru ars, cât sunt mai dese. In ţinutul lor, limita răsăriteană din Europa a fagului trecând pela noi, se pomenesc codri. în care arborii putrezesc de bătrâneţe.

Pădurile rărite, pustiite, atrag după sine alte nenorociri. Alcătuirea geologică a multor ţinuturi de dealuri e de aşa natură încât dau loc la alunecări de straturi, anunţate aproape în fiecare primăvară prin unele judeţe (Gorj, R. Sărat, Fălciu, Cluj). Inlesnirea acestor alunecări e mărită prin tăierea pădurilor, care opresc apa de ploaie, regulându-i scurgerea. Despăduririle nasc torente, puhoaie, care sălbătăcesc locurile, la munte (Dorna, Lotru) sau în ţinuturile cu nisipuri şi prundişuri (Mehedinţi, Tutova, Covurlui); cauzează primăvara pustiiri prin inundările râurilor altfel neînsemnate (Jipia, Bahlui, Bârlad); degradează pământurile de arătură de pe coastele dealurilor.

Fie-vă milă de păduri! e strigătul ce trebue să se audă mai des, căci altfel ajungem la sărăcie.

Fig. 85. *Oi tunse, la păscut* (Păltiniş).

Animale domestice. — A fost o vreme, în veacul al 18-lea, când temeiul gospodăriei noastre generale se bizuia mai mult pe animale decât pe agricultură. Păşunele erau întinse; tamazlâcurile de vite albe erau numeroase, turmele de oi bogate. Se făcea negoţ întins de vite, care ajungeau prin Dantzig până pe piaţa Londrei. Caii moldoveneşti căutaţi şi pentru armatele nemţeşti, au dat loc la un proverb turcesc măgulitor: „Un cal moldovenesc şi un tânăr persan e tot ce poate fi mai slăvit". Ceara ajungea până la Veneţia.

Urmă prefacerea economică adusă prin pacea dela Adrianopol. Creşterea vitelor scade din importanţă faţă de agricultură. Devenim grânarul Europei. Războiul vamal cu imperiul habsburgic din 1884, stânjeneşte şi mai mult creşterea vitelor şi a oilor în Vechiul Regat. Numărul lor se împuţinează mereu. Un nou val neprielnic urmează războiului din 1916. Vitele albe sunt

tăiate, caii rechizionați. Numărul lor se reduce cu 50%, al boilor și vacilor cu 36% în Vechiul Regat.

După război începe regenerarea. Statul dă tot concursul, prin creare de depozite de armăsari. La ferme se înteţeşte selecţionarea animalelor domestice. Se creiază un Institut superior de zootehnie, pentru experimentări, de unde se împrăştie îndemnuri. Iniţiativa particulară împlineşte măsurile statului. Sunt vre-o 40 de sindicate ale crescătorilor de vite. Să creiază abatorii sistematice pentru export; abatorul dela Burdujeni, neutilizat până la războiu, se specializează în pregătirea şuncei zisă „Bacon" de exportat în Anglia. La Noua-Suliţă se întemeiază un abator pentru exportul păsărilor. Altul modern s'a ridicat la Constanţa.

Fig. 86. *Câte vaci vin pentru un locuitor.*
(Parte d. *Semianov*)

Ardealul şi Bucovina erau supuse unei administraţii mai riguroase în ce priveşte creşterea vitelor, îngrijite, selecţionate. Influenţa lor se simte şi în Vechiul Regat. Grajduri sistematice, după modelul celor din Bucovina, încep să se construiască pe valea Siretului.

Dacă numărul unor categorii de animale dă îndărăt prin introducerea maşinelor la lucrul pământului, în schimb prin o selecţionare capătă mai mare valoare. O deosebită îmbunătăţire se constată şi prin faptul că preţul pe grâne scăzând, creşterea vitelor devine mai rentabilă.

Vitele albe sunt în scădere; unde nu se introduc maşini agricole, se înţeţeşte folosirea cailor la lucrul pământului. Pentru export se fac greutăţi de transit din partea unora dintre vecini. Consumul intern de carne, nu e cine ştie ce ridicat. Una cu alta abea dacă vin 12 kgr. de cap de locuitor. La sate, carnea, mai mult cea de porc, de oaie, este un lux (mx. 5 kgr. de cap de locuitor pe an); e mâncată numai la sărbători.

Dela 1921 până azi procentul vitelor albe a scăzut cam cu 20% (peste 4 milioane în 1935). In Vechiul Regat cu sistemul agricol mai tradiţional numărul vitelor este mai mare. Mai îngrijite sunt însă în Ardeal şi Bucovina, unde s'au aclimatizat soiuri străine, varietatea Simmental fiind mai răspândită. Rasa Schwytz prinde să se întindă şi în regiunea de munte din Vechiul Regat. Incepe să aibă o răspândire mare, mai ales în ţinutul stepelor,

vaca roşie din sudul Basarabiei. Numărul vitelor albe variază de la 36 la suta de locuitori în Vechiul Regat, la 14 în Bucovina. Vacile au însă o repartiţie foarte neegală, fiind ţinuturi (Romanaţi cu 1 vacă la 62 ha.) unde nu se cunoaşte facerea untului şi smântânitul (Fig. 86).

Numărul celor 1700000 vaci una cu alta, sterpe şi cu lapte, revin cam una la 8 locuitori pe când în Sviţera bunăoară vine cam 1 la 4 locuitori, sau în Franţa 1 la 5 locuitori (Fig. 85).

Fig. 86. *Repartiţia vitelor albe în Europa.* (d. *Semionov*).

Bivolii dau un tipar oriental ţinuturilor din Făgăraş ori pe Mureş, prin înfăţişarea lor exotică. Se folosesc la tracţiune, iar bivoliţele pentru laptele gras ce-l dau.

In privinţa *oilor*, e dreptul, am rămas încă printre ţările cele mai bogate cu aproape 12 milioane capete, deşi în necontenită descreştere (13.5 mil. în 1926).Avem oi mai multe ca număr total de cât Italia, Bulgaria, Iugoslavia, mai puţine faţă de numărul locuitorilor (68 la suta de locuitori) de cât în Bulgaria (159) sau Grecia. Sunt oi bune de lână, bune de lapte, cele mai multe aparţinând la rasa ţigae şi ţurcană. Nu ne lipsesc nici oi merinos. după cum oaia caracul este din ce în ce mai aclimatizată în Basarabia (Fig. 87).

Şi totuşi lâna căpătată (peste 20 mil. kgr.) nu ajunge să satisfacă industria, căci 80% din ea e folosită de sătean (cojoc, căciuli, sumane etc.). Se importă mari cantităţi (4 mil., 5 kgr. în 1936).

In schimb măcar brânză nu mai aducem din străinătate, fabricându-se la noi chiar brânzeturi speciale.

Şi în această direcţie este încă mult de făcut.

Mai bine stăm cu *caii*, a căror număr sporeşte cam 6% pe an, în ultimii 8 ani (peste 2 mil. în 1935). Sunt cai mărunţi de munte (vestiţii cai huţuleni), sunt cai de curse, iuţi sau de povare (ardenezi). In mare parte statul este acela, care, pentru apărarea naţională, are multe şi însemnate crescătorii.

Fig. 87. *Repartiţia oilor în Europa.* (d. *Semionov*).

Porcii în anii din urmă prind a însemna mult în cumpăna economică. Numărul lor, cu oare care oscilaţiuni datorite molimilor, se menţine în jurul a 3 mil., cam câte un porc la 6 locuitori, mai mulţi ca număr decât în Iugoslavia, Bulgaria ori Ungaria. Deosebită desvoltare a luat'o fabricarea şuncei şi a mezelurilor, existând fabrici la Bucureşti, Sibiu, Mediaş, Cernăuţi, Bacău, care produc tot ce e nevoe pentru consumul intern, exportându-se în oare care măsură, tot mai restrâns însă, prin concurenţa, în special a Poloniei, care a dat o atenţie deosebită exportului slăninei şi a grăsimei.

Tot după războiu a luat o deosebită desvoltare creşterea păsărilor, măcar că n'am ajuns la un export însemnat de ouă cât îl face bunăoară Bulgaria. Totuşi s'au exportat peste 2,25 mil.

găini, pe lângă altele tăiate, iar ouă am ajuns să expoi ăm n 1936 până la 105.000 kintale; organizaţia exportului încă nu permite să se satisfacă în totul cerinţele ţărilor importatoare.

Şi apicultura prinde a se înfiripa, fără să fi ajuns la faima de odinioară. Sunt încă mulţi stupi primitivi, şi numai vre-un sfert de milion de stupi sistematici. Se scot peste 3.5 mil. kgr. miere şi ¼ mil. kgr. ceară.

Mulţumită fabricilor de tors firele de mătasă (Lugoj) creşterea vermilor de mătasă în Banat a luat o desvoltare deosebită. E o îndeletnicire relativ uşoară de îndeplinit de către gospodine. Duzi sunt peste 3 milioane. Lipseşte însă îndemnul iar mătasa artificială satisface gustul tot mai întins spre lux, chiar la sate.

Fig. 888. *Numărul porcilor în ţările din Europa* (d. *Semionov*).

Se zice obişnuit că suntem una din ţările cele mai bogate în *peşti* de apă dulce din Europa. Din păcate cam începe să devie o poveste. Există ţinuturi din ţară unde se mănâncă mai mult scrumbii sărate din Olanda, dar nu se vede nici la Blagoveştenie măcar chitici proaspeţi. Iazurile din care mai înainte se scotea mult peşte, au fost secate, iar peştele prins în bălţile Dunării nu poate fi transportat prea departe din lipsă de vagoane frigorifere. Peştele cel mai abundent şi mai gustos e crapul. Se prinde anual şi 7 mil. kgr. de crap, de şi din cauza sălbătăciei cu care se pescueşte e ameninţat cu împuţinarea. Se prinde tot peşte nobil, scump (Şalău, Scrumbii de Dunăre, Chefali). Mare preţ au peştii marini călători, (morun, nisetru) care se vâră în Dunăre de-şi leapădă vestitele icre-negre.

Pescuitul peştilor de mare, la noi nu este încă folosit. Se aşază „talianuri", capcane, în apropierea ţărmului. Se prind scrumbii albastre, din care se prepară ţârii, cambula, calcan, dar în slabă cantitate. In ultimii ani a luat o oarecare desvoltare fabricarea batogului din morun, şi mai ales conservele (Cetatea-Albă).

Păstrăvii, lostriţele, peştele gustos de munte, împuţinat prin dinamitare în vremea războiului, au scăzut din ce în ce. Cât se

prăsesc ei în de ei, dela natură. Nu s'a luat însă nici o măsură serioasă, ca aiurea, pentru repopularea pâraelor de munte cu asemenea peşti.Studii se fac, de către membrii PARID-ului, instituţia care se ocupă cu chestiunea pescuitului la noi. Nu ajunge la bun rezultat şi din cauza politicei care se amesteca în arendarea bălţilor şi facerea cooperativelor.

Suntem o ţară cu minunate condiţiuni de pescării, dar cu relativ puţin peşte folosit.

Vânatul nu lipseşte. Dela vânatul mare (urşi, cerbi, căprioare, mistreţi) până la vânatul de anotimp (potârnichi, sitari, raţe) ori a puzderiei iepurilor, material pentru acest plăcut sport se află îndeajuns. In anii din urmă s'a dat oare care cătare fasanăriilor, mai ales în Ardeal. Vânatul este mai răspândit decât pescuitul cu undiţa ; este şi mai bine organizat, existând societăţi vânătoreşti în cele mai multe judeţe. In ultimul an, la o expoziţie internaţională de vânat din Berlin, România a căpătat un înalt premiu, acelaş ca şi Anglia.

XX.

FORŢA MOTRICE

Puterea omului a fost la început aceia care dădea viaţă industriilor diferite. Şi azi cu toată tendinţa de introducere a maşinelor, la noi tot forţa omului predomină. De e să se are pământul, plugarul apasă pe coarnele plugului. Seceratul, cositul tot de către om se face. Intre o dantelă de maşină şi între aceia făcută cu ,,mâna omului'' este o mare deosebire. Aceasta din urmă are preţ mai mare.

Timpurile moderne însă se caracterizează tot mai mult prin folosirea maşinelor. Tractorul iea locul plugului ; secerătoarea secerei ; maşini de treier îmblaciului. Pentru activarea maşinelor se folosesc elementele naturii, forţele naturale, împrumutate dela aer, soare ori din subpământ.

Ele sunt diferite. Li s'a dat numele colectiv de *huilă*, de la cărbunele folosit la început mai mult. Există huila albă, neagră, licidă, gazoasă ; forţele se pot transforma una în alta, căldura în forţă mecanică, electrică, etc. Aceasta e starea ultimă a ajutorului pe care omul îl iea de la natură, ca să-şi economisească munca proprie, care caracterizează vremurile apuse, deşi în întreprinderi migăloase de fineţă, tot omul dă forţa de preţ.

Natura ne-a hărăzit şi în privinţa forţelor, tot soiul de izvoare naturale. Pe unele nu le-am folosit cât trebuia ; pe altele

le-am irosit cât am putut. Ne-au mai rămas îndeajunse pentru stadiul de cumineţenie şi chibzuială.

a) *Huilă solidă* este represintată prin cărbunii de pământ, înmagazinarea căldurii solare prin ajutorul plantelor.

Cărbunele de pământ e un dar al plantelor din ere deosebite. Prin funcţiunea frunzelor, au înmagazinat Carbonul luat din aer. In anumite condiţiuni de depunere, corpul plantelor s'a transformat în cărbuni de pământ. Sunt variaţii după vechime.

Antracitul, cel mai vechiu, e cel mai puternic ca forţă calorifică. Nu avem, decât puţin, ceiace înseamnă că nu intră în socoteala economiei generale. Se exploatează câte-va sute de tone pe an dela Schela în Gorj ; se găseşte prin Banat. Deşi preţuit, la noi e fără preţ fiind prea puţin.

Chiar H u i l a, aiurea, în Germania, Polonia, Franţa, sufletul unui avânt mare industrial, nu numai ca forţă motrice, dar mai ales ca derivate (industria culorilor), la noi e în slabă cantitate. Condiţiunile geologice sunt altele ; terenuri productive nu se găsesc decât în Banat (Anina, Secul lângă Reşiţa) sau lângă Braşov. Cantitatea extrasă e prea mică spre a însemna ceva în industrii. Cel mult transformat în cocs foloseşte industriei metalurgice dela Reşiţa. Nu e în cantitate suficientă pentru a permite stabilirea unei industrii a culorilor, importate din Germania.

Mai important este l i g n i t u l, cărbunele terţiar, mai nou, cu o putere calorifică ce variază, ajungând până la a huilei (7700 cel din Petroşani). Este foarte abundent, dealungul Carpaţilor, în basinul Ardelean, afară de Basarabia şi Dobrogea. Este şi el de două soiuri. Cărbunele brun, mai puternic ; lignitul mai slab. Cel dintâi a dat loc la o însemnată întreprindere „Petroşani" cu capital naţional. In basinul Petroşani din ţinutul Hunedoarei, se socoate că există o rezervă de peste 1 miliard ½ de tone. 60% din producţia totală de cărbune brun se extrage din basinul Petroşani. Restul se împarte între altele, ca minele dela Asău-Comăneşti, salvarea ţării, când graniţa era la Trotuş.

Lignitul e mult mai răspândit, cu o rezervă de peste 1 miliard tone. Se extrage dela Schitul Goleşti (Muscel), Mărgineanca etc. Din lignite se fac brichete, care pot fi folosite şi în gospodării, iar căile ferate române sunt cel mai mare consumator, deşi multă huilă se aduce în special din Silesia polonă.

b) *Huila licidă* este preţiosul dar al naturii, ce ne-a scăpat prin export în anii de criză, de multe nevoi. Era mult. Ajunsesem invidiaţi în Europa. După Bacu, cu câmpurile cele mai întinse petrolifere, veneam în al 2-lea rând. S'au răzbit sonde care dădeau şi 150.000 tone (Moreni) pe zi ; altele (Câmpina) care ţâşneau, în coloane mai înalte decât turnul Eifel şi Domul din Colonia.

Atrăgeau capital străin; făceam bogat export. In ultimii ani se extrăgeau spre folosire peste 8 mil. tone (1934) de vre-o 14 ori cât Polonia. In 1937 producţia a scăzut cu 18% (7.200 mii t.).

L'am irosit însă din cale afară. S'au pus sonde unele lângă altele de s'a pompat repede rezerva subpământeană. Câmpina, odată vestită, azi a rămas un cimitir de sonde sterpe. Dela 330.000 tone, productivitatea a scăzut la 55.000. La fel la Moreni, lauda noastră, la Buştenari, unde petrolul e pe isprăvite. L'am lăsat să curgă în gârle, căci nu se mai putea depozita nici în rezervoarele de tablă, nici în gropile săpate'n pripă spre a-l prinde. Regiunile nordice din Valea Prahovei sunt ca şi părăsite; furia exploatării s'a concentrat în regiunea Boldeşti-Ceptura. Aice însă petrolul nu ţâşneşte numai la o simplă împunsătură a sondei. S'a săpat o sondă de 3.700 m. adâncime, a 2-a din lume, ca să se ajungă la petrol. Chiar în anii din urmă nu ne-am lecuit. Eram mândri că ne găsiam a 4-a ţară din lume în privinţa petrolului exploatat, dar ne-am scoborât acum la al 6-lea rang.

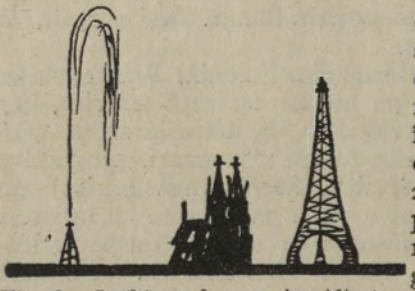

Fig. 89. *Înălţimea la care s'a ridicat erupţia la Câmpina, în comparaţie cu Turnul Eifel şi domul din Colonia.* (d. *Semionov*).

Mare avânt au luat cxploatările de petrol datorită cercetărilor ştiinţifice ale geologilor şi inginerilor noştri. Institutul geologic român a stabilit extinderea zonelor petrolifere principale, în raport cu constituţia geologică. Nu s'a lucrat orbeşte, la întâmplare, ca în primele timpuri, dar s'a făcut o exploatare hoţască, cum spun nemţii, poate şi dintr'un calcul. Capitalul era străin; se anunţau câmpuri petrolifere bogate, pretutindeni, în Irak, în Bolivia. Eram concurentul cel mai serios pentru Europa, căci Polonia nu mai însemna nimic. Deci... la o parte cu ele. Şi acum directorul Institutului, Prof. *G. Macovei*, ne avertizează. Dacă se duce exploatarea tot atât de intensă, rezervele cunoscute sunt secătuite peste 10 ani. E dreptul tot geologii ne mai indică alte regiuni petrolifere neexploatate. In Moldova, localitatea Moineşti este pomenită de *Bandinus*, de *D. Cantemir*. De cât petrolul din flişul Moldovei e greu de ajuns; sondele sunt costisitoare; petrolul, bun, e puţin. Ce a fost însă s'a trecut. Lacrămile nu ajută. Cel mult întâmplările pot fi de învăţătură pentru viitor, dacă lăcomia nu e înfrântă şi se veghează cu atenţie. Pe când producţia mondială în ultimii 35 ani a crescut de 11 ori, cea românească a ajuns de 54 ori.

E iarăşi drept, că petrolul ne-a scăpat din multe cumpene. Petrolul nostru este rafinat în 57 rafinării împărţite între

Ploieşti, Cernavoda şi chiar Orşova. Până la ele petrolul şi produsele rafinate sunt duse de vapoare cisterne, dar şi prin tuburi, (pipe-line) de o lungime de 3000 km., ale statului şi particulare. Avem rafinăriile cele mai perfecţionate din Europa, multe conduse de chimişti români. S'au scos şi aproape 8 mil. tone (1935) produse, din care benzina, atât de căutată, aproape 2 mil. tone. Cea mai mare parte (6.6 mil. t. în 1935) din fabricate sunt exportate, reprezentând ca valoare 81.7% din exportul nostru total, în vremea când cerealele să exportau puţin. A fost vremea de jertfire a celei mai însemnate bogăţii naturale, pentru viaţa economică generală a ţării. In anul 1937 exportul a scăzut cu 18%.

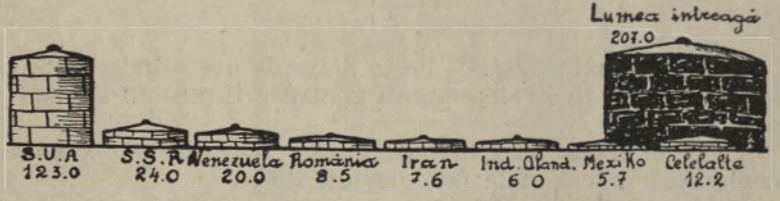

Fig. 90. *Petrolul exploatat în ţările petrolifere în 1936.* (d. *Semionov*)

c) *Huila gazoasă* de asemenea este în mare cantitate în pământul ţării. Ori de câte ori se răzbea o sondă de petrol, ieşea înainte o mare cantitate de gaz, pierdută, irosită. Ce reprezintă forţa enormă împrăştiată în aer fără folos, se vede după cele 502 mil. m³. captate în al 11-lea ceas, din exploatările petrolifere de pe valea Prahovei şi folosite la căpătarea electricităţii şi la încălzitul Ploeştilor.

In imense cantităţi, ca nicăeri în Europa, este gazul în Ardeal, cel mai curat în metan din lumea întreagă şi cu o putere calorifică mai mare chiar decât a petrolului (peste 9000 calorii). Cel puţin gazul din Ardeal e mai folosit. Dela Sărmăşel se alimentează industriile dela Turda şi Uioara; cel dela Saroş e dus la Diciosânmartin cu fabrica de carbid. Gazul dela Bazna dă forţa industriilor de sticlă de la Mediaş. Mult se perde, dar e vorba ca să fie condus până la Cluj ori Sibiu, după cum se extrage din el gazolină sau negrul de fum, atât de preţios în industria electrică.

Din cele aproape 2 miliarde m³ (1935) cam 900 mil. sunt întrebuinţate ca forţă motrice şi industrie, iar 51 mil. pentru iluminat şi încălzit. Valoarea totală a gazului folosit întrece ½ miliard lei.

d) *Huila albă* şi ea în abundenţă, abea începe să fie folosită în mari întreprinderi electrice. Mai înainte a fost îndeajuns întrebuinţată în industriile mărunte ale săteanului. După amănunţite studii făcute de D-l inginer *D. Leonida*, numai captarea Bistriţei la Bicaz, ar fi dat 70.000 C.P., îndeajunsă forţă pentru electrificarea

Moldovei întregi. Producţia maximă posibilă de energie scoasă din apele noastre curgătoare ar putea fi de 36 miliarde kwo. Din ele centralele hidraulice existente nu folosesc decât 180 mil. kwo.

Staţiuni hidraulice în funcţiune azi sunt relativ puţine. Din căderea Ialomiţei la Dobreşti se electrifică în parte Bucureştii. Sibiul foloseşte electricitatea căpătată din Râul Sadul; Tarlungul dă forţa pentru Braşov; Bega pentru Timişoara; Bârzava pentru Reşiţa etc.

Cu executarea proectului, pus în parte în practică, de electrificarea unora din sate, reţeaua folosirei huilei albe se lărgeşte, de şi o mare parte din electricitatea pentru luminatul oraşelor, pentru tramvaie, provine din huila neagră.

Industria extractivă. — Forţe naturale avem îndeajunse. Aşteaptă voinţa şi tinerească muncă pentru a fi puse în deplină valoare.

Nu ne lipsesc nici materii prime, bogăţiile subpământene complectând pe cele dela faţa pământului.

Şi în această privinţă natura a fost darnică. Nu este cu totul exclusă părerea că unora din ele datorim chiar închegarea noastră etnică. Inaintarea armatelor romane peste Dunărea a avut drept scop pedepsirea îndrăsneţilor daci care ameninţau într'una graniţele imperiului roman, dar şi aurul Munţilor Apuseni a putut fi un îndemn la cucerirea Daciei, într'o vreme când viaţa romană cerea mult aur.

Avem *aur*. Sbuciumările vulcanice ni l'au adus spre suprafaţă. S'au găsit rar pepite, boţuri de aur, unele şi de 80 kgr. ce îmbogăţesc repede pe băeşi. Mai adesea se întâlneşte sub formă de frunze, de muşchi, asemenea figurilor de ghiaţă pe ferestre. Obişnuit firişoarele de aur sunt cuprinse în roca dură ce trebue fărâmiţată cu pilugele steampurilor primitive sau cu grelele ciocane dela Gura Berzii de lângă Abrud. Trebuesc sdrobite mari cantităţi de rocă, deoarece aurul se găseşte câteva grame într'o tonă. Cu răbdare şi muncă, se adună fir cu fir şi astfel s'a strâns în 1936, aproape 4700 kgr. de aur, de 4 ori mai mult de cât în 1921 cea mai mare cantitate din Europa întreagă. Şi în privinţa aceasta stăm în frunte.

Mai mult aur se găseşte în aşa numitul triunghiu aurifer din Munţii Metalici, cu vârful în Baia-de-Arieş, cu baza dela Brad până la Sacărâmb, din apropiere de Deva. Aur se mai găseşte şi în regiunea Baia-Mare, în Munţii Rodnei, sau în năsipurile râurilor ce străbat munţii. In literatura nemţească Bistriţa e numită „die goldene Bistritz". Societăţi puternice cum e „Mica", particulară, R.I.M.M.A. a statului, şi altele mai mărunte se concurează în râvna de a aduna cât mai mult aur, pentru vremurile de azi, poate mai mult decât altă dată, atât de preţuit.

Scoarţă oltenească.

Aurul e întovărășit adesa de *argint*. Nu stăm rău nici în această privință ; în 1936 s'a căpătat peste 15.000 kgr.

Dar nu e numai aurul strălucitor, după care gonesc oamenii și noroadele. In timpurile moderne se socotește ca aur, chiar pământul nestrălucitor, dar care se poate transforma ca valoare, în aur.

Așa e cu *fierul* înaintea altora. Fără fier nu e plug, nu e locomotivă, nu e tank, nu e armă de apărare. Fără el nu se poate căpăta pânea zilnică, nici nu se poate asigura libertatea popoarelor. Fierul caracterizează faza din urmă a omeniii.

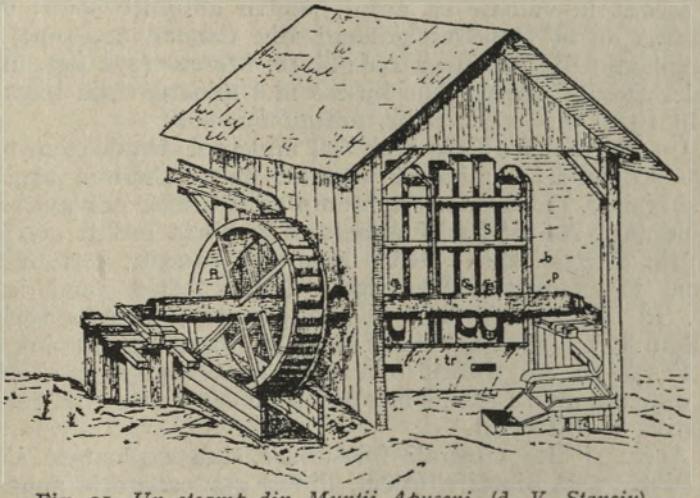

Fig. 91. *Un steamp din Munții Apuseni.* (d. *V. Stanciu*).

Avem fier, dar nu în cantitate îndeajunsă ca să satisfacă industriile noastre toate. Deaceia se aduce mult, mai ales din Jugoslavia.

Fier se întâlnește la noi în ținuturile de vest. Sunt locuri accesibile exploatării, altele în care zăcămintele nu se pot exploata decât cu mari greutăți, care l'ar scumpi din cale afară. Din socotelile aproximative ale specialiștilor, s'ar afla în zona subpământeană exploatabilă o rezervă de 14 milioane tone de fier, ca metal curat.

Cel exploatat la Ghelar alimentează cuptoarele statului din Hunedoara ; cel de la Teline (tot în județul Hunedoara) se folosește la Călan de societatea „Titan-Nadrag". O zonă cu minerale exploatate de fier e la margenea Munților Banatului (Dogneceа-Ocna-de-fer) propietatea societății Reșița. Se mai exploatează fier și în ținutul Odorheiului, la Lueta, din roci sedimentare, cu 20—40% fier. Mai sunt alte regiuni cu minereuri de fier (Vâșcău, Maramureș), dar care așteaptă să fie mai intens exploatate.

In schimb pirită, sulfură de fier, cu întrebuinţări tot mai mari, posedăm în mare cantitate (rezervă de vre-o 8 mil. tone). Vestite sunt acele de la Rodna-Veche.

In afară de fier, aproape nu există metal folosit, care să nu se găsească în cantităţi variabile în cuprinsul ţării.

Plumbul întovărăşeşte de regulă minereurile cu aur şi argint. S'a scos în 1934 mai multe tone în regiunea Baia-Mare.

Arama, atât de căutată în industria electricităţii s'a căpătat aproape 5 mil. kgr. în 1935, mai ales din minele dela Balan-Ciuc în continuă creştere (Indicele 100 în 1921, 1349 în 1935). *Cromul*, socotit în valoare ca aurul, pentru anumite soiuri de oţel s'a extras de la Dubova-Ogradena din Cazane (29 tone); *Zinc* este exploatat din Regiunea Baia-Mare, *Mercur* (272 kgr. în 1933) la Valea-Dosului (Alba). Nu lipsesc nici minereuri cu bismut (65 kgr. în 1925) molibden, telur, antimoniu, sulf.

Un viitor mare îl are *bauxitul*, minereul atât de căutat aiurea pentru scoaterea aluminiului, metalul cu strălucirea argintului, uşor şi trainic. La început era scump ca şi aurul, dar avea puţine întrebuinţări. Azi preţul aluminului e scoborât nici la 100 lei kgr. căci prin electrolisă se scoate lesne din bauxit; întrebuinţările lui sunt însă multiple, dela tigaia de bucătărie, până la aeroplane. In Franţa s'a scos în 1934 peste 500.000 tone. La noi Bauxit se găseşte mult în M-ţii Apuseni, în împrejurimile Vaşcăului. S'a socotit o rezervă de cel puţin 20 milioane tone, din care nu s'a extras într'un an de cât 12 tone. E industria extractivă a viitorului.

Avem şi alte minerale folositoare, slab exploatate sau irosite. Dintre cele dintâi e talcul, din a 2-a categorie sunt fosforitele din Hotin, altă dată măcinate în moara dela Ataki, azi lăsate să se joace copiii cu ele, fiind în formă de ghiulele, folosite ca ata:e pe vremea lui *Ştefan*. Aiurea făina de fosforit e căutată ca iarba de leac, pentru îngrăşarea pământului. Dealtfel nu ne lipseşte nici guano, ca şi îngrămădirile de oase diluviale în peşterile dela Vaşcău, sau Cioclovina (Hunedoara), abea exploatate. Aiurea sunt socotite în valoarea aurului.

De curând s'a arătat că nu ne lipsesc nici *diatomitele* (Braşov-Baraolt), în straturi groase de 10—30 m. şi întinse pe suprafeţi mari, tot atât de bogate ca şi vestitele zăcăminte din Sicilia. La noi zac iarăşi nefolosite.

Ce să mai spun de *sare*, „dar al zeilor"? Avem atât de multă încât am putea exporta mari cantităţi. In pământul ţării se cunosc peste 200 masive de sare, în afară de acele ascunse şi arătate prin izvoare sărate.

Numai masivul dela Praid cuprinde 950 milioane tone. Sunt Ocne în lungul Carpaţilor în Vechiul Regat (Ocnele-Mari, Slănic, Tg.-Ocna), dar mai ales de jur împrejurul depresiunii ardelene (Praid, Ocna-Sibiului, Uioara, Dej) ca şi la Cacica în Buco-

vina, în Maramureş) Unele s'au închis (Doftana), altele, de la Turda au gropi pline cu apă, de pe vremea Romanilor. Majoritatea sărei extrase se foloseşte în lăuntrul ţării.

Fără „sare 'n bucate" nu se poate. Un om are nevoe cam de 6—7 kgr. sare pe an; numai masivul din Praid ar ajunge 4—5 mii de ani, pentru îndoitul populaţiei de azi. Se foloseşte de om; nu e stână fără bulgăre de sare. Sarea se întrebuinţează la conservarea nutreţului pe iarnă, la conservarea peştelui. In sudul Basarabiei se scoate sare din lacul Tuzla, în acest scop.

Mare cătare are în industriile de sodă caustică de la Turda, Uioara.

Şi totuşi cantitatea scoasă din ocnele existente e abea de 300 mii tone pe an, o nimica toată faţă de rezerva ce o avem. Mai înainte exportam sarea din Slănic şi în Congo; după războiu abea 20% din producţia ţării se trimite peste graniţă (Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria, în anul din urmă în Japonia).

Bogăţia îndeobşte recunoscută a ţării, ca o urmare a structurii geologice, e *în ape minerale.* Sunt ţinuturi, cum e în Ciuc, unde omul sapă în gospodăria lui un puţ, şi dă de apă minerală; sapă o pivniţă şi i se umple cu gazul acid carbonic. Doar Franţa este din Europa ţara cu mai nulte şi mai variate izvoare minerale de cât la noi. Sunt izvoare fierbinţi (Băile Episcopiei de lângă Oradia cu 49°); sunt izvoare bogate în gazuri (Borcuturi) dintre care apele de Borsec ori Matilda, sunt împrăştiate în ţară în butelii, deşi relativ mai scumpe decât cele străine.

Din cele peste 120 de staţiuni de băi, majoritatea au interes local şi instalaţii primitive. Sunt însă staţiuni cu confort modern, ca şi cele din străinătate. In fruntea lor stau băile dela Govora, Călimăneşti, Mehadia, Slănic-Bacău, Vatra-Dornei. Cu ceva mai intensă reclamă ar putea fi staţiuni internaţionale, căci apa de Căciulata bunăoară este neîntrecută pentru boli de rinichi, iar izvoarele dela Buziaş, sunt puse chiar de medicii specialişti străini, ca eficacitate, alăturea numai de băile dela Nauheim ori Royat.

Dacă se mai adaugă la izvoarele naturale, numeroasele lacuri sărate (Lacul-Sărat lângă Brăila) ori acel cu nămol (Tekirghiol-Dobrogea, Bugas-Basarabia) se poate deduce variaţiunea acestor bogăţii reale, boala necruţând nici pe cel bogat nici pe cel sărac.

In sfârşit la industriile extractive trebuesc socotite şi *pietrele* de tot soiul, care ocupă o armată întreagă de lucrători.

Şi în această direcţie suntem avantajaţi. Marmura albă de la Ruşchiţa (Hunedoara) asemenea în frumuseţe cu cea de Carrara; marmorele cu ape vii, ornamentale, dela Vaşcău, Isaccea, până la lutul de făcut străchinele, ori kaolinul pentru faianţe, avem tot soiul de pământuri şi pietre, unele folosite, altele care aşteaptă folosirea. Calcarurile dau loc la industrii locale pentru

var (Braşov, Câmpulung), sau ciment ce se exportă (Turda, Fieni, Azuga, Cernavodă). Carierele de Basalt dela Racoş pe Olt ori cele dela Piterele-Roşii lângă Lipova sunt minunate pietre de pavaj, ca şi granitul dela Măcin, Turcoaia înainte de războiu exportat şi la Odesa. Până şi prundişurile ori năsipurile din terasele râurilor au preţ. Unde există şi şoselele sunt bine prunduite.

Nu ne putem plânge în privinţa bogăţiilor subpământene. Doar diamante nu ne-a dat natura, de şi bauxitul are valoarea diamantului.

XX.

MUNCA INDUSTRIALĂ

Stăm cu mâinele în sân şi ne bocim că ne copleşesc străinii.

I. Ghica

Începuturile. — Pe malul Prutului, la Ripiceni, *N. Moroşanu* a găsit uu cuib atât de bogat în „nuclee" de cremene şi aşchii cioplite, în cât deducerea firească e că aice, ca şi în diferite puncte arheologice din Franţa, materia primă din belşug a dus la cea mai veche industrie a cremenii cioplite, piatră folosită ca armă ori alte instrumente. Din asemenea ţinuturi bogate în cremene se împrăştiau aşchiile preţioase în altele, unde lipseau.

Mai târziu, în vremea neolitică, a luat naştere o altă industrie înfloritoare la noi. Vasele de lut dela Cucuteni-Iaşi sunt vestite prin ornamentarea lor măestrită, unele colorate. Nu e staţiune neolitică din numeroasele descoperite în ţară, în care să nu se afle urmele acestei industrii, păstrată până azi, cu toată concurenţa fabricatelor moderne. Mai ales dincolo de Carpaţi, în zilele de iarmaroc din centrele principale, marfa cea mai bogat representată este produsul olăritului. Sunt obiecte de folos obişnuit, dar şi de artă populară totodată. Sunt vase de lut ars, dar şi vase smălţuite cu tot soiul de podoabe colorate. S'a păstrat din vremurile preistorice până şi fabricarea figurinelor, care serveau odată drept idoli, azi drept jucării.

Lucrul lemnului iarăşi îşi are desigur origina în depărtatele vremuri preistorice. Bâta ruptă din copac, armă temută, a dat baltagul de azi cu toporişte de fier în locul celei din cremene lustruită, găsite în multe locuri din ţară. Din lemn îşi făceau oamenii case, biserici, luntre, piuă de sdrobit grâul; până şi lacătul casei era din lemn. Farmecul satelor de pe Crişuri, de pe Someş cu afluenţii lor, sunt bisericile de lemn, cu turnul ca o săgeată, gata parecă să sbârnăie spre înaltul cerului. Ca arhitectură şi

clădire e în totul opera Românului. Casa lui *Mogoş*, un juvaer de crestături în lemn, păstrată în Muzeul etnografic din Bucureşti rămâne cel mai măiestrit exemplu de arta populară aplicată la construcţiunile în lemn, cât şi de meşteşugul clăditului, arhitecţii şi sculptorii în lemn chiar astăzi fiind sătenii.

Fig. 92.
Stâlp de casă

Din lemn se făceau vasele de păstrat apa : Cofe, cofiţe, doniţe, scafe. Industria este încă în floare nu numai în Munţii Apuseni. Frumos pirogravate cu ferul roş, cofiţele sunt şi lucruri de artă populară. Din lemn se taie minunatele troiţe atât de răspândite în Muntenia şi Oltenia în deosebi.

Nu lipsesc nici instalaţiuni mecanice de tot soiul, minunate aplicări ale ingeniozităţii populare. Poporul s'a servit de vânt ca forţă în purtatul morilor. Mai funcţionează încă mori de vânt în stepele dobrogene şi pe dealurile de pe malul Nistrului.

Mai cu samă apa este mult folosită, proporţional mai mult o dată decât azi. Apa iute a părâului de munte este şi azi trasă în scocul morii. Poetizata moară din satul lui *Coşbuc*, mai funcţionează încă. Huila albă chiar ca putere mai înceată, e folosită. Pe Prut, Nistru, Dunărea şi chiar Mureş sunt mori ce se ţin la faţa apei pe temelie de luntre, iar roţile au obezi late şi lungi, ca să cuprindă cât mai multă forţă.

Minunat alcătuite sunt şteampurile Moţilor de sdrobit piatra auriferă. E un relict al vremurilor depărtate. Apa mişcă butucii, căptuşiţi la vârf cu cremene, mai rar cu fer. Corespunde fazei neolitice din evoluţia omenirii. Uriaşele piluge moderne a băilor de aur dela Breaza lângă Abrud, cele mai mari din Europa, ca principiu nu se deosebesc de steampurile tot mai rare, care prin loviturile sacadate ale pilugilor nasc ritmice sgomote de tam-tam, farmecul văilor tăinuite dinspre Bucium şi Roşia. Piule pentru sumane sunt bazate pe aceiaşi ingeniositate mecanică ca şi dârstele pentru pânză din Vrancea.

Despre industria textilă, nici n'ar trebui insistat. Ea a avut, din fericire mai are încă, o desvoltare mare. Dacă războiul de casă cu sgomotul regulat al spatei, a cam amuţit în şes sau e adăpostit în argeaua săpată în pământ (Jud. Brăila), spre deal şi mai ales spre munte, el e încă unealta nelipsită dela casa bunei gospodine. Pânza de cânepă, ştergarele, maramele, dar mai ales scoarţele minunat înflorite, se ţese nu numai în ateliere mecanice cât cu războiul primitiv de lemn, acţionat de picioarele şi mânele gospodinei harnice.

Până şi industriile extractive se găsesc la începuturile industriei noastre. La Cetatea din Roşia, se văd şi urmele dălţilor cu care se cioplea piatra auriferă, înfierbântată cu torţile şi stropită cu oţet, ca să fie mai uşor de sfârmat. Ţăranii din partea locului, sdrobesc în şteampuri aşchiile de piatră îngrămădite în halduri de pe vremea Romanilor. In Muzeul dela AlbaIulia, sunt păstrate ulcioare cu argint viu, dovadă de extracţia şi a acestui metal din Valea Dosului.

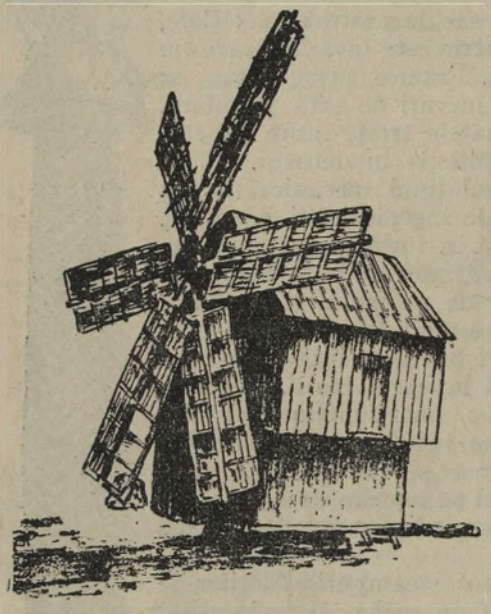

Fig. 93. *Moară de vânt din Basarabia.*

Nu este exclus ca şi industria siderurgică să fi fost în folosire în unele părţi. Până mai acum câţiva ani se fabricau sape şi hârleţe, la Ciclova lângă Oraviţa, cu ciocane acţionate de un fir de apă, instrumentele fiind definitivate prin puterea braţelor; bucăţile de fontă de la Reşiţa sunt bătute pe nicovala primitivă a meşterului local, cu pestelca de piele pe dinainte şi mânecele suflecate.

Până şi industria coloranţilor există în popor. Gingaşele culori, neşterse, din scoarţele vechi se scoteau de gospodine din flori, frunze ori coaja copacilor. Azi nu s'a mai păstrat, ca rudiment, această industrie decât în preajma Paştelor, când se încondeiază ouăle roşii, cu roşul luat din smicele de arin ori frunze de păducel, cu galbănul din drobiţă ori răchită, cu albastrul din viorele.

Tot ce e legat de viaţa casnică se fabrica în casă, în sat. Mai există încă sate specializate, ca în Bihor. In unele se fac cojoace, în altele oale, sau poclăzi (Cisnădia). Sunt şi azi case de săteni cuprinşi care nu au decât cel mult uneltele de plugărie, soba de tuciu şi lampa de gaz, cumpărate din industria mare. Incolo totul aparţine industriei casnice.

Industria mare nu pătrunde decât târziu şi cu greu. Se găsesc încercări dar repede se stâng. Se pomeneşte de o fabrică de sticlă lângă Târgovişte, o fabrică de cărămizi smălţuite la Baia în veacul al 15-lea, de hârtie din sdrenţe în veacul al 17-lea. Sunt dibuiri care nu persistă. Fabricatele erau aduse dela Lipsca, de

la Braşov. Nici azi n'a dispărut în Bucureşti Str. Lipscani, după cum s'a păstrat în Botoşani încă numele unei părţi din târg: Braşovenia. Mai târziu când aiurea industriile mari iau desvoltare, noi suntem subjugaţi ei Austri prin convenţia dela 1875.

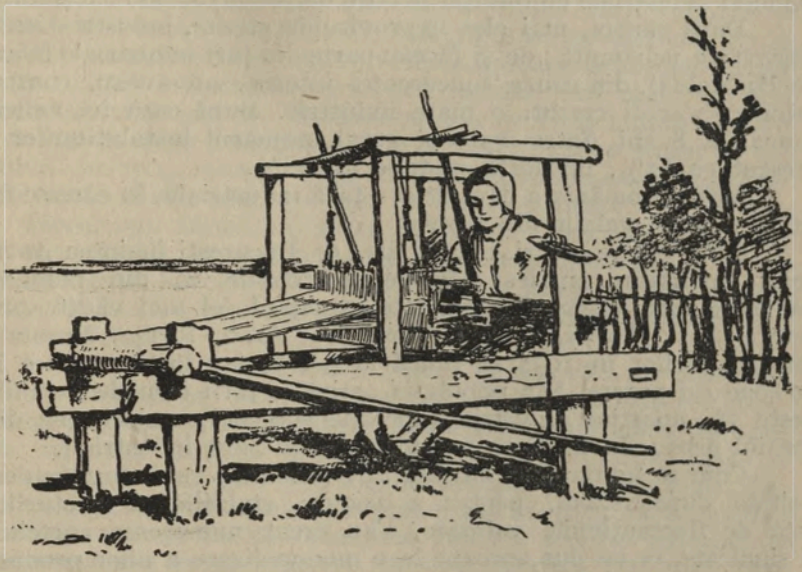

Fig. 94. *Femee la ţesut.* (după *Bernartzik* des. de *E. Saulea-Bocec*).

Introducerea celui dintâi motor, ca sâmbure al unei mari industrii, să face cu mari sforţări. Motorul pentru moara de foc *Assan* din Bucureşti, este adus dela Giurgiu în 1859, cu zece ani înainte de stabilirea căii ferate, tras de boi şi pe tăvălugi, ca să nu se împotmolească. Instalat, n'a funcţionat câţi-va ani. Populaţia deprinsă cu morile de apă, nu aducea grâul la măcinat; se temea că-l va arde diavolul ce varsă foc. Introducerea cartofului ca hrană în populaţia franceză, după cum se ştie, se datoreşte unui an de foamete, când poporul n'a avut încotro şi de nevoe a mâncat tuberculele socotite drept otrăvitoare. Tot aşa şi cu prima moară de foc dela noi. A fost îndeajuns ca o iarnă grea să îngheţe apa din scocul morilor de apă, pentru ca foamea să împingă pe unii ca să macine grâu la moara de foc.

Incetul cu încetul, prin legea de încurajare din 1887, prin taxe de import adesea ori prohibitive pentru unele articole, industria mare începe să se înfiripeze. A mai venit în joc pentru Vechiul Regat, războiul vamal cu Austro-Ungaria, care a avut drept urmare mutarea industriaşilor mari din jurul Braşovului în România şi instalarea fabricelor diferite pe valea Prahovei, feno-

men care se repetă şi azi, când din cauza greutăţilor valutare industriile mari din străinătate (Ford, Hardmuth, etc.) au instalat fabrici la noi.

Se ajunsese astfel ca în preajma războiului în Vechiul Regat să se închege o industrie întemeiată. In 1915 existau 874 întreprinderi industriale cu o forţă motrice de peste 120.000 cai putere.

După război, mai ales în provinciile alipite, industria iea o desvoltare nebănuită ; de şi făceau parte din ţări industriale (afară de Basarabia), din cauza concurenţei interne, nu aveau, contrar celor ce s'ar fi crezut, o mare industrie. Bună oară în Ardeal nnuai în 8 ani (între 1919 şi 1927), numărul instalaţiunilor a crescut cu 61%, iar forţa motrice cu 28%.

Astăzi România a devenit şi o ţară industrială, în care se fabrică până şi galalit din lapte.

Sunt centre mari industriale, ca Bucureşti înaintea tuturora. Pe fiecare an ies clădirile industriale ca din pământ. Industria metalurgică Malaxa este exemplul cel mai vădit. Alte centre sunt : Ploeşti, Braşov, Timişoara, Arad, Reşiţa. Numărul întreprinderilor în 1935 se ridică la 3.600, iar forţa motrice la 600.000 cai putere. Din populaţia activă a ţării cam de 10 mil., peste 7% aparţine industriei (aproape 760.000), majoritatea din mediul urban. In mediul rural nici 4% nu sunt industriali.

Cum se întâmplă şi în alte ţări (Polonia) cu industria desvoltată după război, pentru a asigura stabilitatea preţurilor faţă de fluctuaţiunile valutare, s'au creat numerosae carteluri şi sindicate, ce au dus aproape la o monopolizare a unor produse industriale (fabricile de hârtie, de ciment, de zahăr, de bere etc.). Având şi protecţiuni vamale, unele din ele ajung la adevărat monopol (hârtia), cu putere neînfrântă în stabilirea preţurilor.

Industriile cerând capital mare, ca urmare a desvoltării lor repezi, s'a mărit şi participarea capitalurilor străine, care preponderează adeseori asupra celor indigene. Astfel în întreprinderile petrolifere, cu un capital de peste 47 miliarde în 1934, 30% este englez, tot cam atâta italian, ca şi francez şi belgian. Capitalul românesc abea dacă participă cu 10%. Fabricile de zahăr sunt mai toate cu capital belgian la început, italian acum. Chiar majoritatea acţiunilor marilor întreprinderi Reşiţa sunt în mâni austriace ; ca urmare, ca şi în Polonia, industria în genere nu joacă prea mare rol în politica ţării, neexistând o pătură socială corespunzătoare în elementul românesc. Nici personalul nu este precumpănitor românesc, cu toate silinţele chiar în anii din urmă de a naţionaliza industriile. Capitalul fiind străin personalul technic şi administrativ superior, bine retribuit, este în mare parte străin chiar de ţară (până la 80% în unele întreprinderi petrolifere). Dimpotrivă salahorii, lucrătorii manuali, aproape toţi (92%) sunt Români.

Desvoltarea industriei dacă ne scuteşte de un import mare

de mărfuri, dacă pentru unele din ele contribue la folosirea materiilor prime din ţară, creiază un strat social străin sau minoritar bogat, care nu întotdeauna contribue la circulaţia monetară în ţară.

Industrii metalurgice. — Sunt socotite aiurea ca temelia industrială a unei ţări, mai ales într'o vreme când tunurile şi puştile sunt tot atât de căutate ca şi plugurile ori locomotivele. Se dă mare importanţă acestei industrii în cât aproape se socotesc drept adevărate ţări industriale, acele care produc mai mult fier sub formele cele mai variate. Era fierului datează după unii dela patru mii de ani înainte de Hristos. Din veacul al 18-lea trăim în era oţelului. In 1934, numai Belgia fabrică oţel în aşa de mare cantitate în cât revine cam 350 kgr. de cap de locuitor.

Fierul sub formă de fontă şi oţelul e materia semifabricată, exportabilă, cu putinţa de a fi prelucrată aiurea.

Industria fierului se împarte deci în două : industria zisă siderurgică pentru fabricarea fontei şi a oţelului şi industria metalo-mecanică.

Instalaţii siderurgice avem relativ puţine căci nu prea sunt minerale de fier. Se socotesc la aceste industrii numai 10 întreprinderi cu peste 5000 lucrători. Avem 10 furnale înalte, 12 cuptoare de oţel, putând produce peste 250.000 tone fontă şi cam tot atâta oţel, apoi 350.000 fier laminat şi 60.000 tablă. Nu s'a ajuns încă la maximum de producţie. In 1935 nu s'a produs de cât 8.000 tone fontă, îndeajuns însă să acopere aproape în întregime (93%) nevoile interne. Oţel s'a fabricat mai mult cantitativ (peste 210.000 tone), dar s'a importat peste 32% din ceiace avem nevoie. Indicele de 100 din 1921, a crescut pentru fontă la 245 în 1935, pentru oţel la 148 .Centrele siderurgice se găseau acolo unde există fierul şi cărbunele. Cea mai principală e la Reşiţa întreprindere asemenea celor din străinătate, căci pe lângă cuptoarele pentru oţel şi fontă, se lucrează tunuri, locomotive, puşti.

In apropierea minelor de fier dela Teliuc, e furnalul înalt dela Calan, iar la Uzinele Hunedoara ale Statului sunt 6 cuptoare înalte, nu toate în funcţiune.

Cu mult mai numeroase sunt industriile mecano-metalurgice, prelucrarea fontei sau a oţelului, transportat şi în regiuni fără fier şi cărbuni, dar cu mâna de lucru mai ieftină şi mai uşor de găsit. In timpurile din urmă au răsărit ca din pământ Uzinele metalurgice „Malaxa", la marginea Bucureştiului, care fabrică vagoane, automotoare şi chiar locomotive. Societatea de vagoane „Astra" a fost mutată de curând la Braşov. Nu e ramură metalurgică, care să nu fie representată la noi. Avioane se fabrică la Braşov (I.A.R.), pluguri, tunuri, locomotive la Reşiţa etc. Doar lucrări fine pentru ceasornice, nu s'a ajuns încă să se fabrice. Aproape 90% din ceiace e nevoie în ţară, în agricultură, n industrie, se lucrează în ţară.

Peste 350 întreprinderi metalurgice erau în 1935, cu un capital de aproape 6.500 milioane lei, cu un personal de peste 45.000 oameni.

Industriile chimice. Inainte de războiu prea puţin să putea vorbi despre o industrie chimică la noi, în afara rafinăriilor de petrol. Astăzi este industria care a luat cel mai mare avânt, nu atât ca forţă motrice cât ca varietate de produse fabricate. Doar materiile colorante nu se pot fabrica la noi, din lipsa huilei ca materie primă.

Incolo aproape ne-am emancipat de străinătate de unde nu mai aducem nici acidul sulfuric, atât de trebuincios diferitelor alte industrii; se produce în 6 fabrici mai principale, cantitatea de trebuinţă consumului intern, ba chiar exportăm câte puţin (300 tone în 1933).

Se fabrică acid clorhidric (Turda), acid tartric (Chişinău).

Importante sunt fabricele de sodă caustică dela Turda, căutată la pregătirea săpunului. Se fabrică amidon şi glucoză (Colentina), săpunuri de tot soiul. Una din fabricile cele mai mari de carbid din Europa e la Diciosânmartin, de curând naţionalizată. Se foloseşte ca materie primă gazul metan.

Există fabrici de îngrăşăminte chimice, de asfalt artificial, de lacuri, cerneală, produse farmaceutice. Se fabrică eter şi cloroform (Oradea), celuloid (Oradea), până şi galalit (Sibiu) produsul scos din lapte, înlocuind fildeşul. Cauciucul se prelucrează în ultimii ani la Braşov, Bucureşti; la Făgăraş se fabrică produse explosibile. In totul luată industria chimică — cu rafinăriile de petrol — numără (1935) peste 280 întreprinderi, cu un capital de peste 9 miliarde lei, şi cu 225.000 lucrători şi personal. Cele mai multe (134) se găsesc în Vechiul Regat.

Industriile textile. Iarăşi o ramură industrială tot mai desvoltată pe an ce trece. Dela prima fabrică (Buhuş) din 1886, în preajma războiului se găsesc 81 întreprinderi în care se fabrică postav, pânze, frânghii; în 1935 sunt 552 cu un capital de 6 miliarde lei şi 54.000 personal.

Se fabrică postavuri din lână (97 întreprinderi). Produsele de la Braşov (Scherg), de la Buhuş, Azuga, au făcut ca să nu se mai importe decât prea puţine stofe din străinătate. Torcătorii şi ţesătorii de bumbac, in, cânepă sunt peste 140, cu 14.000 de războaie mecanice şi 130.000 fuse pentru tors. Se fabrică tot soiul de pânzeturi, din cele mai fine. Până şi ţăsuturi de iută şi manila se produc, bine înţeles cu materia primă importată. Deosebită desvoltare a luat-o ţesătura mătăsii naturale (Lugoj fabrică de tors) dar mai ales a celei artificiale, de la 1935 încoace. Sunt peste 50 de întreprinderi. Ca materie primă se foloseşte şi celuloza din lemn (Popeşti-Leordeni).

Multe fabrici de tricotaje (cam 100), produc tot soiul de împletituri de lână, ciorapi de mătasă artificială. Interesant că la Timişoara în special se fabrică forme pentru pălării de lână, păr, care se exportă şi în America.

Industriile alimentare. — După cum e şi firesc pentru o ţară agricolă, industriile alimentare sunt în plină desvoltare, din ce în ce mai mare. In întregime luate stau în fruntea industriilor

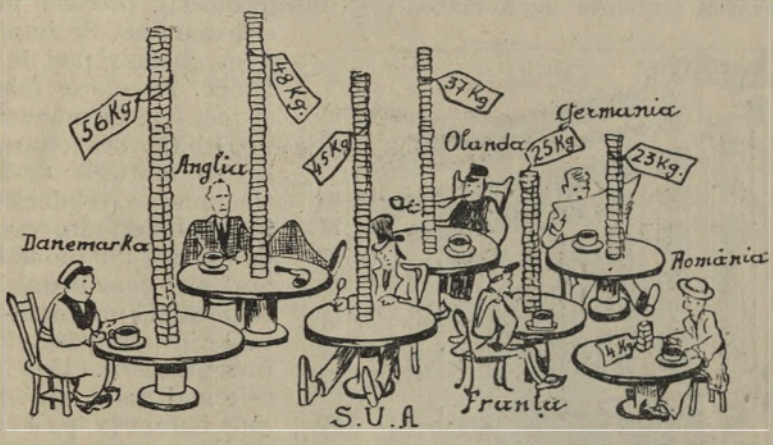

Fig. 94. *Consumul zahărului pe cap de locuitor* (In parte d. *Semionov*).

cu peste 1000 de întreprinderi. Iarăşi după război s'a desvoltat mai mult. Mai înainte morile erau cele mai principale, dela mica moară de apă, până la marile mori de aburi dela Botoşani, Bucureşti. Azi morăritul, cu mori ce pot măcina şi 3610 tone în 24 ore (Arad), cuprind ½ din totalul energiei industriale. Macină mai mult pentru consumul interior, căci făina puţin se exportă. Pe când înainte de războiu se importau multe paste făinoase, azi aproape nu se mai aduc. Tot aşa şi cu fabricele de zahăr (15), cea mai veche (1875) la Sascut-Putna, cea mai nouă din Iţcani (1930); nu produc însă cât ar putea produce, consumul de zahăr la noi reducându-se nici la 5 kgr. de cap de locuitor, cam în coadă faţă de celelalte ţări din Europa (Fig. 94). Există fabrici de spirt, de bere, de uleiuri vegetale, fabrici de conserve din legume, de carne, de peşte (Cetatea-Albă). Numai fabricele alimentare propriu zise au crescut în 10 ani (de la 1923), cu 10% ca număr şi 150% ca valoare productivă.

Imbucurător este folosirea laptelui în fabricarea brânzeturilor de tot soiul. Schwaizerul dela Broşteni a ajuns de calitatea celui din Elveţia. Deasemenea fabricarea mezelurilor (48) a luat un deosebit avânt, satisfăcând cererile interne tot mai crescute.

Alte diferite industrii. — In afara categoriilor principale de industrii înşirate mai sus, aproape nu e ramură industrială în care să nu fi ajuns măcar la mulţumirea trebuinţelor interne. Sticlăria mai înainte o aduceam din străinătate. Fabrica dela Azuga, cea mai veche (1888) nu producea decât sticlă ordinară. Azi fabricele de la Mediaş, Putna, Fieni (40 în total) produc fine fabricate. La Diciosânmartin s'a înfiinţat o secţiune de sticlă turnată, unica în ţară.

Avem fabrici de ţigle, de cărămizi refractare. Industria pielăriei renovată după război (258 întreprinderi), produce piei cele mai fine. Se importă doar ghems şi piei de antilope. In colo se fabrică şi piei fine de mănuşi. O deosebită desvoltare a luat-o fabricele de hârtie, mucava, celuloză (21 întreprinderi din care 7 de hârtie), iar industriile grafice, concurează ca tehnică şi producţie cu cele din străinătate (78 întreprinderi). Una din cele mai mari din ţară este industria grafică „Cartea Românească", întemeiată acum 19 ani, prin fuziunea vechilor firme de tipografii şi librării (Sfetea, Rasidescu, Ioaniţiu, Minerva).

Fig. 95. *Palatul „Cartea Românească".*

Acestea şi altele sunt industriile desvoltate în anii din urmă în Ţara Românească. Până şi ramura electrotechnică numără aproape 20 întreprinderi (lămpi, telefoane, radio).

Pe lângă cele cu capital particular, sunt industriile mărunte de pe lângă numeroasele gimnazii şi licee industrialc de băeţi şi fete, rezleţite la oraşe şi sate. La unele din ele se lucrează frumoase mobile, lucruri din piele, din fier; la altele dantele şi scoarţe.

Şi statul a devenit un însemnat industriaş, une ori concurent dăunător industriilor particulare apăsate de grele dări. Statul are societăţi metalurgice (R I M M A), fabricile de chibrituri concesionate unui consorţiu suedez, fabricele de ţigări, de explosibile, mari ateliere metalurgice la C. F. R., şantiere navale etc.

E drept că în majoritate capitalul pus în întreprinderile industriale (total peste 41 miliarde lei) este fie în mâna străinilor de peste graniţe, fie în a minoritarilor. Imbucurător însă e că există întreprinderi curat româneşti, cu capital român, cu personal în mare majoritate român, dovadă că şi Românii, când vor, pot să se

pună la întrecere cu străinii. Pe lângă societăţi anonime (Cartea Românească, Credit Minier etc.), sunt conducători români de industrii desvoltate (Uzinele metalurgice *Malaxa*, Moara *Assan*, Industria de pielării *Gr. Alexandrescu*, *Mociorniţa* etc.).

Semne îmbucurătoare pentru viitor.

XXI.

TRANSPORT ŞI COMERŢ

Activitatea omenească se bizue pe puterea de producere a fiecăruia. Izolarea nu face parte dintre însuşirile omului. Nu numai trebuinţa de a schimba câteva vorbe cu vecinul, dar nevoia de a se sprijini unul pe altul spre a-şi înlesni traiul, naşte un raport strâns între oamenii din acelaş sat, din aceaşi ţară şi apoi din ţări vecine şi depărtate. Viaţa se complică din ce în ce. Un dezastru în ţările producătoare de bumbac, are influenţă generală asupra industriei ţesutului din cele mai depărtate colţuri ale pământului.

Fig. 96. *Moţ călare.*

In primul rând se înţelege că vine comerţul intern, dela om la om, dela sat la sat, în cuprinsul aceleiaşi ţări. La început domina. Multă vreme poporul român se mulţumea cu ce producea singur. Puţinii care aveau gustul mai rafinat pentru viaţă, aduceau mătăsuri, blănuri, podoabe din ţări depărtate. Comerţul extern era redus. Existau anumite drumuri, rari, internaţionale, cu puncte de vămuire, transformate încetul cu încetul în oraşe. Pe vremea lui *Alexandru-cel-Bun*, mărfurile asiatice, din Caffa treceau prin Moldova, spre a ajunge în Polonia. Cetatea-Albă, Bârlad, Vaslui erau puncte de vamă. Cu cât raporturile dintre state devin mai strânse, cu atât comerţul exterior ajunge mai intens, iar transitul mărfurilor prin ţările intermediare, ca a noastră, aduceau venituri tot mai însemnate. Aşa e azi. O ţară, un popor, nu poate scăpa din reţeaua complicată a negustoriilor ce se impun adeseori.

Cum însă şi în această chestiune este o evoluţiune, îngrădită de anumite condiţii locale, se înţelege că şi raportul dintre comerţul intern şi cel extern variază dela popor la popor.

La noi bunăoară, sătenii, majoritatea populaţiunii, îşi fabricau singuri aproape tot ce aveau şi încă au nevoie. Şi azi există sate înfundate, depărtate de drumul mare, în care, chiar la casa celui cuprins n'a pătruns încă prea mult din produsele industriale din ţară sau aduse. Săteanul îşi face singur îmbrăcămintea, sau meşteşugarul satului. Doar plita de fontă găseşte mai multă cătare ori lampa de gaz. Uneltele agricole (ţăpoaie, lopeţi, talpa cu cremene pentru arman ori vălătucul de piatră) sunt încă instrumentele satelor. Puterea vântului serveşte ca să se vânture produsele. Chibriturile sunt înlocuite cu amnar şi cremene, din care cauză socotelile concesionarilor suedezi au fost greşite. Zahărul e aproape necunoscut la sate, din care pricină fabricile de zahăr sunt mereu în criză,

Ţinând seamă însă de varietatea geografică a ţării, deci şi a producţiunilor, schimbul, comerţul intern este o necesitate de neocolit. Iarmaroacele, bâlciurile, erau locul de schimb, dintre munte, deal şi câmpie. Repartiţia lor geografică trage liniile principale de relief. Iarmaroacele de la Folticeni, Buzău, Râureni, slăbite azi, sunt la poalele munţilor. Centre de transacţie internă existau la munte, în apropierea stânelor. Au rămas ca tradiţie (Penteleu, Loviştе) sau denaturate (Muntele Găina din M-ţii Apuseni). Şi azi numărul iarmaroacelor nu numai săptămânale, dar mai ales anuale, este foarte mare, în Ardeal mai ales. Reprezintă faza trecutului din comerţul intern. Pe zi ce merge însă iarmaroacele pierd din însemnătatea veche, după cum hanurile, locul de popas în cărăuşie, sunt tot mai ruinate şi mai pustii. Mijloacele de transport au iuţit circulaţia. Autocamioanele pătrund până'n adâncul văilor de încarcă poame, brânzeturi, lână, aducând direct negustorilor mărfurile ce le trebuesc. Şi mai înainte vreme drumurile aveau mare preţ, prin înlesnirea transportului; starea lor rea făcea tocmai ca iarmaroacele să fie mai dese.

Căile de comunicaţie, au suferit şi la noi mari schimbări. Prin ele se poate deduce câtă energie s'a desfăşurat în gospodăria noastră generală, în relativ scurt timp.

Natura drumurilor merge mână 'n mână cu natura mijloacelor de transport.

Cărările sunt încă numeroase. Când priveşti un sat din Munţii Apuseni, cu casele resfirate, cărările trag dungi netede, albe, în mijlocul pajiştei verzi ce înconjoară casele. Transportul omenesc cu traista, cu coromâsla (cobiliţa) se vede încă pe o scară întinsă nu numai de la o casă la alta, ci adesa pe distanţe de zeci de kilometri dela sat la târg, neprecupeţindu-se nici osteneala nici vremea. In această direcţie este mult de îndreptat. Dacă s'ar face socoteala timpului perdut, a nenorocirilor din casa lăsată pe sama copiilor, s'ar putea vedea cât de mare e iroseala de timp şi de energie omenească. Tot pe cărări se face transportul cu caii. Caii moţilor încărcaţi cu produsele industriei casnice, sau femeia de

la munte călare, prin pajişti înflorite, tablou pitoresc, arată mijlocul de transport rămas încă printre alte obiceiuri primitive.

Cărăuşia este iarăşi destul de răspândită, cu toată întrebuinţarea trenului, a automobilului etc. Nu au dispărut nici căruţaşii moţilor, cu căluţul mic, cu căruţa acoperită cu coviltir. Ii întâlneşti până'n Oltenia, după cum zarzavagii din spre Craiova, se urcă spre munte până la Petroşani, ori păcurarul dela Moineşti până'n Hotin. Caravanele de demult, întovărăşirile de cărăuşi, pe drumuri lungi, periculoase, nesigure, încă n'au dispărut. Se văd toamna în şiruri lungi, dela podgoriile subcarpatice spre Ploeşti-Bucureşti, care încărcate cu butoaie de vin, sau căruţele de câmpie, cu leasă de nuele la spate, cum le-a desemnat *Raffet* la începutul veacului al XIX-lea, aducând lemne, zarzavaturi spre oraşele principale.

Fig. 96. *Moţ pe cărarea de munte.* (des. *C. Motăş*).

Vehiculele sunt variate, dela cărucioarele cu 2 roţi ale lăptarilor din jurul Bucureştilor sau din zona drumurilor grele din Jud. Mehedinţi, până la căruţele cu draghinele de scânduri, ferecate şi variat înflorite din Dobrogea. Vehiculele de transportat trunchiurile de brad se reduc la roate şi la inima carului; carul moldovenesc tras de boi, e cu draghinele din lemn, rărite ca şi cele cuprinzătoare, trase şi de bivoli din Ardeal. Căruţele moţului, ale păcurarului, ale merarilor din Rădăşeni au coviltir de pânză, mai rar de rogojină, servind şi ca odihnă pe vremea nopţii, ori la drum lung de apărare împotriva ploii.

Carele şi căruţe.le sunt încă în mare răspândire, căci drumurile naturale sunt numeroase, în munţi, dar mai cu samă în regiunile deluroase, hleioase. In Basarabia mai sunt cam 75%, drumuri naturale din cauza părăsirii de pe vremea ocu-

paţiei ruseşti. Şosele au existat puţine încă din timpul Romanilor, fie podite, cum li se văd urmele în cazane, fie pietruite ca Tabla-Buţii (Prahova) sau în apropiere de Grădişte (Sarmisegetuza). Şoselele cele mai numeroase însă, cel puţin în vechiul Regat, nu datează de lungă vreme. E vestită „Şoseaua mihăileană" pe urma vechiului drum de transit dela Cetatea-Albă şi Galaţi spre Lemberg.

Şoselele sunt pentru economia generală ca arterele din corp. Deaceia grija ce li s'a dat şi trebue să li se deie. In 40 ani (de la 1866), în Vechiul regat reţeaua a crescut cu 2385%, ceia ce însamnă o sforţare deosebită, ce trebue socotită.

In 1866 nu erau de cât ceva mai mult de 1000 km. de drumuri pietruite; la declararea războiului se găseau în lungime de 44.000 km.

Transporturile din timpul războiului le-au deteriorat pe multe. Prin sforţări lăudabile, nu numai că s'au reparat cele vechi dar s'au şoseluit drumuri noui mai ales în Basarabia. In afara frumoaselor drumuri şerpuite ce existau peste munţi, s'a croit un drum nou pitoresc, ce leagă Sibiul, prin Novaci, cu Tg.-Jiu, urcându-se până peste 2000 m. înălţime. Ca o operă însemnată este crearea autostradei ce taie ţara în curmeziş dela Oradea, prin Cluj, Sibiu, Braşov, la Bucureşti, iar de aice spre Olteniaţa, Turtucaia, Constanţa; şi va prelungi în lungul Mării spre Balcic. Din cele peste 130.000 km. de drumuri din ţară mai mult de ½ sunt pietruite.

Este mare nevoie de drumuri bune, căci circulaţia a devenit intensă, iar vehiculele s'au schimbat. In preajma oraşelor numărul bicicletelor a sporit; automobilele şi mai ales autobuze şi autocamioanele, fac distanţe mari, depărtate.

La 1934 în România existau peste 34.000 vechicule mecanice cele mai multe automobile de turism (peste 22.000), 3000 autobuze, peste 5000 camioane, ceiace vine cam cât 1 automobil la aproape 560 locuitori, mai mult decât în Bulgaria (1 : 1492) ori Polonia (1 :868), dar mai puţin decât în Statele Unite bună oară (1 : 4.6).In 1931 am importat vechicule de peste 2 miliarde lei, mai mult de cât am exportat ouă, unt, carne.

Căile ferate au avut iarăşi o desvoltare însemnată. Dela cele 63 km. construite de englezi între Constanţa-Cernavodă în 1860, sau linia dintre Giurgiu-Bucureşti (73 km) din 1869, am ajuns în preajma războiului la 3588 km, adică 27 km, la mia de km². Nu aparţineam la ţările cu reţea deasă, dar în orice caz eram superiori Bulgariei ori Serbiei.

Lungimea liniilor exploatate în 1935 trece de 11000 km. S'a normalisat liniile basarebene, linia Crasna-Huşi; s'au dublat liniile Cernavoda-Constanţa; s'a creat legături între Bucovina şi Ardeal (Dorna-Ilva-Mică); se lucrează la complectarea liniei Tg Jiu-Petroşani, Braşov-Buzău.

Sunt trenuri accelerate, sunt trenuri „Pullman", intre

Bucureşti-Galaţi ori Constanţa ; sunt chiar trenuri aerodinamice, iar pe liniile secundare circulă automotoare (83). Nu a rămas capitală de judeţ (afară de Cahul, Hotin, Soroca şi Orhei) fără legătură de linie ferată. Există numeroase linii funiculare în regiunile miniere sau căi ferate înguste pentru transportul butucilor. Concurenţa vehiculelor mecanice însă se resimte. Numărul călătorilor scade dela 40 mil. (1928) la 35 mil. (1935), majoritatea (86%) de cl. III-a, dar tariful comercial de mărfuri e mărit dela 18 mil. tone (1928) la peste 20 mil. (1935).

Mai rău stăm până acum cu râurile navigabile, de şi încă de pe vremea Regulamentului organic Art. 165 prevede navigabilitatea râurilor din Principate. Oltul a fost navigabil pe vremea ocupaţiei austriace ; pe Prut se urcau şlepuri pentru cereale ; pe Siret s'au transportat şlepuri cu sare, iar pe Nistru vaporaşele urcau până mai sus de Soroca.

Azi cel mult plutele depe Bistriţa ajung la Galaţi. Singura arteră navigabilă a rămas Dunărea, deşi ameninţată să devie o cale internă din cauza împotmolirilor tot mai periculoase dela gura braţului Sulinei, care cu cheltueli mari a fost regulat şi dat navigaţiei chiar pentru vapoare transatlatice, ce ajungeau până'n Galaţi şi Brăila.

Viitorul e învăluit în burneaţă deasă, iar cele vre-o 34 porturi dunărene, sunt ameninţate cu veşnica tânjală de azi, dacă nu se iau urgente şi reale îmbunătăţiri. Numărul vapoarelor de pasageri au rămas aceleaşi (17) de la 1933.

Despre canale interne până acum nu e vorba, deşi regularea lacurilor din jurul Bucureştilor, relativ în scurt timp înfăptuită, arată că planurile inginerului *Al. Davidescu* nu erau utopice, Bucureştii putând deveni un port al Dunării. Energia omenească nu cunoaşte limită unde este voinţă şi străduinţă.

Transporturi aeriene nu ne lipsesc. Bucureştii sunt legaţi prin aeroplane cu Paris, iar în urmă cu Milan şi Roma. Sunt şi linii aeriene interne spre Iaşi, Cernăuţi, Chişinău, Cetatea-Albă, Cluj etc. In 1935 s'au făcut drumuri de peste 142.000 km.

Mijloacele de transport pentru comerţul intern sunt îndeajuns de numeroase şi variate, ţinând samă de timpul restrâns de când au fost modernizate.

Comerţul extern profită de aceste mijloace interne. Nu lipsesc trenuri principale, directe, pentru oraşele mari din Europa. Există vagoane directe la Paris, la Berlin. Reţeaua drumurilor dese duc la 7 staţiuni de frontieră. Presenţa Mării Negre uşurează transportul internaţional. Portul Constanţa a devenit al 2-lea mare port al Mării Negre în scurtă vreme. Vapoarele noastre (14) ajung la Alexandria în Egipet, la Iaffa în Palestina ; Peste 400600 călători au fost transportaţi şi 222.000 tone mărfuri.

Mare însemnătate la transacţiunile comerciale iea telefonul,

concesionat unei societăţi americane, care îşi dă toată silinţa pentru lărgirea reţelelor telefonice. Dela 81 mil. în 1931, convorbirile telefonice cresc la 112 mil. în 1934, posturile telefonice dela 50 mii la 63.000.

E dreptul că Comerţul se găseşte mai mult în mâini streine, a evreilor în special, dar tendinţa de emancipare e din ce în ce mai mare. Mai ales dela înfiinţarea *Cooperativelor* de tot soiul, prin legea de la 1935 centralizate în Centrala cooperativelor, comerţul intern şi extern iea un avânt deosebit. Se înfiinţează cooperative de tot soiul nu numai pentru desfacerea produselor importate (bumbac) dar pentru valorificarea produselor pentru export (Cecopava a exportat grâu în Grecia), Mişcarea cooperatistă intesinficată în anii din urmă, a venit în mare ajutor producătorilor prin stabilirea fermă a preţurilor, după cum a înlesnit producerii interne prin import de mărfuri fără intermediari.

Chemate la viaţă prin însufleţirea lui *Haret*, „părintele ţărănimei" pe lângă „omul şcoalei", prin legea din 1935 capătă o desvoltare deosebită nu numai în direcţia tovărăşiilor bancare, — Băncile cooperatiste fiind cele dintâi înfiinţate — dar mai ales prin celelalte trei centrale (Cecopava, Centrala de consum, Centrala de îndrumare), care prin conducători destoinici au putut duce la valorificarea produselor, la ridicarea preţului cerealelor şi la înlesnirea vânzărilor dela micii producători. După o criză legată de cea economică, şi mai ales prin amestecul prea distrugător al politicei locale, azi cooperaţia e pe temelie sclidă; aşa merită să fie forma cea mai apropiată de avânt economic mai ales la sate, prin înlăturarea intermediarelor şi stabilirea unor căi netede de întărire a producţiunii. Totalul cooperativelor de tot soiul este azi de 6490, cu peste 1 milion membri, 2 miliarde capital vărsat.

Exportul nostru se bizuea mai înainte numai pe cereale. Faţă de exportul total de aproape 700 milioane (1921), cerealele iau mai mult de ¾ din valoare. In al 2-lea rând venea petrolul. apoi lemnăria şi la urmă produsele alimentare (ouăle numai 8 mil.). Pentru restul produselor (piei brute etc.) rămâne abea 3% din valoarea exportului. Clienţii noştri siguri erau Germania şi Belgia. Franţa venea mai în urmă.

Războiul a schimbat cu totul aceste raporturi. Cerealele prin slaba lor cultură, prin neselecţionare, nu mai stau în fruntea exportului. Locul întâi îl iau petrolul şi derivatele (43%); un însemnat venit la export îl dau lemnele de construcţie (16%); în creştere faţă de timpurile de dinainte de 1916 este exportul animalelor vii, a ouălor şi a cărnei.

Schimbări au intervenit şi în privinţa clienţilor. Germania nu mai are însemnătatea de mai înainte în exportul nostru (17%) ci vine aproape pe acelaşi nivel ca şi Anglia (15%), Franţa (13%) Italia (12%) Am pierdut unele pieţe; s'au deschis perspective

la export în altele noi (Grecia, Palestina, Egipet). Caracteristic vremii postbelice este de altfel schimbarea acestor raporturi din an în an, în legătură cu oscilaţiunile valutare şi conjuncturele internaţionale. Incetul cu încetul, datorită în bună parte măsurilor ultime ale conducătorilor, cerealele prind a-şi lua locul de întâietate în export.

Şi în privinţa importului sunt mari schimbări.

Inainte de războiu importam de toate, mai ales produse industriale. Până şi scobitori de dinţi aduceam din Japonia, flori din sudul Franţei ca şi brânzeturi fel de fel. Partea luxului (mătăsuri) era foarte importantă (21 mil. în 1912) în import. Aduceam mai ales din Germania şi Austro-Ungaria, maşini, fier semilucrat dar şi din Statele-Unite. Foarte adesea importul era mai mare decât exportul.

După război, prin industrializarea tot mai forţată a ţării raporturile s'au schimbat. Fruntea nu o mai ţin fabricatele din industria metalurgică; locul întâi la import a rămas materia primă pentru fabricele de textile (bumbac, iută, ba şi cânepă). Aparate şi maşini sunt restrânse numai la lucruri fine, speciale (ceasornice, motoare etc.). Cumpărăm mai mult (80%) din Germania, Franţa, Anglia şi Cehoslovacia. Cumpărăm mai mult de cât vindem din Germania, Cehoslovacia, Elveţia, Polonia, Statele-Unite.

Interesante sunt raporturile slabe cu vecinii noştri, lămurite prin natura produselor, cam aceleaşi. In Bulgaria mai mult exportăm (petrol, sare), deşi puţin (90 mil. lei în 1934), ca şi în Iugoslavia (petrol, sare de 180 mil. în 1935). Cu Cehoslovacia comerţul e mai viu, dar inversat decât la celelalte. Aducem mai mult (15% din importul total) decât trimetem, fructe în deosebi (9%). Tot aşa şi cu Polonia; cumpărăm de două ori mai mult (cărbuni) decât vindem (fructe, vin). In Ungaria trimetem mai mult (lemne, petrol) de cât aducem.

XXIII.

TRECUT ŞI VIITOR

N'avem oşti, dară iubirea de moşie e un zid
Care nu se 'nfioreză de-a ta faimă, Baiazid.

M. Eminescu

Greutăţile de a ne ţine şi noi în curent cu progresul apusului, cu cultura lui, sunt redate bătrâneşte dar precis de înţeleptul *Miron Costin*: „Şi la acest fel de scrisoare gând slobod şi fără valuri trebueşte; eară noi prăvim cumplite vremi şi cumpănă mare pământului nostru şi nouă".

Istoria neamului întreg până la începutul veacului al 19-lea, e plină de sbucium, „căci mari stânci, în mijlocul drumului ca neclintite stau, şi multe şi împleticite împiedicări înaintea paşilor ni se aruncă" (*D. Cantemir*).

Isolat în jurul Carpaţilor apărători, învolburat de neogoiatele lupte ce să dădeau în jurul nostru, pe pământul nostru, divizat prin uneltirile celor care ne râvneau bogăţiile, poporul n'avea nici tihna trebuitoare, mai îndelungă, nici putinţa de a ţinea contact larg, cu cultura apusană, spre a înainta şi el mai repede pe calea progresului.

Fig. 97. *Trecut şi prezent.*

Ca un freamăt uşor ajunge până la noi descoperirile biciuitoare de schimbări. Se perdeau repede prilejuind doar un oftat întristat, că prefacerile de aiurea nu pot prinde şi la noi. Unde şi unde, mai cu seamă în liniştea şi apărarea mănăstirilor cu ziduri groase, se aprinde câte o luminiţă, pentru îndrumarea şi susţinerea mai mult sufletească. Sunt prea rezleţe şi prea slabe pentru a înfrunta negura deasă.

Şi astfel rămâneam în urmă, uneori veacuri, cu cultura înteţitoare spre viaţă nouă. Nu puteam păşi cu vremea ; nu ne era îngăduit de împrejurări chiar cu mari sforţări. Poporul trăeşte viaţa lui. In lipsă de şcoală a ajuns însă să citească bine în cartea naturii, singurul lui mare învăţător.

Folclorul nostru, bogat, variat, cu adâncimi de genuni, este cultura căpătată „prin sine" de către popor, înmagazinată, frământată şi transmisă din veac în veac.

E tot ce se poate lăsa moştenire generaţiilor mai tinere. Este mult, căci trădează o energie uriaşă, o pricepere adâncă.

Insuşirile alese, necesare progresului, rămân colective, sau anonim manifestate individual. Cine a făcut Mioriţa ? De sigur că *unul*, dar poporul ş'a însuşit'o.

Deaceia în decursul veacului nu lipsesc energii individuale; fie că au avut tăria să răsbească din colectivitate, fie că împrejurările le-au fost prielnice, uneori prin schimbarea mediului, dau dovada de valoarea energetică economisită în poporul românesc, cu putinţă de a se manifesta în direcţii variate.

Ştefan-cel-Mare din veacul al 15-lea, prin gând, fapte şi preocupări, vitejie, credinţă şi diplomaţie, nu este într'un nimic inferior, ca însuşiri, marilor împăraţi ori regi din apus, cărora, prin amploarea mediului, le consacrăm în cărţile pentru copiii noştri, pagini uneori mai multe decât pentru al nostru.

N. Olahul din veacul al 16-lea, cu părinţi din Muntenia, are putinţa să ajungă, prin însuşirile sale, ramuri sănătoase ale trunchiului etnic, alăturea de umaniştii vestiţi ai apusului, lăudat şi prieten cu bine cunoscutul învăţat al vremii, *Erasmus*. Că a fost primat catolic al Ungariei, apreciatul sfetnic al regelui *Ludovic* al II-lea şi mai ales al *Reginei Maria*, a Ţărilor-de-jos, se datoreşte valurilor vieţii, care nu întunecă ci dimpotrivă scot în relief, structura minţii Românului.

Vasluianul *Milescu* din veacul al 17-lea devine precursorul lui *Sven Hedin*. Duce la bun sfârşit o grea încercare de a explora părţile asiatice puţin cunoscute, până la Peking, cercetând drumul cel mai lesnicios pe care, mai târziu, se aşază şinele transiberianului.

Este iscusit cartograf, explorator, geograf, diplomat, iar scrierile sale, în acele timpuri, au atâtea calităţi, încât un bun cunoscător modern al istoriei şi geografiei ruseşti, *Baddeley*, nu se sfieşte al numi „părintele literaturii laice ruseşti".

Spre începutul veacului al 18-lea, activitatea variată a lui *D. Cantemir*, fiul unui răzeş din Fălciu, îi aşază numele alături de al lui *Leibnitz*, între membrii Academiei din Berlin. E o figură proeminentă nu numai din cultura română, prin energia desfăşurată, într'o viaţă ce nu trece mult de jumătate de secol.

Aceştia şi alţi mulţi sunt semincerii răsăriţi din desul stufăriş al pădurii, ce reprezintă energia noastră etnică.

De îndată ce se schimbă împrejurările politice şi pentru neamul nostru, când seninul cerului se revarsă şi peste noi, cum dă în primăvară, din spuma omătului, florile care smălţuesc câmpiile şi pădurile neînfrunzite, tot aşa răsar representanţi din necunoscutul tăriei etnice, desfăşurată cu folos pe toată tărâmurile: literare, ştiinţifice, constructive, politice.

Rar s'ar găsi aiurea exemple de prefaceri atât de repezi într'o ţară de curând descătuşată din neprielniciile istorice, apăsătoare îndelungă vreme. Chiar până în 1877, când soldaţii dela Plevna şi înţelepciunea *Regelui Carol I* şi a sfetnicilor săi doritori de binele neamului, au adus libertate deplină, aveam cătuşe şi în acţiunile interne, până şi pe terenul cultural. Trâmbiţarea naţională a lui *M. Kogălniceanu* în lecţia inaugurală dela Academia

Mihăileană din *Iaşi*, a fost supărătoare pentru vecinii noştri puternici de la răsărit. Ea a rămas numai ca un model al lecţiilor ce aveau să urmeze, dar care au fost oprite. Aduceau aminte de durerea lui *Şincai*, cam în aceaşi vreme, din Ardeal. La cererea de a-şi tipări lucrarea istorică în care dovedea originea noastră depărtată latină i s'a răspuns: *„opus igne, auctor patibulus dignus"*, opera este de dat pe foc, iar autorul bun de spânzurat.

Ori ce încercare de emancipare pe terenul economic, de îndată ce nu convenea interesului vecinilor hotărîtori în toate, se oprea ca gând neînfăptuit. Convenţia din 1875 cu Austria opreşte'n loc ori ce avânt industrial. Războiul vamal din 1884, cu acelaş imperiu, ne dă în cap, în economia creşterii vitelor. Numai libertate deplină nu se chiamă toate aceste piedici dela ori ce tendinţă de emancipare şi progres.

Şi totuşi . . . Prin muncă proprie, „prin noi înşi-ne", cum a întonat *Regele Carol I* la inaugurarea liniei ferate Buzău-Focşani, prin destoinicia inginerilor noştri, prin energia conducătorilor noştri, ajunsesem în preajma războiului din urmă cu formele de cultură şi civilizaţie, în bună parte, asemenea ţărilor cu evoluţie indelungă şi mai liniştită.

Dela cei 73 kilometri de linie ferată din 1869, între Giurgiu şi Bucureşti, după nici jumătate de veac de străduinţă, posedam 3588 km. de drum de fier. Nici într'o viaţă de om, — cât însamnă în viaţa unei ţări! — ne-am prefăcut mijloacele de transport, pentru ca mişcarea comercială să fie înteţită.

De sigur că graba de a răspunde cerinţelor celor mai urgente în raporturile cu restul lumii, cerinţi de care atârnă valorificarea produselor muncii noastre, a dus la o disproporţionată atenţie dată păturilor sociale.

Schimbările au atins înainte de toate oraşele, viaţa mai intensă de schimb.

Satele au progresat mai încet, poate prea încet privindu-le prin prisma prezentului, fără a ţine în seamă greutăţile trecutului şi graba de a ne adapta la stările internaţionale.

A mai intrat în joc şi frământările politice, mai vioaie la începutul înjghebării noastre, care au tras după ele schimbările dese de guvern, şi amânarea necontenită a înjghebării unui plan unitar de organizare a intereselor generale, cu discontinuităţi dezastroase gospodăriei obşteşti. Ce era socotit de unii ca bun, de alţii se lua de rău. In lupta înteţită, dusă mai mult de representanţii oraşelor, satele au fost uitate sau prea puţin ţinute'n seamă.

Pericolul unei adânciri a prăpastiei, a fost înlăturat prin urmările războiului. Sătenii sunt chemaţi la viaţa politică; pământul de cultură le e dat în seamă.

Intra'ceasta constă marea schimbare, însă sabie cu două tăiuşiuri.

Negura lăsată asupra satelor, nu s'a împrăştiat prin bagheta

magică a împroprietăririi şi votului obştesc. A rămas, în unele depresiuni, chiar atât de deasă, în cât manifestaţiunile vieţii satului sunt asemenea celor arhaice, din depărtatele timpuri preistorice, în contrast adânc cu vremea când deasupra lor aeroplanele scurtează distanţa, iar undele hertziene timpul. Şcoala, gospodăria generală, tendinţa prefacerilor radicale, trebuesc îndreptate acum spre a transforma energia latentă menţinută în, energie reală producătoare.

Progresul ţării, sănătatea neamului, asigurarea viitorului, atârnă de intensitatea şi buna chibzuială cu care se va aduce chemarea la realitate a celor 80% din populaţia ţării. Orice şovăială poate fi mult păgubitoare.

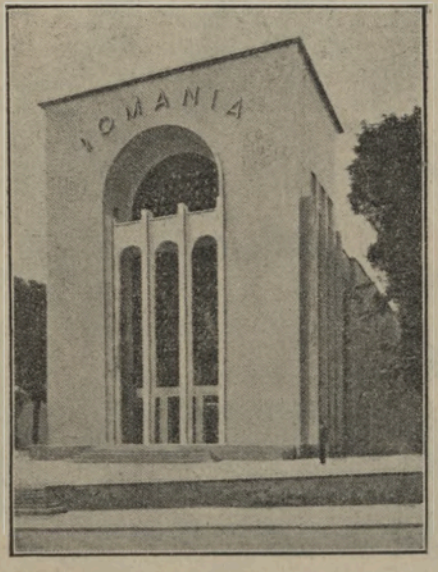

Fig. 98. *Intrarea în pavilionul României la expoziţia din Paris* (1937).

Odată cu întărirea economică a mulţimii satelor, prin cultura apropriată ei, bazată pe datele ştiinţifice care nu mai pot fi ocolite, precumpănind azi în viaţa organizată a statelor, e nevoie, mare nevoie, de prefacerea structurii sufleteşti a fiecărui individ.

Conştiinţa naţională trebue să fie adânc înrădăcinată în fiecare. Sclăvia sufletească trebue să înceteze, iar România şi Românii să devie primatul activităţii noastre culturale şi economice. Vorbelor trebue să le ia locul faptele, iar lozinca prefacerii individuale pentru binele neamului trebue să fie dorinţa prevăzătorului *Rege Carol I*, când a rostit : „Avem nevoie de cât mai multe caractere".

A fi bun român, însamnă a-ţi cunoaşte ţara, nevoile, aspiraţiunile ei, a o iubi cu adevărat şi a te pune în concordanţă cu ele, prin gând şi faptă zilnică, chiar dacă s'ar cere sacrificii individuale.

Intreaga străduinţă a lui *Grundvigt*, dela începutul veacului al 19-lea, a dus la tăria Danemarcei, numai pentru că a ajuns

Fig. 98. *Simbolul muncii pentru tineret*: *M. Sa Voevodul Mihai la coarnele plugului* (Des. *A. Bordenache*).

să convingă pe fiecare locuitor, înainte de toate, să fie „un bun danez".

Prin înfiinţarea Străjeriei, a premilităriei şi a echipelor studenţeşti pentru sate, *M. Sa Regele Carol al II-lea*, adânc înţelegător al vremurilor, a dat semnalul ce trebue ascultat, pentru înteţirea mijloacelor eficace de a întări în popor tot ce poate

da trăinicia şi tăria viitorului, în care, pentru ori ce şi ori când, trebue să avem încredere.

Un popor care vreme de 17 veacuri, s'a arătat cu atâta vitalitate încât a înfrânt cele mai grele vifore, are dreptul şi la un viitor mai luminos pentru el.

Un neam care a avut voinţa să-şi păstreze neştirbită limba, fără şcoală, fără cultură, ci numai prin dragostea mamei, care servea drept învăţător copiilor, acel neam merită o viaţă lungă.

O ţară care în scurta ei eră de libertate, sau chiar în toiul furtunelor ce o cuprindeau, a putut să deie oameni de seamă, cu însuşiri ca şi a tuturor oamenilor aleşi din lume, nu poate să nu ajungă să contribuie şi ea, mai cu resonanţă, la progresul omenirii întregi.

Din partea tuturora se cere însă muncă, deplină muncă, bizuită pe ştiinţă şi dragoste de ţară.

Munca ordonată, chibzuită, luminată, reciproc respectată, este urzala cea mai trainică pentru înaintarea unui popor.

Munca întărită şi înlesnită printr'o cultură sănătoasă, înainte de toate îndreptată la nevoile proprii, nu poate duce decât la întărirea individuală şi modelarea sufletească inerentă personalităţii care ştie ce vrea şi ce face. Exemplul poporului englez este hotărîtor.

Patria datoreşte ocrotire tuturor celor care trăiesc în ea. Aceştia însă datoresc patriei, fără deosebire de credinţă ori naţionalitate, închinarea muncii lor cinstite şi a sincerităţii în legătură cu fiinţa ei.

Păstrată prin suferinţele şi idealul strămbunilor, Ţara trebue lăsată urmaşilor neştirbită şi neslăbită.

Poporul românesc are dreptul la o răsplată a grelelor suferinţe din trecut. Această răsplată, înainte de toate, trebue să vie de la toţi câţi trăim în ea.

Mai presus de ori ce, se cuvine să ne gândim într'una la Ţara, frumoasa, bogata Ţară Românească, care e menită, prin munca noastră cinstită, cu credinţă dusă, să se înalţe şi ea la rolul ce i se cuvine în progresul omenirii.

TABLA DE MATERIE

		Pagina
Lămurire		5
I.	Cât e de mare România	7
II.	Cu cine ne învecinăm	9
III.	Infăţişarea pământului românesc	11
IV.	Ţinutul munţilor	14
V.	Ţinutul dealurilor	24
VI.	Ţinuturi de câmpie	27
VII.	„Ţările"	30
VIII.	Vremea	34
IX.	Apele curgătoare	37
X.	Lacuri — Marea	46
XI.	Vieţuitoarele altele de cât omul	50
XII.	Locuitorii. Puţină istorie — Numărul — Mişcările omeneşti Românii de peste hotare — Minoritarii	57
XIII.	Caracterele generale ale Poporului Român	71
XIV.	Valoarea energiei româneşti	76
XV.	Aşezările omeneşti. Satele — Oraşele	79
XVI.	Cetăţi, mănăstiri, biserici	96
XVII.	Darurile naturii	104
XVIII.	Munca pământului	106
XIX.	Forţa motrice	124
XX.	Munca industrială	132
XXI.	Transport şi comerţ	141
XXII.	Trecut şi viitor	147

Figurele din cele 8 planşe (afară de una) ca şi figura de pe coperta internă sunt reproduceri după frumoasele albume, împărţite în pavilionul României din Expoziţia dela Paris (1937).

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT
ÎN ATELIERELE „CARTEA
ROMÂNEASCĂ", IN LUNA
MARTIE, ANUL 1938.

6/12

26/21³

152

S/ Pag 8-10, 13, 24, etc./ Z. 551

3/23318

Anticariatul Nr. 4
Lei 12

DE ACELAŞ AUTOR :

ŢARA NOASTRĂ

Ed. II-a, revăzută şi adăugită, 1938

Editura Fundaţia p. Literatură şi Artă „Regele Carol II".

„E cea mai bună lucrare generală
asupra României, tipărită până acum"
N. IORGA, (Rev. hist. sud-est europ).

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ"

OAMENI ALEŞI. Vol. I. Străinii. Ed. VI. 1938.
OAMENI ALEŞI. Vol. II. Românii Ed. IV. 1938.
ORAŞE DIN ROMÂNIA Ed. III-a.
BIRUINŢA CERCETAŞULUI.
O ŢARĂ DIN POVEŞTI. Vol. I. Dobrogea. Ed. II.
TINERE, CUNOAŞTE-ŢI ŢARA. 1938.
TRATAT DE GEOLOGIE

PREŢUL LEI 70